

Б.О. Гузь

На берегах Іченьки

Історія села Хасьнки

Кривий Ріг
Видавництво Мінерал
2014

УДК 94(477)
ББК 63.3(2Укр)
Г93

На обкладинці – пейзаж члена Національної спілки художників України **Валентини Козловської** “Над ставом”

Гузь Б.О.
Г93 На берегах Іченьки. Історія села Хаськи. –
Кривий Ріг: Мінерал, 2014. – 182 с.: іл.
ISBN 978-966-7830-85-4

У книзі викладено історію села Хаськи Ічнянського району Чернігівської області від заснування села і до сучасності. Книга розрахована на масового читача і може бути корисною для істориків і краєзнавців.

УДК 94(477)
ББК 63.3(2Укр)

ISBN 978-966-7830-85-4

© Б.О. Гузь, 2014
© Видавництво Мінерал, 2014

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	5
Розділ 1. ПРО ЗАСНУВАННЯ СЕЛА.....	8
Розділ 2. ГЕТЬМАНЩИНА.....	16
Розділ 3. ПІД ВЛАДОЮ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.....	23
Розділ 4. ФЕОДАЛИ ТА ПОМІЩИКИ.....	31
Горленки.....	32
Галагани.....	38
Велички.....	40
Муретови.....	50
Розділ 5. ПІСЛЯ ЖОВТНЕВОГО ПЕРЕВОРОТУ.....	60
Громадянська війна.....	60
Колективізація.....	68
Голодомор.....	73
Розділ 6. ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА.....	83
Перед окупацією.....	83
Перші місяці окупації.....	85
Сільська община.....	88
Остарбайтери.....	89
Партизанський рух.....	92
Звільнення від окупації.....	95
Після звільнення.....	99
Розділ 7. ПІСЛЯ ВІЙНИ.....	105
Перші повоєнні роки.....	105
Життя села в 1953-1991 рр.	108
Розділ 8. РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	116
Розділ 9. СІЛЬСЬКА ЦЕРКВА.....	120
Історія церкви.....	120
Усипальня поміщиків Величко.....	129
Розділ 10. ІСТОРІЯ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ.....	134
Розділ 11. ВІДОМІ УРОДЖЕНЦІ СЕЛА.....	139
Ганна Іванівна Григоренко.....	139
Григорій Кирилович Саченко.....	143
Розділ 12. СІЛЬСЬКИЙ ЛІТЕРАТОР.....	148

Розділ 13. СПОГАДИ УРОДЖЕНЦІВ СЕЛА.....	153
ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА.....	168
Література.....	168
Журнальні та газетні публікації.....	169
Електронні ресурси.....	170
ДОДАТОК 1. Табірні картки військовополонених.....	172
ДОДАТОК 2. Документи з історії церкви.....	176
ДОДАТОК 3. Зразки шкільних свідоцтв.....	180

ПЕРЕДМОВА

Село Хаєнки було засноване ще в часи польського панування і пережило всі етапи складної і часто трагічної історії України, починаючи з часів гетьмана Богдана Хмельницького.

Зазвичай людська пам'ять не тримає історичних подій довше ніж два покоління, а далі вони приймають форму переказів, легенд і пісень, у яких справжній зміст ідеалізується та з'являються міфи, які часто приховують і спотворюють істинну суть історичних процесів.

Та що там історія, коли більшість людей не знає навіть власного родоводу і може назвати, в кращому випадку, лише своїх прадідів і прабабусь. Така вже природа людської пам'яті.

Село Хаєнки розбудовувалося поступово і досить повільно, хати ставили поблизу річки Іченька та її безіменних правобережних притоків, де були плодючі наносні ґрунти.

З розбудовою села з'явилися вулиці, які називались кутками. Зараз кутки носять сучасні назви: вул. Леніна, Гагаріна, Партизанська та ін., але місцеві жителі вживають старі назви: Артюхівка, Веремієць, Гора, Заріка, Кутняківка, Цибанівка, Шлях.

Найбільш поширені в селі прізвища Бондаренко, Гузь, Куриленко, Литвиненко, Мізюк, Радченко, Шевченко.

Відомості про село Хаєнки містяться в історичних документах, які є в центральних та відомчих архівах, але багато документів пропало в буремні часи.

Крім архівів, є ще історичні дослідження, результати яких містяться у статтях і книгах, написаних істориками і краєзнавцями. В цих джерелах можна знайти деяку інформацію і про історію села, хоча її вивченням спеціально ніхто і не займався.

Можна назвати, перш за все, прилуцьких дослідників Д.Шкоропادا і О.Савона, а також Л.Гайдая, краєзнавця з Гужівки К.Самбурського, ічнянських краєзнавців В.Балабая,

М.Терещенка, уродженця Ічні, київського письменника В.Шевченка, журналістки Б.Шевченко, київського історика В.Моренця, колишнього жителя Хаєнок, ічнянського журналіста М.Смілика, ічнянського письменника С.Маринчика та інших. Деякі відомості було знайдено і в місцевих музеях.

В автора не було можливості ходити по архівах, збираючи історичні дані, більшість інформації про існування села була знайдена в Інтернеті.

Пам'ять про історичні події початку ХХ століття та більш пізні часи зберігають старі люди, але час невблаганний, їх стає все менше, найстарші мешканці села народилися в 1920–1921 рр.

При написанні книги використано всі доступні архівні джерела, історичні статті та книги, в тому числі й художньо-історичні твори, газетні публікації, відомості з музеїв і спогади жителів, та, безумовно, інформація з Інтернету.

Так по крихтах і вдалося зібрати досить повну інформацію про історію села.

Історія села нерозривно пов'язана з історією держави в цілому, тому в книзі даються відомості і про найважливіші історичні події, які визначали існування та розвиток села Хаєнки.

При викладенні зібраних матеріалів автор намагався уникати різких емоційних оцінок і суджень, не нав'язувати власних думок, висновки щодо викладених подій мають робити самі читачі.

Книга містить історію села Хаєнки, починаючи з його заснування і до сучасності. Наводяться відомості про виникнення села в часи польського панування, далі йдуть часи Гетьманщини, потім існування села в складі Російської імперії, Жовтневий переворот, громадянська війна, колективізація, голодомор, II Світова війна та післявоєнний і сучасний періоди. Наведено розширені біографічні дані про сільських феодалів і поміщиків за період більше ніж 200 років. Є розділи, що містять історію сільської церкви та школи.

Невеличкий розділ присвячено відомим уродженцям села, цей розділ містить усього два прізвища, відомих усій Україні, розділ, безумовно, не претендує на повноту і, можливо, потребує доповнень.

Даються також відомості про місцевого краєзнавця Анатолія Прокоповича Кузуба, який, власне, і надихнув автора до написання книги про село Хаєнки.

Окремо наводяться розповіді та спогади мешканців села, більшість спогадів відносяться до періодів колективізації, голодомору та Другої світової війни, були й інші спогади, вони включені безпосередньо в книгу.

Взагалі спогади місцевих жителів доповнюють історію села, хоча вони і не є справжніми історичними свідченнями і часто дають викривлену або недостовірну інформацію. Деяким свідченням не можна довіряти, окремі свідчення містять легенди, але в деяких випадках іншої інформації, крім таких свідчень, не було. А тому довелося використовувати з обережністю й такі джерела.

Метою написання книги було прагнення зберегти для нащадків історію села Хаєнки, адже історія невеличких сіл і містечок як існуючих, так і вже зниклих із сучасної географічної мапи, у значній мірі складає й історію України в цілому.

Публікація не є суто історичною книгою, це науково-популярна та історико-публіцистична книга, тому в списках посилань на літературу даються лише основні джерела, а список інтернет-джерел, що наводиться, є обмеженим; було їх кілька сотень, але окремі з джерел є надійними (вони часто зникають при ліквідації сайтів).

Книгу частково можна віднести і до автобіографічних видань, оскільки її автор був жителем села й особисто пам'ятає багато подій, які там відбувалися.

Звичайно ж, не все вдалося, у книзі є певні прогалини, а окремі розділи, можливо, викладені занадто детально, але це перша спроба викласти історію села Хаєнки в повному обсязі.

Розділ I. ПРО ЗАСНУВАННЯ СЕЛА

Село Хаєнки Ічнянського району Чернігівської області розташоване на середній течії рівнинної річки Іченька, лівої притоки ріки Удаю, за 9 км від райцентру та за 12 км від залізничної станції Ічня. Поверхня місцевості являє собою хвилясту рівнину з невеликими підвищеннями і зниженнями.

Село оточено лісами та болотами, низовинне болото біля Хаєнок і Грабова площею 470 га з 1979 р. є гідрологічним заказником, який називається Хаєнківське. Ліси та болота навколо села з 2004 р. входять до складу Ічнянського національного природного парку.

Сучасна карта села Хаєнки

Клімат помірно-континентальний, зима морозна, але бувають часті відлиги.

Географічні координати села: 50°50'24" північної широти і 32°16'48" східної довготи.

У першій половині XIII століття поселення по річках Сула, Удай, Солониця, як і по всій Лівобережній Україні, були зруйновані монголо-татарами. Удайські береги ще в середині XVI століття були настільки пустинні,

що тут були лише "уходи" частково остерських козаків, а частково канівських міщан, які полювали на дичину, ловили рибу та займались бортництвом.

Про більш ранні поселення в цих місцях до Батієвої навали історичних відомостей немає. У 60-х роках минулого століття біля урочища Бурлаївщина розорали цілинну канаву, тоді лемеші плуга вигорнули пласти землі незвичного білосірого кольору з чорними вкрапленнями. На цьому місці автор книги, тоді ще школяр, знайшов половинку добре обробленої кам'яної сокири, яку віддав до шкільного музею. Вірогі-

дно, тут знаходилось яесь давнє поселення, можливо, стоянка пізнього кам'яного віку, але археологічних розкопок ніхто не проводив.

Після Люблінської унії 1569 р. усе Лівобережжя потрапило під владу Польщі. В останній чверті XVI століття на землі, які раніше належали литовським феодалам Глинським, почав претендувати їхній свояк Михайло Грибунович Байбуза, за яким польський король Стефан Баторій у 1578 р. закріпив Посулля. Але Байбуза недовго був власником цих земель, бо в 1582 р. вони були у нього відібрані князем Олександром Вишневецьким, старостою Канівським і Черкаським. Варшавський сейм затвердив за ним право на володіння значною частиною цих земель. У жалуваній грамоті йому надавалося право закладати на виділених землях фільварки, замки, збирати з селян податки, що сприяло подальшій колонізації лівобережних земель, які у тогочасних писемних джерелах ще згадувалися як "пустыни Сулы за Черкасами лежащей.." або "входная Сиверская земля Ворскла". Помирившись із Байбузою, якому король дав при цьому землі по річці Псьол, О.Вишневецький у 1590 р. купив у нього маєтки над ріками Сула, Удай і Солониця, ставши першим із Вишневецьких і одноосібним власником земель на Посуллі.

Олександр Михайлович (помер у 1594 р.), який носив титул князя Вишневецького після смерті батька, князя Михайла Олександровича, проявив себе як вмілий адміністратор, відіграв значну роль в економічному розвитку Лівобережної України, доклавши значних зусиль для освоєння земель на лівому березі Дніпра.

Для того, щоб утвердитися у своїх володіннях, князю О.Вишневецькому треба було приваблювати на Дике поле людей та будувати укріплення для захисту від татарських набігів. Тому Лівобережжя почало активно заселятися селянами з Волині, Поділля, Галичини, Полісся, які масово переселялися на пустинні землі, втікаючи від релігійно-кріпосницького гніту польської шляхти.

О.Вишневецький почав надавати переселенцям істотні пільги, прагнучи залучити до своїх земель якнайбільше робітників. Переселялися сюди, як правило, цілими сім'ями. Переселенці звільнялися від сплати податків на 10-30 років і вважали себе вільними людьми або козаками.

Олександр Вишневецький помер, не залишивши нащадків. Землі на Посуллі відійшли до його двоюрідного брата Костянтина, а потім (з 1616 р.) до Ієремії (Яреми) Вишневецького, племінника, після досягнення останнім повноліття.

Коли на Посуллі став розпоряджатися князь Ярема Вишневецький, Удайський басейн став освоюватися швидше. Ярема Вишневецький закінчив розпочате в 1592 р. Олександром Вишневецьким будівництво слободи на місці Прилуцького городища і зробив Прилуки одним із центрів своїх лівобережних володінь. Як і при О.Вишневецькому, переселенці з правобережної України отримували значні пільги.

В "Історії міст і сіл Української РСР. Чернігівська область" вказано, що село Хаєнки було засноване в 1600 р., тобто за князів Вишневецьких, але ця дата є приблизною, цей же рік заснування вказується і для ряду інших сіл Ічнянського району. В документах часів Гетьманщини перша письмова згадка про село датована 1666 р., при цьому відомо, що церква в селі була побудована раніше. Доводилося зустрічати в місцевих публікаціях дату заснування села 1604 р.

Ярема Вишневецький створив на Лівобережжі справжню імперію, він володів 56 населеними пунктами, в його володіння входили Ічня, Прилуки, Гмирянкa, Іваниця, Талалаївка, Полтава. У списку володінь Вишневецького Хаєнок немає, очевидно, село за наданими пільгами мало вільний статус. Та й нецікавим для імперії Вишневецького було маленьке село, яке за переписом 1666 р. мало 7 дворів селян (козаки у переписі не вказані).

Факт заснування Хаєнок переселенцями із Правобережжя підтверджують і деякі прізвища, розповсюджені в селі. Так, прізвище Гузь походить від назви народу гузи (огузи). Цей

народ проживав на степових просторах Північного Туркменістану та Південно-Західного Казахстану, які називалися Гузькими степами.

У X столітті після приходу на ці землі ісламу частина гузів не сприйняла нової релігії і пішла на Захід. У XI столітті гузи, яких у руських літописах називають торками, розселилися на південних теренах Русі, змішавшись із місцевим населенням. Прізвище Гузь поширене на Волині, в Галичині і в Карпатах.

Вишневещина до 1648 р.

За народними переказами, біля шляху на Ічню стояла корчма, в якій порядкував єврей на ім'я Хайм, є ще жіноче єврейське ім'я Хая, від одного з цих імен і походить назва села.

До приходу церкви Іоанна Богослова села Хаєнки, а потім і до сільської ради, відносились також село Воронівка і хутір Киколи (Кикали). Про Воронівку і Кикали мова далі йти майже не буде, тому наводиться коротка історія цих населених пунктів.

Село **Воронівка** розташоване на лівій безіменній притоці

річки Іченька за 9 км від Ічні та за 6 км від залізничної станції Августівка.

В "Історії міст і сіл Української РСР. Чернігівська область" датою заснування села вказано 1600 р. У документах часів Гетьманщини перша письмова згадка про село датована 1717 р.

За народними переказами у XII столітті на місці села знаходилася фортеця Вороньок. На початку XVIII століття Воронівку оточував земляний вал із частоколом із дубових паль, залишки валу збереглися до цього часу, а залишки частоколу можна було побачити ще в 60-х роках минулого століття.

Розповідають також, що в 1709 р. село було захоплене шведами, але їх оточили козаки і шведи здалися. А незадовго до нападу шведів пішла під землю дерев'яна церква. На території села є заглиблення, яке називається Церковище.

Припускають, що в село зайшов відступаючий шведський загін, що заблукав, а про церкву документальних відомостей немає, за Гетьманщини церкви в селі не було.

Село входило до Монастирищенської сотні Прилуцького полку, в XVII столітті це було вільне військове село "до рауші Монастирищенської прислушаюче". Гетьман Іван Скоропадський надав Воронівку охочекомонному полковнику Федю, а після його смерті в 1717 р. – журавському сотнику Михайлу Ягельницькому, який володів селом і під час перебування на посаді полкового судді (1728–1741).

У 1740 р. у Воронівці було 12 хат селян, 2 хати козаків і 4 хати козачих підсусідків. Пізніше Воронівка перейшла до сына судді, Івана Михайловича Ягельницького, який у чині бунчукового товариша володів нею до 1779 р.

У 1752 р. гетьман Кирило Розумовський віддав полковнику Прилуцькому Івану Гнатовичу Галагану містечко Ічню з прилеглими землями. До його володінь увійшли і землі між Воронівкою та Жадьківкою. Потомок Григорія Стороженка, ічнянського сотника, статський радник, маршал Чернігівського дворянства Микола Стороженко, мав на початку XIX сто-

ліття у Воронівці 6 кріпаків.

У 1780 р. у Воронівці було 15 хат селян і 8 хат козаків. У 1859 р. налічувалося 194 жителі, а в 1886 р. – 428 жителів. Більшість дорослого населення займалася землеробством.

З 90-х років XIX століття діяла народна школа, як написано у “Відомості про церкву” за 1898 р., школа грамотності для хлопчиків, яка утримувалася коштом батьків і розміщувалась у громадській хаті. У школі навчалося 40 хлопчиків. Вчителем був виконуючий обов’язки псаломщика Федір Куриленко, який закінчив Хаєнківську народну школу, батьки учнів платили йому 30 рублів на рік.

У радянські часи у Воронівці діяла початкова чотирирічна школа, дітей навчали дві вчительки, а потім учні продовжували навчання у Хаєнківській семирічній, а пізніше у восьмирічній школі, в село (4 км) діти ходили пішки.

Після відміни кріпосного права у 1861 р. селяни Воронівки утворили Галаганівську сільську громаду, яка ввійшла до складу Вільшанської волості. Козаки села підлягали Вільшанському волосному правлінню відомства Палати державного майна.

За радянської влади у Воронівці знаходилося відділення колгоспу ім. Шевченка, спеціалізувалися на вирощуванні свиней, птиці та зернових культур.

Найбільша чисельність населення у Воронівці зафіксована в 1925 р. – 691 житель. Зараз чисельність населення суттєво зменшилася, за даними на 2013 р. в селі мешкало 105 жителів.

Хутір **Кикали** молодший за Хаєнки на 150 років. Кикали розташовані на річці Іченька за 2 км на південній захід від Хаєнок та за 10 км від залізничної станції Ічня. Вперше згадуються в 50-х роках XVIII століття як хутір Кикальський. Входив до Монастирищенської сотні Прилуцького полку і належав козакам виборним Кикалу та Куриленку. Назва виникла від прізвища першого засновника.

У 1797 р. на хуторі проживало 28 душ чоловічої статі податкового населення. У 1859 р. налічувалося 12 дворів, 105

жителів. У 1886 р. хутір звався Кикали: 14 дворів козаків, 1 двір селян, 2 двори міщан, 19 хат, 101 житель. У 1910 р. в Кикалах було 32 господарі, з них козаків – 24, селян – 2, інших – 6, всього 180 жителів. Більшість дорослого населення займалася землеробством на 474 десятинах придатної землі. Найбільша чисельність населення в Кикалах була в 1925 р. – 265 жителів.

На хуторі проживав полковник Іван Іванович Куриленко (1839–1905), потомок козака виборного Куриленка.

Рід Куриленків був добре відомим у полковому товаристві, у Прилуцькому полку служили Юхим Куриленко, сотник полковий (1682 р.), Іван Куриленко (1732 р.), значковий товариш, Яків Куриленко, хорунжий Монастирищенської сотні. Прізвища козаків Куриленків є у списках Журавської, Монастирищенської та Срібнянської сотень.

У наші часи у селі Заудайка мешкав Іван Петрович Куриленко, потомок полковника Куриленка. В його домашньому архіві зберігалася зображення дворянського герба Куриленків-Тимошенків.

Родовий герб Куриленків-Тимошенків

На церковному кладовищі села Хаєнки зберігся надгробний пам'ятник полковнику Куриленку, виконаний із граніту у вигляді дерева зі спиляними гілками і хрестом зверху, встановлений вдовою полковника. Вона зійшлася з священником церкви села Хаєнки Михайлом Раєвським, який розлучився з дружиною через її подружню зраду, але за церковними правилами не міг вступити в повторний шлюб. Спочатку він проживав у Кикалах, а пізніше перевіз будинок Куриленка в село.

Вражає зневажливе ставлення людей до своєї історії, у гранітної плити з написом відбито краї, хоча кілька років тому плита була цілою, є фотографії.

За радянських часів у Кикалах розміщувалося відділення колгоспу ім. Шевченка, спеціалізувалися на вирощуванні телят і зернових культур.

Був також сільський клуб і крамниця споживкооперації. Діти навчалися у Хаєнківській школі, на навчання ходили пішки.

Пам'ятник полковнику Куриленку

Зараз хутір знелюднів, за даними на 2013 р. там зареєстровано 6 жителів, а фактично проживало дві особи.

До приходу церкви Іоанна Богослова села Хаєнки відносилися і хутори Вернигорівщина та Романівщина. В 30-х роках минулого століття хутір Вернигорівщина увійшов до складу села Хаєнки. А хутір Романівщина зник із географічної карти в 1919–1920 рр., жителі переселилися в Ічню та Хаєнки. Історія цих хуторів нерозривно пов'язана з історією села, тому мова про них буде йти в наступних розділах.

Розділ 2. ГЕТЬМАНЩИНА

В результаті визвольної війни 1648-1649 рр. під проводом Богдана Хмельницького Лівобережна Україна була звільнена з-під влади Польщі. До 1654 р. звільнені території формально входили до Речі Посполитої, але влада поляків обмежувалася угодами, а на Лівобережжі гетьман Богдан Хмельницький увів полковий територіальний устрій. Держава Богдана Хмельницького називалася Військо Запорозьке, а пізніше історики стали вживати назву Гетьманщина.

Територія Гетьманщини була поділена на полки і сотні, полковники і сотники здійснювали одночасно військову і цивільну владу. Управлялась держава урядом, який називався Генеральною військовою канцелярією. Очолював уряд гетьман, столиця знаходилася у гетьманській вотчині і з обранням нового гетьмана переміщувалась разом із урядом у його родове містечко.

За Гетьманщини всі керівні посади були виборними: гетьмана, полковників, сотників обирали на загальних козачих радах.

Підписані з Московією в 1654 р. Переяславські угоди передбачали допомогу у військових справах, а всі інші питання мав вирішувати уряд Війська Запорозького.

З 1648 р. село Хаєнки – вільне військове село "до ратуші Монастирищенської прислушаюче". До середини XVIII століття село входило до Монастирищенської сотні, яка сформувалася у складі Прилуцького полку восени 1648 р. і була юридично закріплена у ньому Зборівською угодою в жовтні 1649 р. в кількості 98 козаків. Сотенним центром було містечко Монастирище, тепер село в Ічнянському районі. До складу сотні, крім Хаєнок, входили села Андріївка, Валківка, Воронівка, Галиця, Грабів, Заудайка, хутори Вернигорівський і Кичальський.

Сотниками були Мальченко Дацько (1649), Городенко Іван (1650), Карасенко (Карась), Левко Петрович (1672), Ка-

расенко Іван Михайлович (1676), Карасенко Левко Петрович (1682-1704), Соханський Павло (1716–1722, 1724), Ягельницький Михайло (1723), Карась Павло (1725-1727), Донець Андрій (1728), Зеленський (Забарний) Григорій (1728), Романович Іван (1728–1763).

Населення вільних військових сіл тоді складали козаки виборні, які були записані в сотенні та полкові компути (реєстри). Козаки виборні становили основу козацького війська. Вони мали підпомічників, як правило, близьких друзів, яких наділяли землею, а ті обробляли і землю козаків виборних та споряджали їх у походи. Чіткої межі між цими категоріями не існувало, підпомічники могли брати участь у військових походах, а у випадку загибелі козака виборного часто займали його місце.

Були ще підсусідки, які не мали власної землі і працювали в господарствах козаків виборних і підпомічників. У селах мешкали і селяни-господарі, які разом із підсусідками називалися посполитими. Селянську громаду села очолював вїйт, ця посада була виборною і проіснувала до початку XVIII століття. Ці категорії селян мали сплачувати податі та виконувати державні повинності. Земля у вільних селах була власністю козаків і селян-господарів, вони могли її продавати та передавати у спадок.

У Гетьманщині зразу ж після смерті в 1657 р. Богдана Хмельницького почалися внутрішні чвари, змагання за гетьманську булаву, які переросли в міжусобну війну, настала анархія, чим скористалися турки та татари. В результаті багато міст і сіл було пограбовано і спалено, а значна кількість жителів була вбита або потрапила в рабство. Тодішній стан Лівобережжя називають "руїною".

Гетьман Іван Мазепа (1687–1709) з метою зміцнення української державності став перетворювати Гетьманщину в військову феодальну державу. З цією метою він створив організацію, яка називалася "Знатне військове товариство". Вона складалася з трьох розрядів, кожний з яких наділявся відпові-

дними привілеями і пільгами, і була покликана охороняти особисті й майнові права нових феодалів.

Вищий розряд складали бунчукові товариші, які підпорядковувалися Генеральному бунчужному і перебували безпосередньо в оточенні гетьмана та виконували відповідальні й почесні доручення. Бунчукові товариші підлягали тільки юрисдикції гетьмана та генерального суду.

Другий розряд становили військові товариші. Вони належали до кола генеральної старшини і генеральної військової канцелярії, перебували в їхньому віданні та виконували їхні доручення.

На вищі посади в державі призначалися лише представники цих двох розрядів.

Третій розряд складало значкове товариство, яке належало до полкового оточення. Його члени перебували в тому ж самому становищі, що й бунчукові товариші, тільки при полковниках.

Поділ на розряди не був кастовим, значкові товариші при успішній службі могли стати військовими і навіть бунчуковими товаришами.

Вільні вибори залишались, але полковники призначалися уже за рекомендацією гетьмана. Та і призначення гетьманів відбувалося за згоди Московії. Тоді ж Мазепа став наділяти козацьку старшину селами та маєтками.

З часів визвольної війни з'явилося рангове землеволодіння, яке було умовним. Старшина володіла наділеним маєтком, доки займала якусь посаду – ранг. Крім рангових володінь, були ще надання у “вічне володіння до ласки військової”, тобто до розпорядження вищої влади.

Проте між цими володіннями великої різниці не було. Маєток, отриманий у “вічне” володіння, зовсім таким не був. Його могли відібрати, а одержаний “на ранг” або до наказу вищої влади міг стати спадковим. Тому старшина та інші власники земель домагалися того, щоб усі ці надання підтверджувалися наступними гетьманами і царем, і ніхто не мав би

права їх відібрати. В 1687 р. при обранні на гетьманство Мазепи старшина домоглася того, що було внесено пункт, який обмежував владу гетьмана: гетьман не міг відбирати надані маєтки, стверджені царськими грамотами.

На початку XVIII століття Хаєнки втратили статус вільного військового села. Близько 1700 р. гетьман І.Мазепа віддав його полковнику Прилуцькому Дмитру Лазаровичу Горленку.

Поява в селі власника-феодала погіршила, перш за все, становище посполитих: крім сплати податків і виконання державних повинностей, вони зобов'язані були віддавати землевласникові частину врожаю або платити чинш, возити дрова, косити сіно, працювати на його користь не менше як два дні на тиждень.

Після Полтавської битви 1709 р. гетьман Іван Мазепа відступав на південь разом зі шведськими військами і змушений був шукати притулку в Туреччині та Молдові. З ним пішов і полковник Дмитро Горленко. Як згадка про ті часи, в Хаєнках залишилися дві шведські могили, які знаходяться на ділянці лісу Остапівщина поблизу кутка Гора.

Після падіння Мазепи село Хаєнки у Д.Горленка було конфісковане. В 1710 р. гетьман Іван Скоропадський надав Хаєнки синові Д.Горленка, бунчуковому товаришу Андрію Горленку; забирали у нього маєтності за різних обставин два рази, в 1713 і в 1737 рр. І лише в 1744 р. вже царською грамотою Хаєнки були остаточно затверджені за Андрієм Дмитровичем Горленком.

Тим же указом за ним був затверджений хутір Вернигорівський (Вернигорівщина) зі ставом, заснований раніше. Цей хутір був розташований на правому березі річки Гнилиці (правої притоки Іченьки), за 2 версти на схід від Хаєнок. Зараз річка Гнилиця являє собою невеличкий струмок, який протікає під містком на виїзді в Ічню і пересихає влітку.

Після смерті Андрія Горленка в 1756 р. село Хаєнки і хутір Вернигорівський перейшли до його сина, полковника Полтавського Андрія Андрійовича Горленка.

В 1740 р. в Хаєнках було 5 хат селян, 14 хат козаків та 5 хат козачих підсусідків.

У середині XVIII століття Хаєнки ввійшли до складу Ічнянської сотні. Сотня була сформована влітку 1648 р. у складі окремого Ічнянського полку в кількості трьох сотень. За Зборівською угодою 16 жовтня 1649 р. Ічнянський полк був ліквідований у зв'язку зі скороченням реєстру, а територію у складі двох сотень (199 козаків) включили до складу Прилуцького полку. З 1658 р. вже одна Ічнянська сотня перебувала у складі Прилуцького полку до його ліквідації в 1782 р.

Сотенним центром було містечко Ічня; крім Хаєнок до складу сотні входили села Бурімка, Воронівка, Гмирянка, Гужівка, Лучківка, Парафіївка, Іржавець, Томашівка, Шилевичі, хутори Жабокриківський, Коченівщина (Качанівка), Петрушівський, Туркенівський, Романівщина та інші хутори.

Сотниками тоді були Стороженко Андрій Григорович (1741–1752), Новицький Іван (1753–1763), Романович Іван Іванович (1772–1778), Романович Петро Іванович (1780–1782). Івана Романовича призначили сотником вольовим рішенням без виборів.

Найбільш відомою особою був сотник Андрій Стороженко, який за дорученням гетьмана вів, зокрема, переговори з Московією. У 1722–1723 рр. Андрій Стороженко брав участь у Каспійському (Персидському) поході. Тоді російське командування полишило українських козаків напризволяще на території нинішнього Азербайджану: не було ні провізії, ні речового забезпечення, а тут ще козаків вразила епідемія холери. Сотника Стороженка тоді послали до Петра I за допомогою, але допомога спізнилася: з 2000 козаків, які вийшли в похід, додому повернулися 646 чоловік, висохлих і змучених.

В 1752 р. землі і посполиті містечка Ічня були передані гетьманом Кирилом Розумовським полковнику Прилуцькому Григорію Галагану. Частина подарованих земель, зокрема, землі біля хутора Ясківець, належали до Хаєнок.

На прикладі села Хаєнки видно, що надані в тимчасову

власність маєтності поступово ставали спадковими, формувалися старшинські династії, нова еліта феодального класу, яку називали новою шляхтою.

Наявність великої кількості вільних людей не задовольняла інтереси ні українських феодалів, ні російських кріпосників. Вони вважали таке становище в Україні тимчасовим, і робили все можливе, щоб його змінити.

Існування Гетьманщини у XVIII столітті характеризувалося постійним зростанням впливу Росії. В 1665 р. гетьман Іван Брюховецький, піддавшись на хитрощі бояр, підписав у Москві угоду, за якою відмінялися привілеї міст, збільшувалася кількість російських воєвод в українських містах, царським урядникам дозволялося провести перепис населення України і самим збирати податки.

Гетьман також дав згоду на те, щоб Москва призначала свого митрополита в українську православну церкву і затверджувала обраного гетьмана.

У 1725 р. замість Генерального уряду розпоряджатися українськими справами стала Малоросійська колегія (1722–1727). Росія з метою збільшення податкових зборів обмежила права козацьких підпомічників, вони вже не могли служити в козацькому війську, на них були накладені ті ж повинності, що й на посполитих, хоча й у вдвічі меншому обсязі.

У 1760 р. гетьман Кирило Розумовський видав універсал, підтверджений царським урядом у 1763 р., за яким посполитим дозволялося переселятися тільки тоді, коли власник (поміщик чи старшина) давав їм письмовий дозвіл на це, причому все майно посполитих переходило до власника. Універсал позбавив посполитих права продавати свої землі і заборонив їм вступати в козаки.

Про життя в селі Хаєнки періоду Гетьманщини історичних відомостей дуже мало. Жителі займалися землеробством, тваринництвом, овочівництвом і садівництвом.

Вирощувалися пшениця, жито, овес, гречка, льон, коноплю, буряк та інші культури. Стало поширюватися тютюнниц-

тво (тоді тютюн користувався великим попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках).

Багатством Хаснок був ліс, у другій половині XVIII століття дубова деревина поставлялась в Ічню, яка тоді інтенсивно розбудовувалась.

У 1780 р. в селі Хаснки було 26 дворів (35 хат) селян, 3 хати підсусідків, 24 двори (32 хати) козаків. У 1797 р. в селі проживало 228 душ чоловічої статі податкового населення.

Упродовж 1734–1750 рр. гетьманська посада була скасована тимчасово, а указом Катерини II 10 листопада 1764 р. – остаточно. Гетьманщиною стала управляти друга Малоросійська колегія, яку очолював П.Румянцев.

У 1781 р. в ході здійснення адміністративної реформи на території Гетьманської України було запроваджене Малоросійське генерал-губернаторство у складі трьох намісництв – Київського, Чернігівського, Новгород-Сіверського. Одночасно українські адміністративні, судові та фінансові установи замінялися відповідними відгалуженнями імперської системи. Малоросійська колегія, генеральний суд і полкові та сотенні правління втратили чинність.

Процес закріпачення посполитих, що відбувався на Лівобережній Україні з другої половини XVII століття, завершився указом Катерини II від 3 травня 1783 р. про юридичне оформлення кріпосного права. Після цього указу посполиті злилися із загальною масою кріпаків Російської імперії. Нову українську шляхту Катерина II зрівняла в правах із російськими поміщиками, з 1783 р. почалася нобілітація нових поміщиків у дворянство.

У 1783 р. замість козацьких полків утворили 10 регулярних кавалерійських і карабінерних полків, до яких на шестирічний термін набирали не лише козаків, а й селян. Україна втратила власні збройні сили, одну із головних ознак держави; автономія була остаточно ліквідована, Гетьманщина була зведена до стану звичайної окраїни Російської імперії.

Розділ 3. ПІД ВЛАДОЮ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Намісництва в Лівобережній Україні були скасовані в 1796 р. указом імператора Павла I, замість них була утворена єдина Малоросійська губернія, яка ділилася на повіти. Центром нової губернії став Чернігів. Наступний імператор Олександр I в 1802 р. здійснив поділ Малоросійської губернії на дві територіально-адміністративні одиниці: Полтавську і Чернігівську губернії. Село Хаєнки ввійшло до складу Прилуцького повіту Полтавської губернії.

У 1837 р. повіти були поділені на стани, очолювані поліцейськими приставами. У Прилуцькому повіті було створено 3 стани зі становими квартирами в Іваниці (1-й стан), Срібному (2-й стан) і Рудівці (3-й стан). Село Хаєнки входило до Іваницького стану.

Після ліквідації автономії історія села Хаєнки стала звичайною історією решти сіл Гетьманщини. В селі почали панувати місцеві поміщики. Прем'єр-майор Іван Горленко, на цивільній службі надвірний радник, став повноцінним власником, а посполиті села стали його кріпаками. Але при закріпаченні близько половини жителів села залишились козаками, вони входили в козацькі компути і були вільними людьми, ввійшовши до податного стану.

Родовий маєток Івана Горленка знаходився в Іваниці, в 1810 р. маршал Прилуцького дворянства помер, при поділі статків спадкоємці продали частину володінь батька. Землі села Хаєнки та хутір Вернигорівщину купив прилуцький поміщик Іван Якович Величко.

З його сина Миколи Величка, якого і зараз пам'ятають на селі, і почалася остання історія кріпацтва в Хаєнках. Про цього поміщика в історичних джерелах і спогадах негативу немає. Був прогресивним поміщиком, всіляко турбувався про своїх кріпаків, інтенсивно розвивав сільськогосподарське виробництво.

Його внук Василь Величко так писав про діда у своєму вірші “Мой хутор”:

* * *

А воцарялся мир над золотом степей,
И песни радостно сливались с работой:
Без гнета власть была, и рабство без цепей,
И строгость мудрою освящена заботой.

З метою підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва М.І. Величко відмовився від малопродуктивної праці кріпаків і перейшов на найману працю. У 1859 р. на хуторі Вернигорівщина була організована поміщицька (власницька) економія, землі поміщика в Хаєнках стали обробляти переважно наймані робітники.

У 1861 р. Олександр II підписав Маніфест і Положення про скасування кріпосного права. Селяни отримали особисту свободу, право мати майно, самостійно укладати договори тощо.

Але процес передачі земель у власність селян був довготривалим. Щоб стати власником, необхідно було їх викупити, або укласти викупну угоду, яка стосовно польових земель здійснювалась і при незгоді селян. Згідно умов викупної угоди, селянин особисто вносив відразу не менше 20 відсотків викупної суми, а на решту його кредитувала держава (на 49 років), яка за нього сплачувала поміщикам. Селяни повертали борги державі ще і в ХХ столітті.

У 1864 р. М.І. Величко передав частину земель у Хаєнках своїм колишнім кріпакам, отримавши кошти за землю від Головного викупного управління Міністерства фінансів Росії. Наділи земель були невеликими, на кожен особу чоловічої статі виділяли приблизно 3 десятини землі. Причому до оформлення викупу селяни вважалися тимчасовозобов'язаними й мусили виконувати певні повинності.

Землі, які залишилися у власності М.І. Величка в Хаєнках, та хутір Вернигорівщину, він передав своєму синові, Льву Величку, який тоді вийшов у відставку з військової служби. За М.І. Величком залишився його родовий маєток у селі Замося під Прилуками.

Наряду із земельною реформою була проведена адміністративно-територіальна реформа, в 1864 р. були створені виборні органи влади – земства в губернії та повітах і була запроваджена загальноросійська система селянського управління, яка включала в себе селянські громади, об'єднані у волості. Особливістю таких об'єднань була колективна відповідальність за сплату податків і зборів державі. Територіальні межі громад утворювалися на основі володіння ними одним поміщиком.

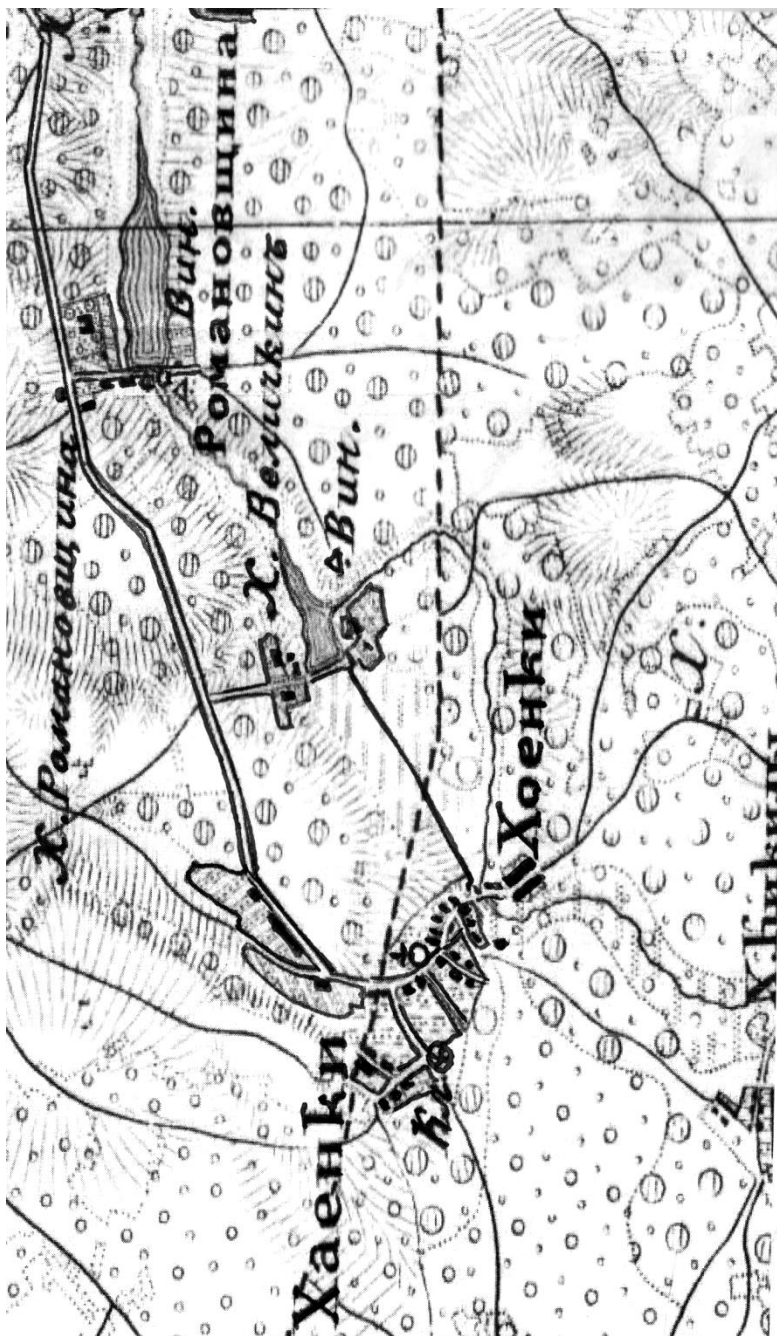
Селяни Хаснок утворили Величківську сільську громаду, яка в 1867 р. увійшла до складу Вільшанської волості Прилуцького повіту (I стан). Розпорядчим органом сільської громади став сільський сход, який не мав представницького характеру і складався з усіх домовласників, які входили до сільської громади. Громаду очолював сільський староста (посада була виборною). Козаки села підлягали Вільшанському волосному правлінню відомства Палати державного майна.

У другій половині XIX століття село Хаєнки займало меншу площу ніж зараз. На топографічній карті, складеній корпусом військових топографів Росії, ще немає кутка Веремієць, а Заріка лише починає забудовуватись. Та і Артюхівка закінчувалася поблизу нинішнього колгоспного двору, а Вернигорівщина дійсно була відокремленим від села хутором.

У 1886 р. в Хаєнках було 80 дворів селян-власників, 2 двори селян казенних, 70 дворів козаків, 5 дворів міщан – всього 163 хати, 894 жителі. В селі діяли гостинний двір, шинок, кузня, 8 вітряних млинів, маслоробний завод.

Реформа 1861 р. створила умови для прискороного розвитку капіталістичних відносин. Частина багатих козаків і селян Хаєнок, зокрема, Литвиненко, Бугай, Радченко та інші, скуповували землі і ставали великими землевласниками, використовуючи для обробітку земель найману працю.

Найбільшим власником земель у Хаєнках залишався Лев Величко, в 1890 р. йому належало 843 десятини землі. У 1893 р. Лев Величко видав заміж за козака села Хаєнки Омельчен-

Карта села Хасенки та ближніх хуторів, друга половина XIX століття

ка свою вихованку Варвару (вірогідно, позашлюбну дочку), виділивши їй у посаг 105 десятин землі. Так у селі з'явився ще один великий землевласник. Садиба Омельченка знаходилась на Шляху, зараз ця територія носить назву Варченків сад.

Сказати, що введені реформи були ефективними і справедливими, не можна, частина колишніх кріпаків не могла сплатити державі кошти за землю, в 1883 р. їх змусили здати наділи, вони залишилися лише зі своїми присадибними ділянками.

Та і ситуація серед козаків, яким у результаті реформи землі не виділялися, була дуже різною: сім'ї були великими, при створенні нових сімей земельні ділянки дробилися. Частина козаків бідніла, не маючи достатньої кількості орних земель.

Так, козак Опанас Литвиненко мав 15 десятин землі, вважався багатим, ефективно працював, розводячи волів. Але було в нього 5 синів, роздав їм по 3 десятини. Тоді всі сини стали бідняками, оскільки навіть за російськими нормами для нормального існування сім'ї треба було б мати 5 десятин.

Син Льва Величка Василь володів землями в Хаєнках спільно з батьком, а після його смерті в 1902 р. став одноосібним власником. Але найбільшим землевласником на селі він був недовго, в останній день 1903 р. Василь Величко раптово помер у Санкт-Петербурзі від запалення легенів. Уже знаходячись на смертному ложі, він заповів хутір Вернигорівщину і землі в Хаєнках своїй двоюрідній сестрі Марії Георгіївні Муретовій.

Муретови були землевласниками в Хаєнках до 1918 р.

У 1904–1905 рр. спалахнула російсько-японська війна, окремі жителі села були мобілізовані в царську армію, частина господарств залишилася без чоловіків.

Учасником війни був мешканець села Петро Іванович Гузь, його мобілізували як медика. В битві під Мукденом молодший унтер-офіцер П.І. Гузь був поранений у руку шабельним ударом (нагороджений пам'ятною медаллю з бантом).

Молодший унтер-офіцер
Імператорської армії П.І. Гузь

На плечі його дружини Єфросинії Опанасівни (уродженої Литвиненко) лягли всі турботи по обробітку землі та веденню господарства. П'ятеро синів козака Опанаса Литвиненка допомагали сестрі орати та молотити.

Поразка Росії у війні з Японією призвела до Першої російської революції. У 1905–1907 рр. ситуація в Прилуцькому та Борзнянському повітах була напруженою, селяни палили поміщицькі економії. Хутір Вернигорівщину це лихо якось обминуло, але революційні події мали місце і в Хаєнках. Тоді селянин Марко Кошмар за участь у заворушеннях потрапив до в'язниці.

Під час революції, як зазвичай у періоди смуту, процвітав бандитизм, козака Опанаса Литвиненка вбили бандити, коли той продав волів. Він знав, що бандити прийдуть, приготував вила, але його застрелили з нагана, а гроші забрали.

Після смерті в 1912 р. Марії Муретової порядкувати в поміщицькій економії Вернигорівщина стала Наталія Платонівна Муретова, дружина викладача та публіциста Дмитра Дмитровича Муретова, який служив у Санкт-Петербурзі. Крім земель села Хаєнки, тоді до складу економії входили винокурня та цегельний завод. Цегла заводу була дуже високої якості, вона цінувалася селянами навіть через багато років після ліквідації економії.

У 1910 р. в Хаєнках було 222 господарства, 1168 жителів, 1857 десятин придатної для обробітку землі. Всього було 103 господарства козаків, 107 господарств селян, інших непривілейованих і привілейованих господарств – 12. В селі налічувалося 26 теслярів, 3 кравці, 2 шевці, 4 столяри, 1 коваль, 1 слюсар, 18 ткачів, 1 візник, 59 поденників. Інтелігентними заняттями займалось 13 жителів, іншими неземлеробськими

заняттями – 97 жителів, все інше доросле населення займалося землеробством.

Бідність селянства мала місце і в 1910-х роках, деякі жителі, не маючи достатньо землі, виїжджали в міста у пошуках кращого життя.

Так, виїхав до Ростова козак Іван Бондаренко, там він влаштувався на станції Біла Глина провідником товарного поїзду.

Наступним важким випробуванням для жителів Хаенок стала I Світова війна, яка почалася в серпні 1914 р. Тоді військовозобов'язані жителі села були мобілізовані до армії. Служили наші земляки у різних родах військ.

Єлисей Кузьмович Шевченко,
1916 р.

Козак Єлисей Шевченко потрапив у козацькі війська. Спочатку служив на Кавказі, потім воював на Південно-Західному фронті в Карпатах, був нагороджений медаллю.

У серпні 1916 р. Румунія об'явила війну Австро-Угорщині. Але румунська армія виявилася неготовою до військових дій, вже до листопада потерпіла поразку, впав Бухарест, а залишки армії зайняли позиції на території Молдови.

Російському командуванню довелося змістити весь фронт на південь, щоб прикрити Бессарабію, в грудні 1916 р. був створений Румунський фронт.

На Румунському фронті Єлисей Шевченко і продовжив військову службу, там точилися кровопролитні бої. У 1917 р. він отримав важке поранення в обидві ноги, лікувався у військовому шпиталі в Кишиневі, в село повернувся на милицях, довго ходив із палицею, але з

часом своє здоров'я відновив.

За проявлений героїзм Єлисея Шевченка нагородили Георгіївським Хрестом. Під час голодомору 1932–33 рр. нагороду довелося продати.

Матрос крейсера “Аврора”
Григорій Кошмар

Селянин Григорій Кошмар був мобілізований на Балтійський флот, служив матросом на крейсері “Аврора”. У складі екіпажу крейсера брав участь у відомих історичних подіях.

З осені 1916 р. крейсер стояв на Неві, тоді виконувався капітальний ремонт корабля. 25 жовтня 1917 р. крейсер знявся з якоря, підійшов до Зимового палацу і зробив один холостий постріл з носової гармати. Цей постріл і став сигналом до державного перевороту, який здійснили більшовики.

Після Жовтневого перевороту Григорій Кошмар повернувся в село, завів сім'ю, мав сина і трьох дочок, помер у 1936 р.

Під час війни в Хаєнках у сім'ях, де чоловіки знаходилися на фронті, вся робота по обробітку землі лягла на плечі жінок, підлітків та літніх людей. Було важко, але поля засівались, урожаї збирались, родичі допомагали тим сім'ям, в яких працездатних чоловіків не залишилось.

Після Жовтневого перевороту фронти посипалися, вже на початку 1918 р. фронтовики почали повертатися в село. Повернулися не всі, в алфавітних списках втрат нижніх чинів у I Світову війну за 1914–1915 рр. є 8 жителів села Хаєнки, які загинули або пропали безвісти, за два роки було і 6 поранених.

Мирне і спокійне життя на селі мало б налагодитись, але механізм громадянської війни вже був запущений.

Розділ 4. ФЕОДАЛИ ТА ПОМІЩИКИ

Частина земель у Хаєнках належала козакам та селянам-господарям ще з часів Богдана Хмельницького. Але, починаючи з 1700 р., інша група населення – селяни-посполиті, а потім і кріпаки, обробляли землі феодалів і поміщиків. Найбільшими землевласниками на селі протягом більш ніж 200 років були Горленки, Галагани, Велички, Муретови.

Кілька років село разом з посполитими належало Генеральному судді Війська Запорізького Михайлу Забілі.

Михайло Тарасович Забіла (?–1740), полковий суддя Ніжинського полку, згодом Генеральний суддя (з 1728 р.). Брав участь у військових походах, управляв Гетьманщиною з 1734 по 1740 р. за указом імператриці Анни Іоаннівни спільно з Лизогубом, Лисенком, Марковичем, князями Баратинським і Шаховським. Михайло Забіла володів селом Хаєнки з 1737 по 1740 р.

У селі проживали також дрібнопомісні поміщики Манглери і Радзівєвські. Рід Радзівєвських був одночасно дворянським і священницьким родом, Петро Радзівєвський служив священником у Хаєнках ще в 1700 р., а в 1790 р. священник Самсон Радзівєвський був затверджений у дворянстві. Садиба Радзівєвських знаходилася на Веремійці біля нинішнього, вже відпрацьованого, пісочного кар'єру. Серед представників роду Радзівєвських були військові і чиновники. Останнім священником у Хаєнках (до 1855 р.) був Костянтин Радзівєвський.

Після його смерті рід збіднів, в 1879 р. Радзівєвські продали свою садибу щойно призначеному священнику Василю Навроцькому (Фесенко-Навроцькому), який походив з відомого на Полтавщині священницького роду. Дворяни Радзівєвські стали, фактично, селянами і мешкали в простих сільських хатах. В 1878 р. губернський секретар Федір Радзівєвський мав у Хаєнках близько 7 десятин землі, а у Григорія Радзівєвського було лише 3 десятини, тобто був він бідняком.

Радзівєвських та Манглерів багаті козаки зазвичай запро-

шували хрещеними батьками для своїх дітей, про це є багато записів у метричних книгах.

А Навроцькі мешкали в бувшій садибі Радзівєвських аж до колективізації. Син священика Петро Навроцький з сім'єю виїхав з села, рятуючись від висилки в Сибір, працював за договорами бухгалтером у колгоспах Дніпропетровської та Донецької областей, постійно міняючи місце роботи. Помер він у Павлограді Дніпропетровської області в 1938 р.

Горленки

Рід Горленків володів селом Хаєнки з 1700 р. до, приблизно, 1810 р. Старша гілка роду Горленків згасла в 1876 р., а прізвище було передано грузинському князю Абашидзе, який помер без нащадків чоловічої статі.

Засновником роду був Лазар Андрійович Горленко (?–1687), полковник Прилуцький Війська Запорозького. Цю посаду він займав з 1659 по 1687 р. із деякими перервами. Його важко назвати соратником Богдана Хмельницького, оскільки у своїй діяльності за основу він брав вірнопідданську службу.

У 1665 р. полковник Лазар Горленко за дорученням гетьмана Івана Брюховецького вів переговори з царем Олексієм Михайловичем про візит гетьмана до Москви. Візит був підготовлений дуже ретельно, мав місце царський прийом козацької делегації в кількості понад 200 осіб. Гетьман Брюховецький два місяці майже не вставав із-за банкетного столу, підписавши, в підсумку, Московські угоди, які перекреслили статті Переяславських угод, підписаних Богданом Хмельницьким. За виконану роботу Лазар Горленко одним із перших у Малоросії отримав дворянське достоїнство, тоді ще в Московському царстві.

Полковник успішно пережив повалення і вбивство гетьмана Брюховецького, почавши служити вірою і правдою новому гетьманові Івану Самойловичу. В 1687 р. козацьке військо разом із російською армією виступило в невдалий Кримський похід. У складі війська був і Лазар Горленко зі своїм

Прилуцьким полком.

Біля фортеці Кодак (нині Дніпропетровськ) козаки отримали звістку, що гетьмана Самойловича заарештував за зраду князь Голіцин, командувач російської армії, як стало відомо пізніше, за брехливим доносом. Тоді й почався у військах стихійний бунт. Самойловича козаки ненавиділи, це він реалізував Московські угоди, підписані Брюховецьким. А жертвами бунту стала козацька старшина: свого старезного полковника Лазаря Горленка козаки порубали шаблями і, ще живого, кинули в розжарену піч. Тільки через 10 років кістки полковника були перепоховані в Густинському монастирі під Прилуками.

Дмитро Лазарович Горленко (1660–1731), син Лазаря Горленка, несподівано був обласканий наступним гетьманом Іваном Мазепою.

Хоча Дмитро Горленко до 1692 р. і не займав жодної посади у Війську Запорозькому, Іван Мазепа призначив його полковником Прилуцьким, наділивши селами, які входили до складу полку. З 1694 р. Дмитро Горленко отримав села Сергіївку, Ковтунівку, Яблунівку, Білошапки, Ярошівку, Мамаївку, Калюжниці, Попори, Вечорки та ін. Села Малу Дівичку і Моклячки полковник захопив самовільно.

Село Хаснки перейшло у власність Дмитра Горленка десь перед 1700 р., про що свідчать його дари церкві Іоанна Богослова, датовані 1701 р.

Як і більшість тодішньої козацької старшини, полковник не гребував розширенням своїх маєтностей за чужий рахунок і змушував вільних мешканців своїх сіл відробляти натуральні повинності, зокрема, косити та возити сіно, а перед Великоднем на полковничий двір доставлялися “з містечка і сіл з посполитих свobodних гуси, утки, кури, яйця і поросята”.

Таким чином, Дмитро Горленко, користуючись прихильністю гетьмана, дуже скоро став одним із найбагатших полковників у Гетьманщині.

На початку Північної війни (1700–1721) козаки Прилуць-

кого полку разом зі своїм полковником брали участь у боях проти шведів. У 1705 р. Дмитро Горленко був наказним гетьманом у поході на Курляндію.

Дмитро Горленко підтримав повстання гетьмана І.Мазепи і після поразки в Полтавській битві в 1709 р. пішов разом із гетьманом у вигнання, а всі його маєтки та підприємства були конфісковані.

У 1711 і 1713 рр. Дмитро Горленко на чолі козацького війська намагався звільнити Правобережжя від влади Речі Посполитої, а в 1715 р., коли

Дмитро Лазарович Горленко

пристрасті з приводу зради Мазепи трохи вщухли, він повернувся на Лівобережжя. Полковника вивезли до Москви, де він знаходився під наглядом.

У 1730 р. Дмитро Горленко був амністований імператрицею Анною Іоаннівною і повернувся до родини в село Лапинці під Прилуками. В серпні 1731 р., почувавши себе погано, він написав заповіт, а невдовзі по тому помер і був похований у Густинському монастирі поряд із прахом своїх батьків.

Андрій Дмитрович Горленко (1679–1756), син Дмитра

Горленка, навчався у Києво-Могилянській академії, бунчуковий товариш (1708).

Андрій Горленко заснував біля села Хаєнки хутір Вернигорівщину. В той період вельми прибутковими підприємствами були водяні млини: на річці Іченька під Хаєнками була збудована гребля, утворився великий став, на греблі і влаштували водяний млин. Тоді у жителів села з'явилась можливість масово переробляти зібране збіжжя на муку, що було суттєвим технічним прогресом, оскільки раніше використовували-

ся лише ручні жорна та ступи.

Після поразки гетьмана Івана Мазепи Андрій Горленко разом із батьком виїхав до Молдови, але в тому ж році повернувся в Україну, зумівши виправдатися перед царем, і навіть претендував на пост гетьмана, але зайняти цей пост у нього було мало шансів, новим гетьманом став Іван Скоропадський. Гетьман повернув йому всі маєтності, відібрані у батька після виступу Івана Мазепи проти російської влади.

У 1711 р. Андрія Горленка зазідали у зносінах із батьком і вислали до Москви, а маєтності в 1713 р. були знову відібрані. В 1715 р. до Москви вислали і його батька, тоді Андрія Горленка відпустили, а батька 15 років утримували заручником за сина – довелося Андрію Горленку служити вірою і правдою російському царю.

Конфісковані маєтності були йому повернені за гетьмана Данила Апостола (1727–1734).

Брав участь у Гилянському поході російської армії (1725–1728), близько 5-ти років перебував із козацьким військом у Персії, був наказним гетьманом.

Восени 1735 р. Андрій Горленко разом із сином Андрієм знову потрапив у немилість до царської влади. Були ще раз конфісковані маєтності, село Хаєнки передали Генеральному судді М.Забілі.

Відібрані маєтності були повернуті Андрію Горленку в 1742–1743 рр., а село Хаєнки і хутір Вернигорівщина зі ставом були остаточно затверджені за ним указом імператриці Єлизавети в 1744 р.

Первісток Андрія, Яким Андрійович Горленко (1705–1754), став єпископом Белгородським і Обоянським, уславився аскетизмом та працею на благо Церкви. В 1911 р. Яким Горленко він був канонізований російською православною церквою під іменем Іоасафа Белгородського.

Андрій Андрійович Горленко (1709–1780), син Андрія Дмитровича Горленка, навчався у Києво-Могилянській академії (з 1721 р.), бунчуковий товариш, полковник Полтавсь-

кий (1743–1774).

Святитель Іоасаф (Горленко)

Мав землі і селян в Лубенському, Миргородському й Чернігівському полках. За бойові заслуги нагороджений великим маєтком у сотенному містечку Іваниця Прилуцького полку (1743 р.).

У 1767 р. Андрій Горленко побудував у Хаєнках нову церкву. Десь перед 1780 р. він купив у одного із ічнянських сотників Романовичів хутір Романівщину, який знаходився за дві з половиною версти на схід від хутора Вернигорівщина.

Цей хутір пізніше став родовим гніздом Горленків. Анастасія Олександрівна Горленко, правнучка

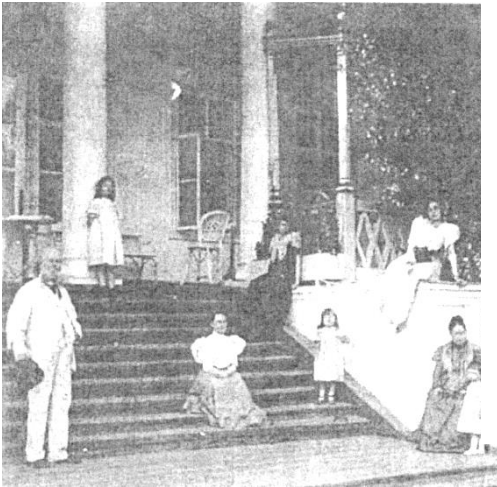
Андрія Горленка, в 1859 р. вийшла заміж за молдавського князя Василя Дмитровича Дабіжу, камер-юнкера Імператорського двору, отримавши хутір у якості посагу. В Романівщині був збудований двоповерховий палац, який на Ічнянщині називають “Княже”, там зберігалися історичні цінності роду Горленків (див. карту на стор. 26).

У палаці були численні портрети предків та їхніх дружин, був і написаний невідомим художником портрет святителя Іоасафа Белгородського. Знаходився у маєтку і набір старовинної зброї, що належала козацьким старшинам, у тому числі бойові обладунки одного з родоначальників роду Горленків. Бібліотека маєтку нараховувала кілька тисяч томів книг російською і на іноземних мовах, були там і стародруки та рукописи.

Зберігалися в маєтку фамільні цінності гетьманів України Данила Апостола, Павла Полуботка, Івана Скоропадського, Кирила Розумовського та ін.

Маєток проіснував до 1920 р., а потім був розгромлений, пограбований і спалений. Останньою власницею маєтку була княжна Катерина Дабіжа-Ростковська (дочка Анастасії Горленко).

Ще при житті Андрій Андрійович Горленко пороздавав усі свої багатства нащадкам і рідні, а сам доживав віку в старому батьківському домі в Лапинцях під Прилуками, всіма покинутий і забутий. Пишуть навіть, що він збудував собі ха-

Веранда палацу на хуторі Романівщина

Княжна Катерина
Дабіжа-Ростковська,
1902 р.

тку в лісі, де й проживав усамітнено, з'являючись у Лапинцях лише на великі церковні свята.

Іван Андрійович Горленко (1740–1810), син Андрія Андрійовича Горленка, перебував на військовій службі у Війську Запорозькому, в 1782–1785 рр. був маршалом дворянства Чернігівської губернії. Знову повернувся до війська, вже російського, і дослужився до чину прем'єр-майора. У відставку вишов у 1788 р. в цивільному чині надвірного радника.

У сотенному містечку Іваниця Іван Горленко побудував небаченої в цих краях краси розкішний двоповерховий палац, розташований всередині ретельно відреставрованої козацької фортеці. З 1803 по 1805 рр. був Прилуцьким повітовим мар-

шалом. В Іваниці з хуторами, Хаєнках і Верескунах Іван Горленко мав 2400 душ селян і великі земельні володіння.

У нього було чотири сини і три дочки, після смерті Івана Горленка частина володінь була продана при розподілі спадщини. Новим власником хутора Вернигорівщина і земель у селі Хаєнки разом із кріпаками став прилуцький поміщик Іван Якович Величко, а потім його син Микола.

Галагани

Засновник роду Гнат Іванович Галаган (?–1748), полковник Ніжинський, 1708 р. зрадив гетьмана Мазепу і перейшов на бік Петра I. 14 травня 1709 р. допоміг царським військам зруйнувати Стару (Чортомлицьку) Січ. За це одержав від Петра I великі земельні володіння. Був призначений полковником Чигиринським, а потім Прилуцьким (1715–1739).

Григорій Гнатович Галаган (1716–1777), полковник Прилуцький (1739–1763). Від гетьмана Кирила Розумовського в 1752 р. одержав універсал на володіння землями та посполитими міста Ічня та прилеглих сіл. До його володінь увійшли і землі села Воронівка, а також землі біля хутора Ясківець, що належали до Хаєнок. Володів містечком Варвою і селами Озеряни, Рудівка, Дігтярі, Сокиринці та ін. Був власником понад 4 тисяч посполитих.

Маєтків у Хаєнках та Воронівці у Григорія Галагана не було, його родовий маєток знаходився в селі Сокиринці Прилуцького повіту, керували маєтностями управляючі.

Далі землями в Хаєнках і Воронівці володіли син Г.Г. Галагана **Іван Григорович Галаган** – полковник Прилуцький (1763–1767), помер у 1789 р., потім його син **Григорій Іванович Галаган**, (1768–1803), прем'єр-майор. Наступним власником (1793–1834) був син Григорія Івановича **Павло Григорович Галаган**.

Відомим громадським діячем роду Галаганів став **Григорій Павлович Галаган** (1819–1888). Після закінчення в 1840 р. юридичного факультету Санкт-Петербурзького університе-

ту Григорій Галаган побував за кордоном, а потім вступив на державну службу. Три роки він служив у Чернігівській палаті державного майна. Початком добродійної діяльності Григорія

Григорій Павлович Галаган

Галагана став 1843 р., тоді він роздавав хліб і гроші потерпілим від неврожаю селянам. У 1848–1851 рр. перебував на посаді предводителя дворянства Борзнянського повіту, а в 1851–1852 рр. Григорій Галаган був почесним мировим суддею Чернігівської губернії.

Григорій Галаган входив до Комітету з влаштування та поліпшення побуту селян (1858–1859), був членом Редакційної комісії (1859–1861), з 1871 по 1881 рр. – прилуцький повітовий предводитель дворянства, з 1882 р. й до самої смерті – член Державної Думи Росії, нагороджений орденами Володимира II ступеня та Білого Орла.

У 1871 р. Григорій Галаган заснував у Кисві приватний навчальний заклад – Колегію Павла Галагана. За ініціативою і при матеріальній допомозі Григорія Галагана було відкрито гімназію у Прилуках (1874 р.), ремісничі училища в Борзнянському і Прилуцькому повітах, цілий ряд народних шкіл.

Григорій Галаган був активним прихильником звільнення селян від кріпацтва, хоча у нього і були проблеми з власними кріпаками: після реформи Олександра II 1861 р. селяни Ічні, Хаєнок, Воронівки та інших сіл бунтували проти надання земель трохи більше двох десятин на чоловічу душу, тоді як до затвердження положення про викуп землі кріпаки мали більше чотирьох десятин на кожного.

Зі смертю Григорія Галагана в 1888 р. припинився рід Галаганів по чоловічій лінії. Усі маєтності перейшли до нащадка

по жіночій лінії – дочки П.Г. Галагана Марії Павлівни (за чоловіком Комаровської). Її дочка Катерина Павлівна Комаровська вийшла заміж за генерал-лейтенанта графа Костянтина Миколайовича Ламсдорфа. Йому царським указом від 1 вересня 1894 р. було дозволено іменуватися графом Ламсдорфом-Галаганом з тим, щоб це прізвище в такому вигляді переходило до старшого в роду.

Згідно легенди кінець роду Галаганів був обумовлений прокляттям, яке наклали на Гната Галагана до сьомого коліна козаки-характерники після знищення Чортомлицької Січі. Сьомий нащадок Гната Галагана Павлусь справді помер у шістнадцять років. На ньому чоловіча гілка роду обірвалася.

А Ламсдорф-Галагани володіли землями в Хаєнках і Воронівці до 1918 р.

Велички

Вважають, що рід прилуцьких поміщиків Величків був заснований старшим військовим канцеляристом Генеральної канцелярії Війська Запорозького, відомим козацьким літописцем Самійлом Васильовичем Величком (1670–1728), автором "Літопису подій у Південно-Західній Росії в XVII ст."

Біографічні відомості про козацького літописця Самійла Величка дуже скупі, в основному, це свідчення самого Величка у літописі, але вони фрагментарні. Ймовірно, народився на Полтавщині близько 1670 р., можливо, в с. Жуки Полтавської сотні Полтавського полку, походив із козацького роду. Деякі дослідники вважають, що С.Величко був родом із Прилук.

Про сина Самійла Величка Степана взагалі немає документальних відомостей, а тому прилуцькі Велички вели свій родовід від козацького старшини Якова Степановича Величка, який протягом 22 років (1742–1764) обіймав посаду І-го полкового осавула в Прилуцькому полку, беручи участь у всіх військових походах козацького війська, а потім служив підкоморієм Прилуцького повітового суду.

З 1801 р. в маєтку Івана Яковича Величка (село Замостя

під Прилуками) діяв перший в Україні приватний пансіон, в якому відомий український педагог П.П. Білецький-Носенко готував дворянських дітей до вступу в навчальні заклади.

Син І.Я. Величка Іван Іванович Величко (1787–1858) посвятив усе своє життя військовій службі, брав участь у Вітчизняній війні 1812 р., в чині поручика став кавалергардом, пройшов усі щаблі військової кар'єри і дослужився без протекцій до чину генерал-майора.

У Кримську війну 1853–1856 рр. І.І. Величко командував 2-ю бригадою 6-ї легкої кавалерійської дивізії. До складу бригади входили Київський і Інгерманландський гусарські полки.

У Київському гусарському полку на посаді полкового ад'ютанта служив поручик Іван Іванович Величко (1829–1911), син генерал-майора І.І. Величка. Він брав участь у відомому шабельному бою гусар 2-ї бригади з британськими драгунами Важкої бригади генерала Джеймса Йорка Скарлетта під Балаклавою, про що залишив письмові свідчення. З приводу цієї сутички досі ламають списи військові історики.

Велички володіли землями в місті Прилуки, селах Богданівка, Буди, Заїзд, Замостя, Ковтунівка, Сорочинці, Хаєнки, хуторах Вернигорівщина, Кам'янка, Капустинці.

Микола Іванович Величко (помер в 1868 р.), колезький секретар, служив суддею Прилуцького повітового суду, був вельми успішним поміщиком. Успадкувавши маєток у селі Замостя, він суттєво примножив статки батька. Йому належали цукровий, винокурний, пивний, миловарний і свічковий заводи.

У 1838 р. був відзначений владою Полтавської губернії як поміщик, що зразково веде сільськогосподарське виробництво. В 1842 р. в Замості вперше на Прилуччині почав вирощувати картоплю. Микола Величко був старостою Миколаївської церкви в селі Сорочинці біля Прилук, до приходу якої відносилось Замостя. Запам'ятався парафіянам як винятковий благодійник, зокрема, виділив значні кошти на будівництво нової кам'яної із дзвіницею Миколаївської церкви, освяченої в

1856 р.

Близько 1837 р. після смерті батька Микола Величко успадкував землі і кріпаків у селі Хаєнки та хутір Вернигорівщину. Проживав він і на хуторі і в своєму родовому маєтку в Замості.

Миколаївська церква на Сорочинцях.
Прилуки, вул. Шкільна, 1

У 60-х роках ХІХ століття маєток Величка на хуторі Вернигорівщина мав великий дім з балконом, два флігелі та допоміжні споруди. Стояли ці будівлі на пагорбі над ставком, як кажуть зараз у селі, за Зіменком. Господарські будівлі, винокурня та цегельний завод знаходилися за ставком (див. карту на стор. 26).

Місце було дуже живописним, особливо влітку: над водою схилилися верби, на березі з боку маєтку були розбиті квітники, була човнова станція, а рядом із маєтком плодоносив фруктовий сад. До маєтку вела алея з каштанів та лип, було ще вісім вікових дубів, на яких гніздувалися лелеки.

* * *

Как томны вербы над водой!
Как нежен плеск волны влюбленной!
Как сладок воздух, упоенный
Левкoем, розой, резедой!

Саме так поет Василь Величко описував свої відчуття про перебування на хуторі влітку.

Про хутір Вернигорівщину розповідають різні речі, частина відомостей не зовсім точна. Так, пишуть, що предки Василя Величка були у дружніх стосунках із багатьма відомими

людьми – М.В. Гоголем, М.І. Глінкою, Т.Г. Шевченком, М.І. Костомаровим, які часто гостювали у Вернігорівщині.

Насправді, Гоголь, Глінка, Шевченко, Костомаров їздили в маєток Качанівку до Тарновських, у яких постійно гостювали представники творчої еліти Росії. Дорога до Качанівки від поштового тракту проходила через Монастирище, Хаєнки та Ічню, а між Монастирищем і Хаєнками в долині р. Удай знаходилося болото, переїзд через яке був тоді досить складним.

Композитор М.І. Глінка в кінці травня 1838 р. у дощову погоду перетягував свою карету через Монастирську греблю на волах, ризикуючи потонути у багні, і витратив на півтори версти цілий день, а найближчим маєтком, де можна було б зупинитися і відпочити, був хутір Вернігорівщина.

Т.Г. Шевченко скористався гостинністю М.І. Величка один раз у травні 1843 р. під час своєї першої поїздки в Україну, коли їхав із Санкт-Петербурга прямим призначенням у Качанівку, маючи, вірогідно, рекомендацію від М.І. Глінки. Під час другої поїздки в січні 1844 р. він ночував уже в Ічні в будинку священника Гавриїла Степановича Тичини, родича поета Павла Тичини.

В цілому ж для згаданих відомих людей зупинка на нічліг у маєтку Вернігорівщина була малозначним епізодом їх поїздки до Качанівки, документального підтвердження якому поки знайти не вдалося, є лише непрямі свідощтва.

Ще в дореволюційних публікаціях з'явилися відомості про відвідини містечка Ічні і хутора Вернігорівщина О.С. Пушкіним. Вивчення цього питання показало, що це просто вигадка нашого земляка, онука М.І. Величка Миколи Валеріановича Підвисоцького.

Микола Підвисоцький був старшим сином Наталії Миколаївни Величко та Валер'яна Йосиповича Підвисоцького. Маєток Підвисоцьких знаходився у селі Максимівка Чернігівської губернії за 20 верст на схід від Ічні.

Кар'єра Миколи Підвисоцького склалася не дуже вдало: навчався в Санкт-Петербурзькому університеті, але не закін-

чив його, з 1875 р. протягом 25 років працював учителем у прогімназіях і вчительських семінаріях Східного Сибіру і Центральної Росії.

Прославився як вигадник з багатою фантазією. “Наш по-чтеннейший враль”, “Прославився здесь своим враньем”, “Жена иногда останавливает его, когда он заврется”, – так писали про Підвисоцького сучасники. Публікував у сибірських і столичних газетах хвалебні статті про свої наукові досягнення на історичній ниві, ховаючись за псевдонімом “Граф Дібіч”.

Вершиною міфотворчої діяльності Підвисоцького стало оповідання "Из моих воспоминаний", опубліковане в 1899 р., в якому він виклав загадкову детективну історію про відвідини О.С. Пушкіним у 1825 р. містечка Ічня і маєтку Вернигорівщина. Оповідання було поміщене в кінці книги “Пушкинский сборник 1799–1899” серед народних легенд, переказів і байок про Пушкіна.

Дослідник біографії Пушкіна В.Вересаєв у книзі "Пушкин в жизни" позначив це повідомлення як сумнівне. Але окремі біографи-аматори не стали брати до уваги ні вказаної дати візиту, який у дійсності міг відбутися лише наприкінці літа 1824 р., ні місця розміщення оповідання у книзі, ні застережень Вересаєва. Один із прилуцьких красзнавців опублікував наведені в оповіданні Підвисоцького відомості як факт, що дійсно мав місце. Ічнянці в це повірили, навіть у школах діти писали твори про візит Пушкіна до Ічні.

Створивши на хуторі Вернигорівщина поміщицьку економію та передавши частину земель у Хаєнках колишнім кріпакам, Микола Величко передав маєток своєму синові Льву.

Старий поміщик не зміг господарювати в нових економічних умовах після реформи 1861 р. Наприкінці 1860-х років господарство М.І. Величка в Замості занепало, маєток був закладений під борги, які склали 2325 рублів, у тому числі недоїмка за цукровий завод 955 рублів. Жителі села згадують, що були у М.Величка і картярські борги. Занепад господарства та борги негативно вплинули на нього, не знайшовши виходу із

ситуації, він наклав на себе руки.

Лев Миколайович Величко (1827–1903), син М.І. Величка, народився в с. Замостя біля Прилук. Закінчив І-у Санкт-Петербурзьку гімназію, з квітня 1851 р. перебував на військовій службі, служив у чині корнета в кірасирському принца Альберта Пруського полку. Наприкінці червня 1853 р. в чині поручика перевівся в Інгерманландський гусарський полк, разом із дядьком і двоюрідним братом захищав Севастополь під час Кримської війни 1853–1855 рр.

Про участь батька у Кримській війні Василь Величко писав у вірші "Мой хутор":

* * *

Вот памятная мне скамейка у крыльца.
Весенний вечер тих... Листвой трепещет тополь...
И сердце детское мне жжёт рассказ отца
Про осаждённый Севастополь...

Лев Величко вийшов у відставку після Кримської війни в чині штаб-ротмістра. Три роки служив Прилуцьким повітовим справником (начальником поліції). В 1885 р. став попечителем народної школи в Хаєнках та добився її переведення в підпорядкування земства. Похований у родовій усипальні на хуторі Вернигорівщина.

Досить відомою особою був і старший брат Льва Величка, Іван Миколайович Величко (1826–?), надвірний радник. Він закінчив із срібною медаллю Імператорський Олександрівський лицей у Санкт-Петербурзі, на Прилуччині служив головою Прилуцько-Пирятинської повітової межевої комісії.

Василь Львович Величко (1860–1903), поет, драматург, публіцист і громадський діяч. Це найбільш відома постать із потомків козацького роду Величків, його ім'я знали у всій Росії.

Народився в м. Прилуки, дитинство пройшло на родовому хуторі Вернигорівщина. Освіту здобув у київському пансіонаті Даніеля і в Училищі правознавства в Санкт-Петербурзі

Василь Львович Величко

(1883). Служив у Міністерстві юстиції та у Міністерстві державного майна, отримав чин статського радника, за заслуги був нагороджений орденом Святої Анни III ступеня.

Величко був неординарною і різносторонньою особистістю, з одного боку – це був талановитий поет, який писав м'які і ліричні вірші, а з іншого – публіцист і громадський діяч радикального національно-патріотичного спрямування.

Публікувати свої вірші Василь Величко почав ще в студентські роки – в 1890 р. вийшла перша збірка його творів під назвою "Восточные мотивы", друга частина збірки під назвою "Из кавказских напевов" вийшла в 1895 р. Літературні критики відзначили "несомненное и большое поэтическое дарование автора". Багато віршів було надруковано в періодичних виданнях, поет увійшов до антології П.П. Перцова "Молодая поэзия", виданої в 1895 р.

Величко пробував свої сили і в прозі, він писав повісті та оповідання ("Нежданчик", "Записки Духа", "Порядочные люди") і драматичні твори ("Душегубка", "Две милостыни", "Первая муха", "Нефтяной фонтан", "Потомок Дон-Жуана", "Меншиков"). Його п'єси ставилися в театрах Петербурга і Москви, за комедію "Первая муха" поету була присуджена Грибоедовська премія.

До творчості В.Величка зверталися багато композиторів, відомо дванадцять романсів на його вірші. В.Величко видав також "Сборник стихотворений для детей" (1894 р.), а остання збірка його віршів "Арабески" вийшла 1903 р.

У 1890-х роках цілком успішний поет і драматург був

близьким до ліберальних літературно-художніх кіл, але з часом його погляди змінилися, "...из космополита школы Стасюлевича" він перетворився на "...націоналіста школы Каткова".

Трансформація поглядів відбулася у 1897–1899 рр., коли В.Величко очолював у Тифлісі газету "Кавказ". Захищаючи національні інтереси Російської імперії, він на сторінках газети виступав із непримиренних антивірменських позицій, чим нажив багато ворогів.

Повернувшись у Санкт-Петербург, він у 1900–1901 рр. став головним ініціатором і одним з організаторів першої у Росії організації національно-патріотичного спрямування, названої «Русским Собранием».

Ставши у 1902 р. другим редактором "Русского вестника", почав поміщати в ньому гострі публіцистичні статті на національні теми під заголовком "Русские речи", а вершиною творчості публіциста Величка стала книга "Кавказ", видана вже після його смерті.

Особисте життя Василя Величка було складним. Його дружиною була баронеса Марія Олександрівна фон Дольст, в сім'ї було двоє дітей – син Андрій і донька Анастасія. Сім'я розпалася, дружина забрала дітей і виїхала в родовий маєток батька Шемякіно в Орловській губернії.

У цей важкий для Василя Величка період життя його близьким другом стала Марія Георгіївна Муретова, вроджена графиня де Ла Барт, вдова надвірного радника Д.М. Муретова. Приходилася вона Василю Величку двоюрідною сестрою, її мати Маріанна Тарновська і мати поета Анастасія Тарновська були рідними сестрами.

Марії Георгіївні Муретовій Василь Величко присвятив свій вірш "Сестра".

Про всі складнощі свого особистого та політичного життя Василь Величко забував, коли приїжджав додому на хутір Вернигорівщину.

Величко бував на хуторі наїздами з Петербурга переважно

влітку, здавалося б, поета не повинна була хвилювати місцева проблема: сільські дівчата вступали у доросле життя неписьменними через нестачу місць у змішаній народній школі. Однак Василь Величко прийняв цю проблему дітей своїх земляків дуже близько до серця, на власні кошти він у 1897 р. збудував на селі жіночу церковнопарафіяльну школу і став її опікуном, зваливши на свої плечі безліч проблем, пов'язаних, у тому числі, і з фінансуванням.

У кожен свій приїзд він обов'язково відвідував школу, привозячи подарунки для дівчаток.

В підсумку сільські дівчатка, закінчивши школу в 11-13 років, уміли писати й рахувати, що дуже допомагало їм у подальшому житті.

Влітку 1903 р. священник М.Раєвський організував екскурсію учнів церковнопарафіяльних шкіл Хаєнок і Воронівки та їх наставників до Києва. Як писали “Полтавські єпархіальні відомості”, “14-19 юня 1903 г. 50 учеников и 5 наставников Хаенковской и Вороновской церковных школ Полтавской епархии, в сопровождении своих настоятелей, с целью поклониться святыням, совершили паломничество в Киев. Главным руководителем экскурсии был священник М.Раевский. Ученики на протяжении четырех дней осмотрели храмы Киева, говели в Киево-Печерской лавре, где им подарили крестики, поклонились мощам святых. Дети были в восторге от города, где увидели много такого, чего не было в селе, например, катались на пароходе по Днепру и на трамвае”.

Вислухавши захоплені розповіді своїх учениць про екскурсію, Василь Величко організував і повністю оплатив ще й паломництво 62 учнів у Чернігів. На пам'ять кожному учню він подарував ікону святого Феодосія Чернігівського.

Зараз у церкві Святої Покрови сусіднього села Заудайка зберігається ікона Пресвятої Богородиці XIX століття, яка була написана в Афонському монастирі й подарована Василем Величком церкві Іоанна Богослова села Хаєнки.

Ще одна історія, яку досі розповідають у селі. Одного ра-

зу, коли поет перебував у родовому маєтку, на територію забіг з цікавості маленький хлопчик із села, це був Єлисей Шевченко. Величко зустрів хлопчика привітно, довірливо поговорив із ним, з'ясувавши в ході бесіди всі подробиці про життя в селі, про сім'ю, про батька і матір. На прощання Василь Величко дав хлопчикові монетку, затиснувши яку в руці, той побіг додому. Розповівши батькові про зустріч із паном, хлопчик показав подаровану "копієчку". Подивившись на монетку, батько сказав: «Знаєш синку, за цю "копієчку" можна купити корову і ще дещо». Корова в ті роки коштувала приблизно 5 рублів, а подарована поетом "копієчка" виявилася золотою "десятькою".

Далекий родич автора книги Володимир Гузь, який проживає у Мічуринську Тамбовської області, написав наступне: "О самом Величко отец отзывался очень тепло, по видимому передалось отношение к нему его отца, который говорил – это был очень хороший человек, поэт и гражданин".

Василь Величко раптово помер у Санкт-Петербурзі від запалення легенів у переддень 1904 р. Вже перебуваючи на смертному одрі, він заповів поміщицьку економію Вернигорівщину і землі в селі Хаєнки своїй двоюрідній сестрі Марії Георгіївни Муретовій. Заповісти маєтності мимо власних дітей йому дозволив Литовський статут, який діяв у Чернігівській та Полтавській губерніях ще з часів Великого Князівства Литовського.

Стосовно рідних дітей Василя Величка відомостей немає, а його офіційна дружина Величко Марія Олександрівна в березні 1920 р. була евакуйована з Новоросійська в Салоніки, а потім у Вранья-Банью на пароплаві "Габсбург". В Югославії – з травня 1920 р. Померла в 1924 р. у місті Нові Саді (Сербія), похована на Успенському кладовищі.

У Санкт-Петербурзі після відспівування і заупокійної молитви труну з останками поета поставили в окремий склеп Олександро-Невської лаври. Згідно із заповітом Василь Величко хотів бути похованим у родовому маєтку на хуторі Вер-

нигорівщина. На виконання останньої волі покійного влітку 1904 р. труну доставили на станцію Плиски, найближчу до Ічні по Московсько-Києво-Воронезькій залізниці.

Із Плисок Василь Величко і відправився у свою останню подорож по рідній землі. Минувши Ічню, траурний кортеж зупинився в палаці князя Дабіжі на хуторі Романівщина.

Наступного дня зрослий траурний кортеж подолав останній відрізок шляху скорботної подорожі поета.

Останні таїнства поховання здійснив ієрей церкви Іоанна Богослова с. Хаєнки Михайло Расвський, який близько знав Василя Величка як гідного і шанованого прихожанина, що всіляко сприяв вирішенню церковних проблем. Поета проводжало в останню путь усе село, його поховали поруч із батьком у родовій усипальні.

Муретови

Після смерті Василя Величка його землі в Хаєнках та поміщицька економія Вернигорівщина перейшли до Муретових. Зі своєю двоюрідною сестрою Марією Георгіївною Муретовою (1864–1912), вдовою надвірного радника, Василь Львович познайомився десь у кінці 1880-х років.

Чоловік Марії Георгіївни – Дмитро Матвійович Муретов, який рано помер, походив із відомого духовного роду: батько, протоієрей Матвій Іванович Муретов (1817–1890) служив священиком Ісаакієвського собору і настоятелем церкви Митрофанівського цвинтаря в Петербурзі, а його брат Климент Іванович Муретов (1811–1883) – архієпископ Херсонський та Одеський Димитрій.

Брати Муретови закінчили Рязанську духовну семінарію і Київську духовну академію, в якій Климент Іванович прийняв монашество та був рукопокладений в ієромонахи. На Одеській кафедрі преосвященний Димитрій був двічі: з 1857 по 1874 рр. і другий раз – з 1882 по 1883 рр.

Марія Георгіївна по батьку походила із давнього французького аристократичного роду де Ла Барт. Сім'я переїхала із

Франції в Росію навесні 1876 р. в пошуках кращого життя. Її мати, Маріанна Василівна, сестра матері Василя Величка

Архієпископ Димитрій
(Муретов)

Анастасії, походила з однієї із гілок відомого українського дворянського роду Тарновських. Батьком Маріанни та Анастасії був Василь Петрович Тарновський, предводитель Прилуцького дворянства в 1850–1862 рр.

Спочатку родина проживала у маєтку батька в Лебединському повіті Харківської губернії, а потім переїхала в Суми, де глава сім'ї граф Георг де Ла Барт викладав у гімназіях французьку мову. В Сумах вони видали свою дочку Марію заміж за викладача гімназії Дмитра Матвійовича Муретова.

Молодший брат М.Г. Муретової – граф Фердинанд Георгієвич де Ла Барт (1870–1915) був відомим поетом-перекладачем й істориком літератури, викладав французьку мову та літературу в Київському і Московському університетах та на Вищих жіночих курсах у Москві.

У домі М.Г. Муретової в Санкт-Петербурзі в 1890-х роках діяв літературний гурток, у роботі якого брали участь відомі російські літератори, художники та науковці: В.Величко, М.Лесков, Ф. де Ла Барт, Д.Мордовцев, І.Рєпін, М.Каразін, В.Соловйов, О.Веселовський, О.Ладиженський та ін.

З часом Марія Георгіївна стала близьким другом В.Л. Величка, співавтором деяких літературних творів (її літературний псевдонім – Марія Маро) та його супутницею до кінця життя. М.Г. Муретова супроводжувала В.Л. Величка в його поїздки в Тифліс, де він видавав газету “Кавказ”. Спільно з Василем Величком вона написала комедію “Нефтяной фон-

тан”, яка була поставлена на сцені московського Малого театру в 1901 р.

Марія Георгіївна мала трьох дітей: Олександра, Дмитра та Марію (по чоловіку Акулова), її діти і стали за заповітом власниками маєтностей В.Л. Величка в Полтавській губернії.

Сини Марії Муретової закінчили Санкт-Петербурзький університет і працювали викладачами історії.

Олександр Дмитрович Муретов (1873–1919) викладав у Павловському інституті, 11-й петербургській гімназії та в Петровській жіночій гімназії.

Дмитро Дмитрович Муретов (1875–1918) поєднував викладання в Петровській жіночій гімназії з науковою роботою в університеті та був відомим публіцистом, автором статей про націоналізм і народність.

Марія Дмитрівна Муретова (1871–1941) в 1904 р. разом із матір’ю видала публіцистичну книгу Василя Величка “Кавказ” (її ім’я вказане на титульній сторінці).

Марія Георгіївна Муретова щоліта приїжджала з сім’єю на хутір Вернигорівщину, а після її смерті згідно домовленостей між родичами хутором Вернигорівщина стали опікуватись Дмитро Дмитрович та його дружина **Наталія Платонівна Муретова**.

Наталія Платонівна походила з роду Кулаковських. Її батько Кулаковський Платон Андрійович (1848–1913) був істориком і філологом, професором Варшавського університету та відомим громадським діячем. Його батько – протоієрей Андрій Кулаковський, випускник Санкт-Петербурзької духовної академії, служив настоятелем Казанської церкви у Панаевжісі (помер у 1860 р).

Відомими особами були батько і брат матері Наталії – Катерини Федорівни. Руді Т.Р. Міллер Федір Богданович (1818–1881) – поет-перекладач, романіст, редактор і видавець. Міллер Всеволод Федорович (1848–1913) – лінгвіст, етнограф, професор Московського університету, академік.

Наталія Платонівна закінчила Жіночий педагогічний ін-

ститут у Санкт-Петербурзі, в якому викладав її батько, там і залишилася вдосконалювати свої знання. В 1909 р. уклала й опублікувала "Матеріали для геології Горной Осетии (Дигорії)", зібрані В.Г. Орловським, це була її перша і єдина наукова публікація.

Платон Андрійович Кулаковський

Дмитро Муретов познайомився з нею на одному з студентських зібрань у 1906 р., а в 1908 р. вони побралися. В 1910 р. у Муретових народилася дочка Тетяна, в 1914 р. – син Олексій, а в 1916 р. – син Георгій.

Оскільки Дмитро Дмитрович знаходився на службі, він міг приїжджати на хутір Вернигорівщину лише влітку, тому всі турботи по управлінню поміщицькою економією були покладені на

Наталію Платонівну. Вона опікувалася також і жіночою церковнопарафіяльною школою в Хаєнках.

З весни 1916 р. Наталія Платонівна з дітьми безвиїзно проживала на хуторі Вернигорівщина. В червні 1917 р. тут народився молодший син Муретових Микита. На той час Дмитро Дмитрович перебував на Румунському фронті. Через короткозорість Д.Д. Муретова не мобілізували в діючу армію, але він не міг залишитися осторонь у тяжкий для держави час і служив у "Всеросійському союзі земств та міст" – напіввійськової організації, яка займалась постачанням армії. Хоча інтендантська служба Д.Д. Муретова і не була настільки небезпечною, як пряма участь у військових діях, але війна є війна. Листів з фронту давно не було, і Наталія Платонівна водила доньку Тетяну в гай біля маєтку, там ставила на високий пеньок і навчала молитися за батька.

У середині грудня 1917 р. через революційні події в Росії Румунський фронт фактично припинив своє існування, а покинуті позиції зайняли війська Румунії. Молитви, мабуть, допомогли, і навесні 1918 р., на Вербну неділю, коли Наталія Платонівна з малою Тетяною повернулися із церкви с. Хаєнки з вербою та запаленою свічкою, Д.Д. Муретов був уже вдома. Наступного тижня він обкопував яблуні в саду, а Тетяна та Олексій від нього не відходили. Це були їхні останні щасливі спогади дитинства.

Увечері у Страсний четвер перед Великоднем 18 квітня 1918 р., коли Наталія Платонівна з донькою були на Великодній службі у церкві с. Хаєнки, Дмитро Муретов був застрелений на порозі спальні невідомими людьми. Із маєтку тоді нічого не пропало, це було суто політичне вбивство.

Розслідування цього вбивства не проводилось, оскільки 16 квітня 1918 р. в Києві відбувся державний переворот, гетьманом України проголосили генерала Павла Скоропадського, Центральну Раду розпустили, а прийняті закони відмінили. Ця подія відбулася за два дні до вбивства Д.Д. Муретова, а тому в Ічні та Прилуках тоді було безвладдя і проводити слідство було нікому. Дмитра Дмитровича Муретова поховали на церковному цвинтарі с. Хаєнки.

Після вбивства Д.Д. Муретова на хутір приїжджала молода сестра Наталії Платонівни Євгенія, яка тоді працювала вчителькою історії в Петрограді. Вона запропонувала Наталії повернутися в Петроград, але та відмовилася. Сказала, що в Петрограді голод, та і як можна їхати через охоплену громадянською війною країну з чотирма дітьми та двома бабусями (в маєтку проживали дві сестри її батька). Єдине, про що вона попросила у сестри Євгенії, передчуваючи біду, це забрати дітей у випадку її смерті.

Подальше проживання сім'ї Муретових у маєтку Вернигорівщина проходило на фоні громадянської війни: озброєні люди, перетягнуті кулеметними стрічками, кулемети в саду, двоюрідна бабуся малої Тетяни Євгенія, яка просить солдатів

вбити її, але не чіпати хазяйку.

На початок 1919 р. у маєтку залишалося 3-4 людини з колишніх слуг та робітників, харчувались на хуторі, де було все своє: засіки з мукою, м'ясо у льодовику. Наталія Платонівна сама пекла хліб і паски на Великдень, а повесні сіяла пшеницю прямо в саду.

Володимир Родіонович
Милорадович

цю прямо в саду.

Першу половину року сім'я Муретових прожила досить ізольовано, їх відвідували лише священник церкви с. Хаєнки Михайло Раєвський, депутат III Державної Думи Росії, останній предводитель Прилуцького дворянства Володимир Родіонович Милорадович та ічнянська акушерка Марія Андріївна Костянтинова, яка свого часу приймала пологи молодшого сина Муретових.

Але 5 серпня на Яблуневий Спас, коли мати з донькою були у церкві, приїхали на возі

сільські чоловіки, вивантажили з комода всю постільну білизну та сказали, що барині вона уже не знадобиться. А потім прийшов солдат із гвинтівкою і повідомив, що Наталію Платонівну викликають на сільський сход. У той день у село заскочив кінний загін червоноармійців Прилуцького ревкому з метою мобілізації місцевих жителів на боротьбу з Денікіним.

Донька Наталії Муретової Тетяна згадувала: "С мамою пошла девушка Параска, и солдат увел маму. Через несколько времени мы услышали выстрел. Я кинулась бежать в сад, но бабушки меня привели обратно на балкон. И вот мы увидели Параску, которая шла одна, страшно бледная, с руками, сложенными на груди: "Барыню убили!". Сталось це за кілька днів до приходу Добровольчої армії генерала Денікіна.

І ще одна цитата: “От Параски узнали, что солдат не довел Танину маму до села, он поставил ее на дорогу и выстрелил прямо в лицо. Наталью Платоновну привезут на телеге, стонущую, без сознания. Придут крестьянские женщины, а Таня будет гнать их прочь от мамы. Но маму увезут в крестьянскую больницу. Спасти ее будет невозможно”.

Куля потрапила в око, поранення було смертельним, Наталія Платонівна померла через чотири дні в лікарні м. Ічня.

Гужівський краєзнавець Костянтин Самбурський, який відвідував Ічню і хутір Вернигорівщину, повідав і більш жахливі подробиці, правда, з чужих слів. Йому розповіли, що хаєнківські більшовики вирізали Наталії Муретовій груди та відрізали вуха. Є ще більш страшна інформація про це вбивство. В.Моренець у своїй книзі “Земля, полита кров’ю” написав, що Наталії Муретовій “місцеві комуністи відрізали груди, руки по лікті, порізали щоки та відірвали ніздрі”. Інформація базується на більш ранніх записах К.Самбурського, який свідком тих подій не був.

А учасниця та свідок подій дівчина Параска (Пріська) з Софіївки, яка супроводжувала Наталію Муретову, а пізніше вийшла заміж за жителя села Хаєнки Якова Калайду, цієї інформації не підтвердила.

Поховали Наталію Платонівну Муретову поруч із чоловіком на церковному цвинтарі с. Хаєнки. Могили Муретових не збереглися, як і сама церква Іоанна Богослова.

Після смерті матері її діти разом із вихователькою – німкенею Єлизаветою Григорівною (Генріхівною), переховувалися в Ічні у знайомої акушерки, звідки їх забрала і вивезла в Гатчину під Петроградом та виховала тітка Євгенія.

Доля не пощадила чоловіків із роду Муретових. Співвласник земель села Хаєнки Олександр Муретов, капітан лейбгвардії Кексгольмського полку в Збройних Силах Півдня Росії, був убитий у грудні 1919 р. під Семенівкою на р. Буг поблизу Вознесенська у бою з частинами Південно-Західного фронту Червоної армії, прикриваючи відхід Білої армії за Дон.

Сержант Георгій Муретов загинув у бою з німцями в липні 1941 р., похований 400 м західніше населеного пункту Кулолярві Кандаласького району Мурманської області в братській могилі.

Випускник Ленінградського гірничого інституту Микита Муретов у липні 1941 р. пішов на фронт, а у вересні пропав безвісти.

Олексій Муретов помер від голоду в блокадному Ленінграді в 1942 р., похований на Піскарівському цвинтарі в братській могилі № 19 на центральній алеї.

Олексій був студентом архітектурного факультету Академії мистецтв, він встиг відправити молоду дружину з 10-місячним сином Олександром у евакуацію до Свердловська на останньому потязі.

Олексій Дмитрович Муретов

Залишившись сам у Ленінграді, писав оптимістичні листи дружині: “...В одном можно быть уверенным. Несмотря ни на что, в конце концов, немцы будут разбиты, и наш красавец город был и будет русским городом, хоть сейчас он крепко зажат этими фанатиками. Надо сказать, что это почти все понимают и согласны терпеть может

быть еще худшие беды”.

У блокаду наприкінці 1941 р. померли і Марія Дмитрівна Акулова та Євгенія Платонівна Кулаковська.

Син Олексія Олександр Муретов повернувся із матір'ю до Ленінграда, в 1965 р. закінчив оптичний факультет Ленінградського оптико-механічного інституту, працював за спеціальністю, помер у 1996 р.

Зараз у Петербурзі проживають його діти: Євген Олександрович Муретов, 1965 р. н., та Марія Олександрівна Муретова, 1970 р. н., по чоловіку Пікіліна. Є в них діти – Марія та

Олександр, але Олександр Олексійович Муретов помер передчасно, онуків він так і не дочекався.

Марія Муретова та Олександр Пікілін

А Тетяну Дмитрівну Муретову, мабуть, лише Божа воля врятувала від долі брата Олексія. За родинною традицією вона обрала професію вчителя. Після вбивства С.М. Кірова її з чоловіком вислали з Ленінграда в Узбекистан, а коли в 1936

р. рішення про висилку з позбавленням прав було відмінено, повертатися в Ленінград не було куди. Лише в 1952 р. Тетяна Дмитрівна з трьома дітьми Анатолієм, Наталією та Євгенією повернулася в Росію і поселилася у м. Мединь Калузької області (була там у Міллерів дача).

Викладала російську мову та літературу, ростила і виховувала своїх дітей, а потім онуків і правнуків. Померла Тетяна Дмитрівна в 2000 р.

Її син Анатолій закінчив геологічний факультет Московського університету і поїхав за розподілом до Сибіру. Зараз у місті Усолля-Сибірське Іркутської області мешкають онук Тетяни Дмитрівни Віктор Анатолійович Шманкевич та його діти.

Дочка В.А. Шманкевича Олександра в 2001 р. опублікувала витяги з мемуарів своєї прабабусі в шкільній роботі з історії "Росія на зламі: два погляди з дитинства", яка отримала III премію на Всеросійському конкурсі шкільних дослідницьких робіт.

Завдяки Олександрі Шманкевич і стало відомо багато подробиць з історії роду Муретових.

Після смерті Наталії Платонівни власниками Вернигорівщини залишалися Олександр Муретов та Марія Акулова. В липні 1920 р. красзнавець Костянтин Самбурський пропонував сторожу розграбованого маєтку Величка продати картину академіка В.Резанова, яка висіла у сторожці, а також старовинну ікону та інкрустований столик. Той відповів, що продати не може, оскільки все це треба

Олександра Шманкевич

буде віддати хазяїну, Олександрю Дмитровичу Муретову, який може повернутися таким же злиднем, як і він сам. Тоді ще не знав сторож, що Олександра Муретова вже немає в живих.

Поміщики Муретови залишили по собі добру пам'ять. Наталія Платонівна безкоштовно виділяла працівникам поміщицької економії ліс на будівництво хат. Вона дієво допомагала жінкам села, які залишилися без чоловіків у I Світову війну, в обробітку земель та обмолоті збі-

жжя.

Активно опікувалась і жіночою церковнопарафіальною школою: випускницю школи Феодосію Максимівну Бондаренко вона послала в Дегтярі на курси з ткацтва. Там дівчина навчилася ткати марсельні ковдри на великому верстаті.

Крім чотирьох власних дітей, вона опікувалась і дівчиною-сиротою Анютою, яку привезла із Санкт-Петербурга. Коли Анюта піросла, то вийшла заміж за жителя села Хаєнки Павла Кошмара, Наталія Платонівна збудувала їм хату на Заріці й всіляко підтримувала молоду сім'ю.

І зараз жінки села згадують невинно убієнну Наталію Муретову під час богослужінь у відновленій церкві Іоанна Богослова та моляться за її душу.

Розділ 5. ПІСЛЯ ЖОВТНЕВОГО ПЕРЕВОРОТУ

Здійснений більшовиками у жовтні 1917 р. державний переворот активізував національно-визвольні рухи в Російській імперії, в Україні влада перейшла до Центральної Ради, яка проголосила спочатку автономію Української Народної Республіки, а потім і повну незалежність від Росії. Далі був Гетьманат, знову Українська Народна Республіка з урядом Директорії, а послані з Москви війська встановили радянську владу. В серпні-вересні 1919 р. більшовики були вигнані з України зусиллями армії УНР і Української Галицької Армії та Добровольчої армії генерала Денікіна. В листопаді-грудні 1919 р. Червона армія знову захопила Лівобережну Україну і вже остаточно встановила радянську владу.

Село Хаєнки якимось виживало у цьому калейдоскопі змін влад та урядів, про цей період існування села відомостей мало, є лише окремі публікації та розповіді старших жителів. Найбільш детальні документальні відомості навів київський історик Віктор Моренець.

Громадянська війна

Уряд Центральної Ради не зміг забезпечити ефективного управління державою, тягнув із земельною реформою, на місцях відбувалося самовільне захоплення поміщицьких земель та маєтків, а в селах і містечках панував хаос.

У цей період виїхали із села в пошуках кращої долі брати Костянтин та Михайло Бондаренки, запросив їх брат Іван, що працював залізничником поблизу Ростова. Костянтин скоро повернувся, а Михайло влаштувався кочегаром, одружився, а повернувся в село лише в 1921 р., коли ділили поміщицькі землі.

16 квітня 1918 р. відбувся державний переворот, до влади за допомогою військ кайзерівської Германії прийшов генерал Павло Скоропадський, проголошений гетьманом Української держави. Уряд гетьмана Скоропадського, якого привів до

влади Союз землеробів-власників, стабілізував ситуацію, в селах настав відносний спокій, виробництво сільськогосподарської продукції істотно збільшилося, але це тривало лише протягом весни, літа та осені 1918 р.

Тоді в Ічні стояв загін військ кайзерівської Германії. Окупаційні війська були цивілізованими, забезпечення військ німці здійснювали шляхом закупівлі продуктів у місцевого населення. На ярмарку в Ічні вони спочатку торгувалися, визначаючись із цінами, а потім об'являли середню ціну і купували продукцію оптом. У цих торгах брали участь і жителі Хаєнок. Платили німці грошовими знаками УНР, але у селян іншого виходу не було. При негайному використанні на ті гроші можна було придбати інші необхідні товари.

Про ті часи згадують і жителі села. Житель села Михайло Гмиря, який повернувся з Криму і почав розповідати про встановлення радянської влади в інших місцях, був заарештований, його відвезли в село Монастирище, де знаходився осередок гетьманської варти. Там його сильно побили і відпустили додому, а через рік він помер.

А на Чернігівщині та Полтавщині ще на початку 1918 р. почали формуватися загони українських козаків, що підтримували незалежність України. Козаки в селах Ічнянщини і Прилуччини становили до половини населення. В 1806–1807 рр. вони навіть мали власну організацію за типом кубанських козаків, повітове і губернське військо. Хіба що не формували з них регулярні козацькі полки, залучаючи лише в ополчення, як це було в 1812, 1831 і в 1853–1855 рр.

Ці козаки та селяни і сформували армію Української Народної Республіки, яку очолив Симон Петлюра. Були і червоні козаки, які служили в Червоній армії, зокрема, в Таращанській бригаді та в Богунському полку.

У листопаді 1918 р. почалося антигетьманське повстання, була відновлена Українська Народна Республіка з урядом Директорії, гетьманська варта розгромлена, а сам гетьман втік за кордон.

З півночі тоді наступала Червона армія, бої були дуже важкими, у січні 1919 р. війська УНР покинули Чернігівщину, залишилися лише загони вільних козаків.

Київ був захоплений 5 лютого 1919 р., а до літа в руках більшовиків була майже вся Україна.

У Прилуках був створений ревком, а по селах – ревкоми та комбіді (комітети бідноти), які склалися виключно з більшовиків і бідняків. Почалася реквізиція майна та збіжжя, обшуки та розстріли.

У Хаєнках був створений ревком, до якого ввійшло 40 чоловік: Бесараб Ларіон, Гузь Трохим, Діденко Павло, Пітель Феодосій, Сорокаліт Сидір та інші. Ревком очолювали більшовики Шевченко Матвій і Шевченко Терентій.

По всій території України все більше й більше ширився супротив діям більшовицької влади. В селах Прилуцького повіту Линовиці, Івківцях, Турівці, Вільшані, Іваниці спалахнули народні повстання. Почали активно діяти козачі повстанські загони, очолювані Є.Ангелом, П.Репієм, Ф.Вигінським, О.Назаруком та ін.

10 травня один із таких загонів у кількості 15-20 осіб повнював у селі Хаєнки запаси фуражу.

Незабаром вільні козаки підняли повстання проти влади більшовиків, 25 березня козаки сіл Гужівки, Рожнівки, Круничполя, Максимівки захопили Ічню, але змогли утримувати місто тільки два дні. Локальні бої йшли зі змінним успіхом, у квітні Іваниця кілька разів переходила з рук в руки.

Багато хто пам'ятає фільм "Адъютант его превосходительства", в якому актор Анатолій Папанов створив карикатурний образ батьки Ангела, людини похилого віку. Насправді отаман Євген Петрович Ангел був зовсім молодою і освіченою людиною. Він народився в березні 1896 р. в селі Власівка в сім'ї егеря Качанівського маєтку Тарновських, навчався в кадетському корпусі, закінчив Ічнянське вище міністерське училище, після школи прапорщиків пішов на фронт, а в 1918 р. повернувся додому в чині поручика.

Спочатку Євген Ангел служив у армії УНР, в 1918 р. він організував і очолював Курінь смерті імені Кошового Івана Сірка чисельністю близько п'яти з половиною тисяч чоловік.

Але Ангел розійшовся в поглядах із Симоном Петлюрою на методи збройної боротьби. За розстріли російських і німецьких офіцерів без суду і слідства та за єврейські погроми Петлюра хотів відсторонити його від командування, тоді Ангел вийшов з армії УНР (за ним пішло за різними даними від 400 до 1200 козаків). Курінь смерті отамана Ангела активно діяв на Ічнянщині та Прилуччині.

Отаман Євген Ангел

27 червня 1919 р. отаман Ангел знову захопив Ічню, але через три дні залишив волосний центр, щоб уникнути жертв серед мирного населення. Фактично на Ічнянщині тоді було двовладдя, вдень в Ічні діяли державні установи, а вночі всі ховалися, міліція закривалася в своєму приміщенні, а на вулицях з'являлися озброєні люди і звучали постріли. А загинув отаман наприкінці 1919 р. у віці 23 роки.

Ревкомівці відповіли на народні виступи та дії повстанців терором: було взято 80 заручників, з яких 46 людей розстріляли.

1 серпня 1919 р. (за старим стилем) Добровольча армія генерала Денікіна захопила Полтаву і продовжила наступ на північ. У напрямку Бахмача наступав 5-й кінний корпус генерала Юзефовича, більшовики були змушені тікати з України.

Найбільшою нетерпимістю "к старому миру" відзначився останній відступаючий червоноармійський загін, до складу якого входили більшовики Прилуцького ревкому. Привід для прояву "революційної" люті був: загальна мобілізація місцевого населення в Червону армію для боротьби з Денікіним провалилася, призовники розбіглися, поповнивши ряди повстанських загонів.

5 серпня, на Яблуневий Спас, кінний загін Прилуцького ревкому увірвався в Хаєнки і зігнав жителів на сільський сход біля церкви. Бійці загону були п'яні, командир встановив перед натовпом станковий кулемет і почав агітувати жителів за вступ до Червоної армії для боротьби з Денікіним. У ході своєї промови він несподівано натиснув на спуск, черга пройшла перед натовпом, але рикошетами і грудками землі було травмовано кількох жителів села. Зрозумівши, що агітація провалилася, він віддав команду, що наступають бандити, і загін із гиканням та стріляниною поскакав на Заріку в напрямку села Воронівка. Один із бійців цього загону і вистрелив тоді Наталії Муретовій в обличчя.

Прилуцькі більшовики відступали 10 серпня на північ до Чернігова, знищуючи на своєму шляху поміщицькі садиби. Вони розгромили і розграбували палац князя Дабіжі, а за Ічнею спалили дотла оплот повстанців, село Іваницю, де їх зустріли кулями. У результаті пожежі згоріло 330 селянських дворів і весь хліб нового врожаю.

Маєток Величка розграбували, а згодом розібрали на будівельні матеріали місцеві жителі. Така ж доля спіткала і господарські будівлі поміщицької економії.

Краснавець Костянтин Самбурський у липні 1920 р. побачив лише зруйновану поміщицьку садибу. Від будинку та флігелів залишилися тільки стіни, залізо з даху було зняте, вікна відсутні, печі розібрані, селяни почали зривати дерев'яну підлогу.

До 1939 р. на місці маєтку залишалися лише пеньки від дубів і лип, хоча цеглу з глибоких підвалів добували ще в середині 50-х років минулого століття.

До складу хутора Вернигорівщина входило до десятка сільських хат, розташованих уздовж дороги на Ічню по обидва боки річки Гнилиця. Після колективізації кілька хат за містком опинилися на землях Ічнянського колгоспу, жителям запропонували переїхати і вони перенесли свої хати в Хаєнки та Ічню. Після цього хутір Вернигорівщина зник з географічної

карти, зараз цю назву носить лише ділянка лісу, що виріс на місці господарських будівель поміщицької економії.

У ніч з 10 на 11 серпня в Ічнію прибув легкий бронепотяг "Витязь" Добровольчої армії під командуванням полковника Гурського, який у темряві вступив у перестрілку зі своїм взводом кінноти, але непорозуміння швидко усунули, а 11 серпня 5-й кінний корпус генерала Юзефовича захопив Прилуки. 30 серпня Добровольча армія Денікіна та Українська Галицька армія з різних сторін одночасно ввійшли в Київ.

Село Хаєнки стало підпорядковуватись штабу державної варты Прилуцького повіту. Нова влада мало чим відрізнялася від більшовицької. Від селян вимагали поставок продовольства та фуражу, забирали коней. Мали місце грабунки, арешти та розстріли, юнаків силоміць забирали до "визвольної" армії, гвалтували дівчат.

Об'єднавши свої сили, командири повстанських загонів провели кілька успішних операцій проти денікінців. У Прилуках був утворений повітовий революційний повстанський комітет, який організував штаб, що керував озброєними повстанськими загонами на Прилуччині. Почав діяти і народний повстанський загін Грицька Короткого.

Влада денікінців проіснувала два місяці, а в листопаді під натиском Червоної армії почався відступ денікінців на південь. 30 листопада загін Грицька Короткого зав'язав бій із денікінцями біля села Заїзд. Денікінці відступили до Прилук і далі на Богданівку. Загін Короткого ввійшов у Прилуки 1 грудня, в цей же день місто зайняла 2-га Таращанська бригада Червоної армії.

Влада в Прилуках перейшла до більшовицького ревкому, знову почалися розстріли без суду, грабунків селян – відбиралася земля, хліб, коні. На повіт була накладена продрозкладка: 1 млн. пудів хліба, величезна кількість голів рогатої худоби, свиней. Все це вивозилося до Росії.

Проведений у квітні 1920 р. повітовий з'їзд Рад передав владу повітвиконкому, до якого ввійшли лише більшовики.

Все разом узяте призвело до нового вибуху селянських повстань проти радянської влади. Селяни організовувалися в мобільні повстанські загони, в Прилуцькому повіті діяли загони Гонти, Криворучка, Марусі і Чорного, Недобора, Нечая, Полонського, Скрипченка, Тарасевича, Харченка, Чалого. Козацький загін Панаса Скубана, який об'єднав козаків отамана Ангела, діяв у районі Ічні та Ладану.

За короткий час усі владні структури по селах були ліквідовані.

У Хаєнках повстанці вбили голову сільського ревкому Матвія Шевченка. Розповідають, що він відстрілювався з нагана, втікаючи по селу на Заріку, але до мосту не добіг.

21 червня 1920 р. селяни Хаснок відмовилися видавати продовольчому загону розкладку, загін вони розігнали і відібрали у них кулемет. Для придушення виступу з Прилук був відправлений каральний загін із сотні бійців із двома кулеметами. Ще один бій із продзагоном мав місце в Хаєнках 18 грудня.

Хто саме з жителів Хаснок воював у повстанських загонах, невідомо, бо вони зі зрозумілих причин приховували правду навіть від рідних і близьких.

Радянська влада залишалася лише в повітових і волосних центрах, та й там її представники не почували себе в безпеці. 9 березня 1920 р. загін Криворучка увійшов до Прилук, захопив міську в'язницю і випустив усіх на волю, а 15 червня 1920 р. голова Ічнянського волосного ревкому комуніст Г.П. Стрелко повідомляв у повітовий ревком, що Ічня оточена повстанцями і просив негайної допомоги.

Повстанський рух тривав і в 1921 р., 24 лютого в село Хаєнки прибув повстанський загін у кількості 100 чоловік, половина яких була на конях, а інша – на санях. Повстанці знищили всю документацію, яка стосувалася продрозкладки.

Із 25 квітня 1921 р. рейд по селах Прилуччини здійснив загін махновців, що мав 500 вершників. Діяльність органів місцевої влади була паралізована. Після рейду чисельність

загону зросла до 1000 бійців.

2 травня 1921 р. біля села Хаєнки натрапив на кінну засідку червоних повстанець Іван Книш родом із міста Ічня. Під час перестрілки його поранили в ногу, здаватися не захотів і був зарубаний.

Згідно наявних документів у числі сіл, де поширений повстанський рух, названі села Гмирянка, Лучківка, Воронівка, Хаєнки, хутори Дзюбин, Вейсбахівка, Буди, Грабів. 2 вересня каральний загін Червоної армії шукав повстанців отамана Скрипченка по всьому Прилуцькому повіту. Пошуки були невдалими, інформація від агентури запізнювалася, тому повстанцям вдавалося втікати від переслідування. Тоді загін розділився на дві групи. 4 вересня одна група карателів під командуванням Гука ввійшла в Хаєнки, а інша під командуванням Романенка – у Грабів. Але перехопити загін Скрипченка все одно не вдалося, повстанці відірвалися від переслідування і сховалися в Гмирянському лісі.

Через кілька днів біля Хаєнок повстанці із загону Івана Скрипченка напали на загін міліції, один міліціонер був поранений.

Діяльність загону Скрипченка була тоді постійним головним болем для влади Полтавської губернії.

5 березня 1921 р. був затверджений закон про амністію, згідно якого повстанці, що добровільно складають зброю, звільняються від відповідальності. Але обіцянки влади розходилися з її діями. В ніч на 13 липня біля містка на виїзді з Гмирянки до Ічні ічнянська міліція і самооборона розстріляли близько 20 повстанців із Хаєнок, Ічні і Гмирянки, які здалися за амністією. Розстріли амністованих мали місце і в селі Переволочна. Інші амністовані змушені були переховуватися або знову повертатися до збройної боротьби.

Для придушення повстань було кинуте регулярні війська, в Прилуки з Росії прибув окремих кавалерійський полк. Незважаючи на це, повстання продовжувалося. Тоді влада вдалася до каральних заходів по селах, де побували повстанці,

стали брати заручників, майно яких конфісковували, а самих заручників розстрілювали.

В інших селах призначали відповідачів на випадок нападу повстанців на населений пункт. Відповідачами, як правило, були заможні жителі. В селі Хаєнки відповідачами призначили 10 жителів: Бугай Єфросинію Гнатівну, Гузя Андрія Яковича, Гузя Івана Ільковича, Лисенка Василя, Литвиненка Андрія Федоровича, Литвиненка Василя Яковича, Литвиненка Гната Павловича, Мізюка Олексія Федоровича, Омельченка Григорія Кириловича, Радченка Петра Павловича.

Основним обов'язком відповідачів було своєчасне повідомлення владним органам про наближення або появу повстанських загонів. У випадку поранення чи вбивства представників влади з відповідачів розстрілювалося подвійне число людей.

Крім заручників і відповідачів, була введена практика накладання контрибуції на села, де з'являлися повстанські загоны.

Широкомасштабні каральні заходи і терор призвели до поступового згасання повстанського руху. Загін Панаса Скубана було ліквідовано влітку 1923 р. в результаті зради спільників у обмін на амністію, а спротив селян радянській владі довершила колективізація та голодомор.

Колективізація

Після закінчення громадянської війни в селах поступово налагоджувалося нормальне життя. Поміщицькі землі поділили в 1921 р., на селянське господарство виділялося 10 десятин землі, але з впровадженням НЕПу в 1923 р. селянам було надане право брати землю понад норму для багаторічного обробітку і займатися торгівлею, а натуральний податок був замінений грошовим у розмірі до 5 відсотків від прибутку одного двору; був введений і єдиний сільськогосподарський податок. Ці заходи сприяли підйому і розвитку сільського господарства.

В 1923 р. була проведена територіальна реформа, за якою село Хаєнки увійшло до Малодівицького району Прилуцького округу.

У 1927–1928 рр. село жило спокійно і навіть заможнo. Ті, хто багато і тяжко працював, поступово багатіли: замість традиційних селянських хат, критих соломною, зводилися будинки на цегляних фундаментах, з дерев'яною підлогою, криті бляхою або черепицею. Завдяки власній праці стали заможними і селяни, які в царській Росії були бідняками. Правда, знову з'явилося розшарування селянства, були й ледарі, які не хотіли або не вміли працювати, а також ті, хто не міг ефективно вести господарство з об'єктивних причин.

У 1929 р. на селі почалася колективізація. Владними і партійними структурами селяни були поділені на бідняків, середняків і куркулів. До останніх відносили заможних, енергійних і працездатних господарів. Їх поділили на три категорії і назвали класовими ворогами, куркулі підлягали розкуркулюванню – землю, худобу, засоби виробництва і все майно конфісковувалось, а родина виселялася до Сибіру.

У Хаєнках куркулів I категорії не було, багаті селяни задалегідь розпродали майно і виїхали в міста, залишалися середняки і бідняки. У колгосп, якому присвоїли ім'я Шевченка, добровільно йшла лише частина бідняків, бо їм нічого було втрачати.

Багато хто вважає, що колгосп носив ім'я поета Тараса Григоровича Шевченка, насправді ж колгосп був так названий в пам'ять про першого голову сільського ревкому Матвія Омеляновича Шевченка.

У колгосп усупільнювалося майже все: земля, знаряддя праці, коні, реманент, велика рогата худоба, свині. Більшість середняків і частина бідняків вступати до колгоспу відмовилися. Своє відношення до колективізації вони демонстрували оригінальним чином: коли бідняки везли здавати своє добро, дорослі чоловіки гралися в дитячу забавку, перекочуючи обід колеса від воза з кінця в кінець Кутняківки.

Але потім стало не до жартів, в селі з'явилися уповноважені з Прилуцького окружкому Петрик і Сапогов, почався тиск, залякування, а потім і репресії. На найбільш незговірливих одноосібників накладали непомірно високий податок, який згідно інструкції необхідно було сплатити в три дні, а тих, хто не міг заплатити, об'являли куркулями і висилали до Сибіру. Щоб залякати селян, саме так були вислані до Сибіру сім'ї Бугая та Куриленка, які були звичайними середняками. Чинovníки діяли за принципом: "Куркулів знайдемо стільки, скільки потрібно".

А основною формою розкуркулювання була конфіскація всього майна, землі, а також виселення з хат за несплату податків. Люди залишалися в селі, але без засобів існування, проживали сім'ями у родичів, самотніх людей, у сараях і навіть у погребях. Розкуркулювали як середняків, так і бідняків, які не хотіли йти до колгоспу. Декому з розкуркулених після вступу до колгоспу дозволяли викупити власну хату.

Розкуркулених було багато, ось лише деякі прізвища: Гузь (дві сім'ї), Мізюк Василь з сім'єю, Куриленки (дві сім'ї), Шевченко Григорій із сім'єю. Син Григорія, Іван Шевченко, вступив до колгоспу, він уже майже збудував нову хату, але правління її відібрало під фельдшерський пункт та перевезло ближче до колгоспної садиби, навіть не повідомивши про це власника.

У Петра Івановича Гузя (*фото на стор. 28*) за відмову вступити до колгоспу активісти вкрали та вбили коня, за несплату податків конфіскували все майно, забрали навіть чавунні з печі, виливши страву під тин, залишилася одна хата.

Марко Кошмар був столяром високої класифікації, він виготовляв шафи, серванти та інші меблі на замовлення місцевих поміщиків. Був у нього набір унікальних столярних інструментів, які він дбайливо збирав довгі роки. Інструменти активісти конфіскували, втративши справу всього життя, він у 1932 р. помер від горя.

Важко оцінювати дії місцевої влади з юридичної точки

зору, найбільше підходить російське слово "беспредел".

Розкуркулювання проводилося за ініціативою членів комітету бідноти або, як їх називали в селі, "комбедів", які мали підтримку партійних і каральних органів. Вони були зацікавленими особами, бо отримували частину майна розкуркулених, тобто рухала ними жадібність. Ось імена деяких найбільш активних "комбедів": комуністи Глущенко Михайло, Політун Ганна, Кошмар Ганна, безпартійні Ткаченко Юхим, Гузь Трохим, Гузь Марина.

Але однією матеріальною зацікавленістю пояснити дії активістів не можна, були ще заздрість, злоба і ненависть до односельців та отримання якогось нездорового задоволення від наданої влади.

Лише один приклад. До Євгенії Гузь, яка жила на Веремійці, прийшов із хутора Буди її батько, Нестеренко Григорій. У Будах його розкуркулили і вигнали з хати. Дочка посадила батька за стіл та витягла з печі горщик з борщем. У хату ввірвалися "комбеди", вилили борщ на підлогу, а Григорія вигнали з хати. Пішов він у Монастирище, де жила інша дочка, та там і помер під тином. Поховали Григорія Нестеренка без домовини, загорнувши тіло в ряднину.

Частина одноосібників тимчасово втекла з села, зокрема, Гузь Омелян із сином Миколою, Куриленко Андрій та інші. Вони працювали в Прилуках на будівництві.

Офіційно влітку 1931 р. "суцільна" колективізація села закінчилася, але значна кількість селян залишалася одноосібниками.

Після організації колгоспу його керівництво (а до правління входили і вже згадані активісти) почало створювати колективне господарство. На будівництво корівників, свинарників і стаєнь були потрібні лісоматеріали. У лісах навколо села було достатньо придатної деревини, але правління вибрало найлегший варіант і стало спилувати дерева у самому селі.

На Артюхівці біля нинішньої пошти ріс гай із старезних дубів, це було місце відпочинку, там стояли гойдалки, молодь

села збиралася біля них на гуляння. Дуби росли і на території нинішніх ферм та біля зруйнованого маєтку Величка. Дерева спиляли, але цього виявилось недостатньо. Тоді почали без будь-якого дозволу спилювати дуби на землях одноосібників.

У Миколи Гузя на Веремійці за городом росли вікові дуби, це була його земля, придбана ще батьком Омеляном до Жовтневого перевороту на зароблені тяжкою працею гроші. Вдень дуби спилювали члени колгоспу, а вночі – сам власник, намагаючись врятувати хоча б частину лісоматеріалу.

Колгоспу було потрібно приміщення під правління, його знайшли в незвичний спосіб. Головним бухгалтером колгоспу був Антон Дрофань, міцний середняк, він вступив до колгоспу одним із перших, відчуваючи, чим може скінчитись одноосібне господарювання. Дрофань закінчив у 1924 р. комерційні курси, тому його й призначили бухгалтером. Однак навіть керівна посада не врятувала Дрофаня від місцевого свавілля.

Його будинок, один із найкращих у селі, знаходився поблизу нинішньої пошти. На правлінні колгоспу прийняли рішення відібрати у свого ж бухгалтера будинок, а його переселити в хату одного з розкуркулених.

Не погодившись із таким рішенням, він підробив документи і втік з родиною у Підмосков'я, де жили друзі, з якими він пройшов війну. Там він працював бухгалтером у колгоспі, а коли почалася війна, пішов до партизанського загону. Восени 1941 р. Антона Дрофаня разом із 18-річним сином розстріляли німці, а його сім'ю друзі переправили через лінію фронту до Москви (так його дружина Євдокія і дочки Ніна та Валентина стали москвичками).

А в домі Антона Дрофаня розмістилася контора колгоспу, клуб та пошта. Пізніше вирішили перемістити контору ближче до колгоспного двору, і знову питання вирішили у найлегший спосіб: розібрали на Веремійці будинок Навроцького і поставили його навпроти зерносховища, збудованого з колод знищеної сільської церкви.

Попри все, колективне господарство було створене, хоча і в насильницький спосіб із порушенням діючих у державі законів і моральних норм. Був застосований принцип революційної доцільності за відомим російським прислів'ям "Лес рубят – щепки летят", а на те, що "трісками" були живі люди, ніхто не зважав. А виконавцями, як не прикро, були місцеві уродженці.

Остаточного супротив селян колективізації був подоланий у результаті голодомору.

Голодомор

Причиною голодомору 1932–1933 рр. називають непомірні плани хлібозаготівель. У 1931 р. колгоспам Прилуччини були спущені згори суттєво збільшені плани заготівлі зерна, але недавно створені колективні господарства були малоефективними, зернових у колгоспах збирали менше, ніж на таких же площах у одноосібників. З колгоспів викачали все продовольче зерно, крім посадочного фонду, колгоспники майже нічого не отримали на трудовень, а одноосібники виконали план хлібозаготівель у повному обсязі. Але план хлібоздачі все одно було провалено – в січні-березні 1932 р. спробували все-таки виконати план.

Зерно можна було знайти тільки в одноосібників. Спеціально сформовані бригади ходили по хатах, описували наявне зерно та змушували його здавати. План все одно не вдалося виконати, а конфіскація зерна серед зими призвела до недоїдання в багатьох сім'ях. Але це був лише початок страшної трагедії.

Урожай зернових у 1932 р. в Хасенках був добрим, колгосп і одноосібники виконали основний і зустрічний плани хлібозаготівель, але 6-9 липня в Харкові на III Всеукраїнській партконференції за участі Молотова і Кагановича Україні був нав'язаний непосильний план хлібозаготівель. У вересні розпочалася друга кампанія поставок зерна, а всього було сім кампаній. Колгосп здав все продовольче зерно і частину посівно-

го фонду, зірвавши осінню посівну кампанію. А основний удар прийняли на себе одноосібники: вони виконали план майже повністю, у них забрали все, як кажуть, до нитки. Забирали зерно і в колгоспників. Керівництву колгоспу поставили завдання виконати план за будь-яку ціну під загрозою персональної кримінальної відповідальності за шкідництво.

Для виконання плану поставок активісти знову ходили по селянських хатах, описували наявні запаси зерна, а потім вилучали.

Але й цього виявилось замало. Далі почалися обшуки, шукали в клунях, хлівах, на подвір'ях і горищах, протикаючи штирями землю в підозрілих місцях, заглядали під піч, навіть перевіряли вміст горщиків у печі. Збір зерна продовжувався і в січні 1933 р., коли село вже голодувало.

Під кінець компанії хлібоздачі, коли вже нічого не вдавалося знайти, стали забирати мішечки з просом та квасолею, а знайдене насіння овочів висипали на землю. Просо і квасоля не входили до плану хлібозаготівель, з боку активістів це був звичайний грабунок.

Очевидці згадували недобрим словом Ганну Політун, яка проявляла найбільшу активність, у селі її називали Галька Політунша. Розповідають, як вона витягла з колиски, в якій лежала дитина, приховану торбинку проса, а в одній із хат, де нічого не вдалося знайти, активісти на чолі з Ганною хотіли забрати подушки, і тільки крики та плач дітей, які вчепилися в подушки, змусили їх піти.

А був ще план м'ясозаготівель, його виконання було покладене на правління колгоспу. Власної худоби у господарстві не вистачало через низький рівень розвитку тваринництва, тому і виконували план за рахунок селян, відбираючи у них худобу, яка годувала сім'ї.

В зиму село ввійшло без хліба, а значна частина мешканців і без худоби; залишалася ще картопля, але вона традиційно була доповненням до хліба в раціоні харчування селян (виросували її недостатньо).

Уже в листопаді 1932 р. на селі почався голод. Кожен виживав як міг, декому вдалося приховати трохи зерна, інші мали корів, молоко та молочні продукти продавали на базарі в Ічні, там же купували крупи.

У цей період зросла недовіра селян один до одного, кожен приховував від сусідів, чим харчується сім'я. А вже до березня 1933 р. у більшості жителів резерви харчів були вичерпані, вся живність з'їдена, доїдали залишки картоплі та їли буряк, який запасли для худоби.

Навесні 1933 р. в Ічні, Монастирищі та Прилуках відкрилися магазини мережі "Торгсин" (торгівля з іноземцями), де за золото, дорогоцінності та валюту можна було придбати продукти. Золота в селі було дуже мало, в магазин жителі несли вінчальні кільця, жіночі прикраси, золоті монети царської чеканки і навіть православні хрестики. За короткий період все золото з села було викачане.

Від недоїдання навесні різко зросла смертність на селі, помирали, перш за все, старі люди, хворі та малі діти. В 1933 р. майже в кожній сім'ї були померлі. Так, Євгенія Гузь поховала чоловіка Миколу та його батьків Омеляна й Олександру і маленьких синів Петра та Василя. До смерті призвело загострення хвороб на фоні недоїдання та дистрофії. Бідняк і син бідняка Микола Гузь помер у 41 рік. В 1933 р. померла і його рідна сестра Олена Гах.

Марія Петрівна Гузь, яка виїхала в 1952 р. з села без паспорта до Челябінська, з жахом згадувала, як її батько помер на печі, коли вона, восьмирічна дівчинка, пригрілася у нього під боком. Петро Гузь лікував людей, але жодної плати не брав, бо вони і так помирали з голоду. "В то время засуха была, голод. Люди умирали по дороге. Мы ели листья, траву", – саме так запам'ятала Марія 1933 р.

На сільському кладовищі зараз стоїть високий дубовий хрест, в одній могилі там поховані брати Петро і Олексій Гузь.

Про поминальні обіди довелося забути, як розповідав Ми-

кола Калайда, коли в 1933 р. ховали батька, то дали копачам і носіям по два млинці з буряком, спечені з відходів борошна, та й по тому. Ховали і без домовин, привозили на підводах тіла, загорнуті в ряднину, та й закопували.

Були випадки, коли вимирали цілі сім'ї. За хутором Кикали жителі Хаєнок встановили хрест на місці поховання сімей Якова Андрійовича Кондрацького, 1898 р. н., і Федора Кондрацького. Там шість могил, а скільки похованих – невідомо. Померлих тоді не було кому везти на цвинтар, їх просто закопували в лісі.

Хрест на могилах Кондрацьких

Селом поповзли чутки, що в Ічні вбивають і з'їдають людей. Одній жінці, яка понесла продавати молоко на базар, запропонували підійти до дому покупця, бо той забув гроші. Жінка пропала, її так і не знайшли. Те ж саме пропонували і 12-річній Лідії Литвиненко з Хаєнок, але вона не

погодились. Більше мати її на базар не посилала.

В Ічні дійсно мали місце випадки людоїдства, тоді містечко заповнили голодуючі з навколишніх сіл та з більш віддалених територій. Ночували вони в Жадківському лісі та в покинутих будівлях, окремі місцеві жителі пускали знайомих із сусідніх сіл ночувати у клунях та сараях. Як розповідала жителька Ічні Олена Книш, батьки не випускали її одну із дому, бо були випадки зникнення дітей.

У центрі міста мешкали Чумаки, дід і баба Олени Книш, батьки поета Василя Чумака, розстріляного білогвардійцями в 1919 р. До їхньої хати був прибудований великий критий ганок (рундук) зі східцями та підлогою, який виходив на вулицю

цю. Як згадувала Олена, увесь той рундук був зайнятий людьми. Всі вони були опухлі, хто сидів під стіною, хто лежав, витягнувши ноги. Перехожі давали їм їжу, хто що міг, але люди були настільки виснажені, що дуже мляво реагували на ті подачки. Це була вже остання стадія їхнього життя, вони помирали – врятувати їх тоді було неможливо.

Одного дня голодуючим сповістили, що на спиртозаводі відкрили яму із брагою. Люди підвелися, спираючись на ціпки, і пішли до тієї ями. Хто вже не міг іти, просто повзли.

Ніхто їх не відганяв, набирали брагу і пили досхочу, а потім відходили і лягали відпочивати. То була остання трапеза у їхньому житті. Ячмінна брага була з остюками, які проколювали дуже стоншені від голоду стінки шлунка та кишок. До ранку майже всі померли у страшних муках.

З матір'ю Лідії Литвиненко пов'язана одна історія. Влітку 1916 р. в маєтку Вернигорівщина перебував із сім'єю гість із Петрограда Василь Миколайович Корабльов (1873–1936) – публіцист, історик літератури та викладач. У сім'ї Корабльових очікувалося поповнення, а тому вони за рекомендацією Наталії Муретової найняли в Хасенках няню для майбутньої дитини – 16-річну Тетяну Кошмар. Тетяна пробула в Петрограді два роки і повернулася з двома скринями посагу та великою сумою царських грошей і керенок, які, на жаль, знецінились. Тетяну настільки вразили умови життя сім'ї звичайного викладача гімназії, що в майбутньому Тетяна Марківна Литвиненко зробила все можливе, щоб її дочка Лідія стала вчителькою.

Вона тоді й не припускала, що сільській вчительці в радянських умовах доведеться виконувати в колгоспі норму з прополки буряка, а на Великдень, в піку віруючим, за задумом місцевих партійних вождів, вивозити з колегами гній на колгоспне поле і потім йти по селу вимазаними в гної на очах односельців, які святкували таїнство воскресіння Христа.

Взимку 1933 р., коли у чоловіка набрякли ноги, Тетяна написала листа Корабльовим з проханням про допомогу. Вона

була письменною, закінчивши свого часу жіночу церковно-парафіяльну школу, побудовану Василем Величком. Відповіді довго не було, а потім прийшла посылка з Ленінграда з продуктами і листом, у якому Василь Корабльов повідомив, що він уже давно не проживає за старою адресою, але лист його знайшов, оскільки він є відомим професором. Надіслані Корабльовим крупи допомогли родині якось дотягти до весни. У 1934 р. вченого секретаря Інституту слов'янознавства АН СРСР, професора В.М. Корабльова арештували по "Справі славистів" і засудили на десять років таборів, які були замінені на заслання до Алма-Ати, де він і помер через два роки.

Василь Миколайович Корабльов

на голод, сусідам намагалися допомагати, носили молоко, найменший із дітей, дворічний Гриша, сидючи на глиняній долівці, простягав свою маленьку ручечку із затиснутим у долоньці кухликком і просив: "Мока, мока!". Старші сестрички померли, а Гриша вижив, хоча в результаті перенесеного голоду пізніше з'явилися проблеми з фізичним розвитком.

Про опухлі від голоду обличчя дітей згадувала вчителька Лідія Тарасівна Гузь: "Рання весна 1933 р., гріє сонечко, а на лавочці під двором сидить купка дітей, і в усіх очей майже не видно, лише вузьенькі щілини".

А взагалі сім'ю Тетяни Литвиненко врятувала корова, яку вона навідріз відмовилася здати під м'ясозаготівлі, а натомість віддала активістам дев'ятимісячну свиню. Коров'яче молоко, яке розводили навпіл з водою, і дозволило родині вижити, до конфіскації сіна тоді місцеві комуністи не подумалися.

А по сусідству на кутку Гора мешкала родина Калайди з трьома маленькими дітьми, у якої корову конфіскували. Незважаючи

Від голоду помер навіть один із сільських активістів, він свято вірив у комуністичну ідею, своєрідно викладаючи її односельцям: "Ось ти йдеш по вулиці і бачиш стовпчик, на якому лежить булка, але ти цю булку не візьмеш, у тебе вдома таких булок скільки завгодно". Через свою ідейність він не брав, як інші активісти, майна розкуркулених і не крав конфісковане у земляків збіжжя, а тому й помер, розділивши долю багатьох односельців.

Навесні 1933 р., щойно зійшов сніг, жителі кинулись на колгоспні поля збирати гнилу картоплю, з неї пекли деруни та відділяли крохмаль. Але і це заборонили робити під загрозою арешту, колгоспні об'їждчики стерегли поля, а тому за картоплею посилали дітей, яких могли хіба-що відшмагати нагайкою.

Люди збирали молоду лободу, висушували, перетирали і пекли млинці, з молодого кропиви, щавлю та коріння варили юшку, їли квітки акації. Як тільки потепліло, з річки діставали ракушки, їли жолуді, листя, траву і навіть кору з дерев.

Треба було садити городи, а вся посівна картопля була з'їдена, тоді доведені до відчаю жителі всім селом напали вночі на поле розташованого поблизу Жадьківського держгоспу, де картопля зберігалася в буртах. Нейтралізацію сторожа доручили Олександрю Гузю і Григорію Мізюку. Сторожа зв'язали, але хтось встиг подзвонити в міліцію. Прискакав кінний загін з 12 міліціонерів, чоловіки розбіглися по ярах, несучи картоплю, а жінок і дітей, близько 200 чоловік, заарештували, але невдовзі випустили. Добуту таким чином картоплю різали на частини, залишаючи вічка, і висаджували.

А голод тривав. На колгоспних полях дозрівали зернові, люди зривали колоски і їли недозріле зерно. В 1932 р. з'явився закон "Про п'ять колосків", як його називали, навіть за збір колосків на стерні давали 5-10 років в'язниці, а тому на поля посилали дітей. Зібране зерно перетирали в ступках і пекли млинці. Але взагалі влітку на селі вижити було легше, їли яйця птахів, ловили дрібних тварин, зокрема, кротів, рибалили,

полювали, збирали гриби, з'явилися фрукти в садах та молода городина. Ті, хто вижив, так і дотягли до нового врожаю.

Масштаби голоду в селі Хаєнки були меншими, ніж на півдні України, про те, що там відбувалося, розповідав уродженець села Григорій Маркович Кошмар. У 1933 р. студент 2 курсу Аджамського городнього технікуму Григорій Кошмар був на практиці в Криму, разом з уповноваженим він об'їжджав степові села, збираючи відомості про стан місцевих колгоспів.

Те, що він побачив, жахає: "В'їжджаємо в село, не видно жодної живої душі. Дорогу перебігає собака, який тягне відгризену людську руку. Заходимо в одну хату – пусто, в другу – пусто, а в третій хаті лежать чотири трупи...".

Студентський квиток Григорія Кошмара

Ті, хто не помер, покинули села, і пішли в міста. Голодуючі з Півдня залізницею добиралися і до Ічні та Прилук. Щодня на вулицях підбирали опухлі трупи приїжджих.

Якщо до померлих додати і жителів ближніх сіл, то дійсно складно підрахувати, скільки ж місцевих жителів померло в Ічні та Прилуках від голоду.

Скільки саме людей померло в Хаєнках, теж ніхто не підраховував зі зрозумілих причин. У "Національній книзі пам'яті жертв голодомору в Україні. Чернігівська область" по селу Хаєнки всього п'ять прізвищ. Це набагато менше прізвищ померлих, відомих автору. Вказані й імена без прізвищ: Євдокія, 30 р.; Клавдія, 28 р.; Олена 28 р. З указаної книги до списку уже згаданих померлих від голоду можна додати імена Костюка Пилипа Петровича та Прокопенка Дениса.

В деяких селах Ічнянщини голод перенесли набагато лег-

ше, ніж в Хаєнках, все суттєво залежало від керівництва колгоспу. Так, в одному із сіл Ічнянського району діяла їдальня, а коли у селян скінчилися наявні запаси харчів, у їдальні відповідно збільшили раціон харчування.

Але то був виняток із правил, а в цілому по селах до влади прийшли найгірші представники спільноти, сільський люмпен-пролетаріат або "купка босоти", як їх назвав ічнянський селянин Степан Дрофань, за що і був репресований радянською владою.

Саме на цю "босоту" і спиралася комуністична влада, реалізуючи хибну теорію побудови комунізму насильницьким шляхом, що і призвело до трагічних наслідків.

Можливо, в Хаєнках жителі перенесли голод відносно легше, ніж в інших селах, як би по-блюзнірському це не прозвучало. Але не було людодства на селі, та й померлих у більшості випадків ховали за православними звичаями.

А в деяких селах творилися жахливі речі. Як згадувала жителька села Вільшана Сиротенко Пелагея Омелянівна, 1914 р. н., по селу лежало багато тіл померлих, ховати їх було нікому, тіла просто збирали на підводі і скидали в одну неглибоку яму, ноги та руки покійників виглядали з-під землі, ворони розкльовували мертві тіла. Влітку над селом стояв жахливий сморід гнилого м'яса, який тягнувся від трупів.

Мали місце випадки людодства, їли померлих, були й такі, що вбивали та їли людей. "Під час голоду людину ніщо не цікавило, крім їжі. Сім'я, діти, совість – все це відходило на друге місце. Діти йшли з дому і не поверталися. Вони або помирали, або їх з'їли", – так згадувала 1933 рік Пелагея.

Голодомор закінчився восени 1933 р., хоча наслідки відчувалися ще кілька років. У 1934 р. тиск на село був суттєво послаблений, уже в 1937 р. в колгоспі ім. Шевченка на трудовень було видано по 4,6 кг зерна і по 3 крб. 25 коп. грошей, а перед початком війни рівень життя в селі знову наблизився до рівня 1927–1928 рр. Селяни-господарі були ліквідовані як клас, всі стали колгоспниками.

У листопаді 1936 р. відбулася чергова територіальна реорганізація, село Хаєнки передали зі складу Малодівицького до Ічнянського району.

Був ще чорний період репресій 1937–1939 рр., але жителів села він мало торкнувся, оскільки всіх можливих ворогів радянської влади раніше вже винищили фізично. Правда, очевидці розповідали про репресії в середній школі районного центру Мала Дівиця. В 1937 р. учні школи, прийшовши на уроки, дізналися, що вночі заарештували п'ятьох кращих учнів 10-го класу і вчителя історії. Про це згадувала учениця школи Лідія Литвиненко.

Тодішні радянські закони дозволяли розстрілювати і дітей, починаючи з 12 років, але тут до дітей поставилися "дуже гуманно", через півроку перебування у в'язниці їх випустили, а вчитель історії пропав безслідно. Дітям пояснили, що учні задавали вчителеві багато зайвих питань з історії України.

У 1940 р. в колгоспі ім. Шевченка було 139 голів великої рогатої худоби, з них 39 корів, 134 свині та 37 свиноматок, 98 овець, 250 штук птиці та 190 коней. Вирощували зернові, картоплю та тютюн.

Були навіть посіви екзотичної технічної культури коксагізу з роду кульбаб, корені якого були сировиною для одержання натурального каучуку. Ця сировина була необхідна для військової галузі, оскільки натуральний каучук тоді купували у Бразилії за тверду валюту.

А в цілому грошові прибутки колгоспу ім. Шевченка в 1940 р. склали 482 977 крб. Поля у ті роки оброблялися кіньми та волами, але перед війною на полях колгоспу почали з'являтися і перші трактори та комбайни Ічнянської машинно-тракторної станції (МТС).

Тоді ж на власні кошти колгоспу збудували сільський клуб. Це була перша й остання новобудова соціально-культурного призначення за всі роки існування колективного господарства на селі.

Розділ 6. ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА

Друга світова війна почалася 2 вересня 1939 р., а після захоплення майже всієї Європи фашистська Німеччина в порушення договору про дружбу та співпрацю 22 червня 1941 р. напала на СРСР.

Червона армія до війни не була готовою, її озброєння та підготовка особового складу не відповідали тодішнім вимогам, а старший командний склад був знищений під час політичних репресій 1937–1939 рр.

Перед окупацією

Німецькі війська стрімко просувалися вперед, у липні в селі розпочалася мобілізація. Хід її проведення показав застарілість та недосконалість мобілізаційних планів, складених військовим керівництвом.

Спочатку мобілізували призовників, які мали військову підготовку, а також спеціалістів. У ці списки потрапили ветерани Першої світової війни, яким до виходу у відставку залишалося кілька років. Так, Трохим Васильович Лук був мобілізований у віці 49 років. У такому віці важко нести солдатську службу, в царській Росії такі солдати служили в інвалідних командах, інвалідами тоді називали ветеранів. Та й саме формування військових частин на збірному пункті в Ніжині тривало близько місяця, родичі ходили провідувати мобілізованих, а ворог не чекав. Під час мобілізації 1941 р. на фронт пішла більша частина чоловіків села.

А частина призовників, які не мали військової підготовки, навчалися в селі, організовані у винищувальний загін по боротьбі з парашутистами та диверсантами. У мисливців села була конфіскована вся вогнепальна зброя, були в загоні тультські одно- і двостволки, рушниці Бердана і навіть кремінні рушниці. Озброєні цією зброєю призовники бігали по навколишніх луках та ярах, тренуючись у знешкодженні уявних парашутистів.

Так тривало до кінця літа, а наказ про мобілізацію надійшов на початку вересня. Збірна команда з кількох сіл у кількості близько 50 чоловік на чолі з лейтенантом із військкомату відправилася пішки на збірний пункт у місто Пирятин. Була одна підвода, на якій везли "сидори" призовників із харчами та речами.

За Прилуками зустріли відступаючих солдатів, які повідомили, що Пирятин захоплений німцями. Лейтенант пішов у найближче село, щоб зателефонувати. Знайшли схованку і чекали лейтенанта, аж доки над головами не почали свистіти снаряди, а потім кинулися тікати, ховаючись по лісах та обминаючи села. Призовники розбіглися, частина навіть покинула на підводі "сидори", а до Воронівського лісу дійшло з підводою двоє жителів Хаєнок, один із них був Олександр Гузь. У лісі зустріли групу червоноармійців і віддали їм продукти з підводи. Вночі сходили в село, дізналися, що в селі німці, а коли ті покинули село, повернулися додому.

Так закінчилася мобілізація 1941 р. для частини жителів села. Ця історія базується на розповідях, можливо, тут не все правда, але фактом є те, що через недосконалість мобілізаційних планів у селі залишилася частина призовників.

У серпні молодь села копала окопи біля Фастівців, Стрільників, Григорівки Бахмацького та Великої Загорівки Борзнянського районів Чернігівської області. На ці роботи виїжджало до півсотні чоловік, молодь і підлітки, їздили волами, продукти брали в колгоспі. Ночували у полі під перекинутими вozами, а інколи в навколишніх селах.

Організація робіт була незадовільною, кухарок не виділили, а молодь не вмiла готувати куліш у польових умовах: зіпсували при варці бараняче м'ясо, та й з муки в полі хліба не могли спекти, тому і втікали додому, але втікачів відправляли назад.

Наближення німців селяни відчували у вересні 1941 р. В лісах навколо села були зосереджені військові частини Південно-Західного фронту генерала Кирпоноса. Німецькі літаки

бомбардували позиції червоноармійців, у навколишніх лісах збереглися вирви від вибухів бомб і залишки окопів. Дві бомби вибухнули на території села, але, на щастя, жертв не було.

Військам Південно-Західного фронту загрозувало оточення, оскільки німці прорвали Центральний фронт і заходили в тил, але генерал Кирпонос не наважився дати наказ про відступ без дозволу Сталіна. В результаті сотні тисяч червоноармійців потрапили в оточення. Генерал-фельдмаршал фон Браухіч наказав відпустити по домівках полонених, які були місцевими жителями, а решту бійців відправили в табори в'язковополонених.

Тоді в село повернувся вчитель Афанасій Петриченко.

Гітлер наказав фон Браухічу повернути полонених назад у табори, наказ не було виконано, і в грудні 1941 р. фон Браухіча змістили від командування.

Перші місяці окупації

14 вересня німці з боєм захопили Ічню, а 15 вересня увійшли в Хаєнки, бою за село не було. Передові частини німців надовго в селі не зупинялися, стояли кілька днів і йшли далі.

До листопада в селі не було ніякої влади, а потім німці почали створювати окупаційну адміністрацію. Для управління окупованими територіями 20 серпня 1941 р. Гітлер підписав розпорядження про створення рейхскомісаріату “Україна” з центром у м. Рівне. Через цю структуру проводилася політика окупаційних властей на підвладній території.

У Хаєнках був призначений староста із місцевих жителів та створено поліцейний відділок. У відділку було 5 поліцаїв: це Володимир Дрофань, Мусієць, два брати Радченки та Земляк. Дрофань, брати Радченки і Земляк були місцевими жителями. Начальником поліції був Нагаєць, за окремими свідченнями не місцевий, а з Прилуцького району.

Уродженка села Ніна Михайлівна Бондаренко стверджує, що Нагаєць був уродженцем Хаєнок, його справжнє прізвище Радченко, проживав він на Заріці в останніх хатах. Ще задов-

го до війни виїхав у Москву, а в 1942 р. повернувся в село з молодою дружиною, вступив до поліції, поселився в колишньому будинку священика Расвського, або, як кажуть на селі, в попівській хаті. Змінив він з якихось причин прізвище, а його перша дружина з дітьми проживала на Заріці.

Одного зі своїх синів Радченко після закінчення семирічної школи в Хасенках забрав до Москви незадовго до початку війни. Той приїхав у гості в село на початку літа 1941 р., але назад виїхати уже не зміг. У першій сім'ї Радченка-Нагайця було четверо дітей, двоє синів і служили в поліції.

А прийшлим, за свідченнями Ніни Бондаренко, був Мусієць, який приїхав із дружиною невідомо звідки.

Військова комендатура, якій підпорядковувалося село, знаходилася в Монастирищі, комендантом був німець Шнайдер.

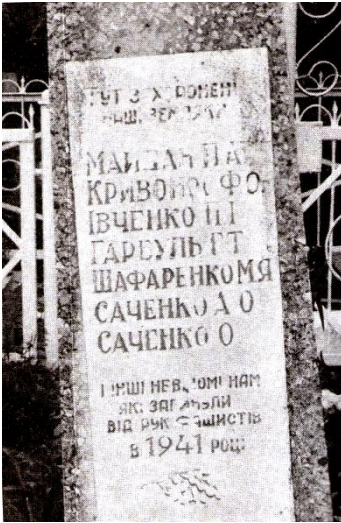
Сільська управа і поліцейний відділок розміщувались у приміщенні колгоспної контори. Старостою був Самійло Шевченко, а писарем та перекладачем Микола Гузь, учитель німецької мови, якого не взяли в армію через інвалідність. Він випишував жителям документи німецькою й українською мовами.

Самійло Шевченко походив із козаків, розповідають, що він власноруч виготовив бандуру, та сам на ній грав і гарно співав. А сільським старостою став, бо намагався захистити земляків від свавілля німців.

Ічня стала центром гебіту, там були призначені бургомістри району та міста (В.Олков та І.Погуляйло), організована комендатура гебіту, яку очолював німець Гросман, та жандармерія. Найстрашнішою була німецька жандармерія у складі трьох офіцерів-гестапівців, потрапити туди було страшним лихом.

Вже в грудні 1941 р. жителі села відчували на собі суть нової влади. На Веремійці проживала сім'я Саченків, у полі поблизу їхньої хати знаходився покинутий будинок Навроцьких. У льосі під будинком перед відступом було закладено таєм-

ний склад продуктів для майбутніх партизан. Такі склади були створені і в інших селах Ічнянщини.

Пам'ятник на Шибенському кладовищі в м. Ічня

Омеляна Саченка та його сина Андрія поліцаї схопили, коли ті переносили продукти зі складу в інше місце.

Їх разом з Марією Сергіївною Саченко доставили до ічнянської поліції, а потім вони опинилися в жандармерії.

Про ці події детально розповів ічнянський красзнавець Микола Терещенко у своїй книзі “Неможливо забути”, яка була видана в 2012 р.

Після кількох днів допитів і катувань сина і батька розстріляли

на людськихгородах поблизу Шибенського кладовища. Дружину Омеляна Саченка пожаліли, у неї в селі залишався маленький син Василь. Відпустили жінку після того, як на її очах розстріляли чоловіка й старшого сина.

Вона прийшла додому в Хаєнки босоніж по снігу.

Тяжка психологічна травма, нанесена пережитим, не полишала її до кінця життя. Син Василь, коли виріс, присвятив своє життя матері. Батьківський будинок обладнав водопроводом та каналізацією, а власної сім'ї так і не створив.

Красзнавець Микола Терещенко

Сільська община

Німці відновили сільськогосподарське виробництво в селі, зробити це було легко, адже колгоспне господарство фактично повністю збереглося. Колгосп став називатися сільською общиною, організація праці була такою ж, як і в колгоспі: бригади, ланки, наряди на роботу, обліковці, комірник. На полях працювала молодь, вирощували жито та просо, за що нараховували трудовні, які оплачували зерном після обмолоту. Платили мало, по 200-300 грамів зерна на трудовдень, але селяни мали і присадибні господарства, тому кожен двір забезпечував себе продуктами харчування; тримали корів, а зерна, картоплі та буряків вистачало для відгодівлі свиней і птиці.

Була ще система закупівель продуктів овочівництва та тваринництва у населення, за продукти розраховувались окупаційними рейхсмарками. Заготівельником у селі був Сергій Рудавський.

Парадоксально, але в 1942 р. село жило спокійно і не мало проблем із харчуванням. Про масові звірства німців на інших окупованих територіях жителі відомостей не мали, а дізналися про них тільки в 1943 р. після визволення, коли в село стали надходити газети.

Лише один приклад. Лідія Литвиненко перед війною працювала вчителькою російської мови в чеській колонії, яка знаходилася в селі Мала Зубівщина на Житомирщині. З 14 червня 1941 р. вона знаходилася у відпустці в Хасенках, а всі особисті речі залишилися за місцем роботи. В 1942 р. Лідія та її подруга, яка проживала в Ніжині, вирішили повернутися за речами. Потяги у рейхскомісаріаті тоді ходили, але для поїздки необхідно було взяти дозвіл в поліції Ніжина. Яким же було їхнє здивування, коли в кріслі начальника відділку вони побачили свого колегу по Ніжинському педінституту. Від поїздки він дівчат відмовив, сказавши, що на Житомирщині неспокійно, партизани обстрілюють і підривають потяги.

А в селі німці вимагали суворого дотримання трудової дисципліни, влітку необхідно було починати роботу о 6 годи-

ні ранку. Слідкував за дисципліною комендант Шнайдер, який гасав на бричці по селах, підганяючи пліткою неорганізованих і повільних, на його думку, слов'ян, які зовсім розлінилися в колгоспах. Але комендант був один на кілька сіл, не міг він встигнути скрізь.

І взагалі коменданти Шнайдер та кривий Гросман, який теж періодично з'являвся в селі, були такими собі пугалами, яких не дуже боялися. Бо були вони цивільними і вже літніми німцями, які не могли служити за віком і станом здоров'я в армії. Крім погроз та застосування нагайки для покарання винних, вони не вдавалися до якихось більш дієвих дій. На те були інші каральні органи.

Остарбайтери

Прийшла інша біда – молодь стали забирати на роботи в Німеччину. У перший набір поїхали добровольці, дуже успішно спрацювала німецька пропаганда – обіцяли гарно оплачувану роботу в цивілізованій європейській країні. А насправді то була тяжка праця по 12 годин на день практично без оплати і при поганому харчуванні.

Пошта в рейхскомісаріаті працювала, в Хаєнки почали надходити листи з Німеччини, але їх зміст перевіряла цензура. Тому листи, як могли, шифрували, наприклад, писалося: “У мене все добре, але дуже скучаю за сидором”, а оскільки серед родичів ніякого Сидора не було, то ставало зрозумілим, що мова йде про торбу з харчами.

Наступні набори в Германію вже були примусовими, від мобілізації треба було рятуватися. Забирали лише молодь, яка не мала сімей чи утриманців. Про початок облави сільські поліцаї попереджали двома пострілами підряд із гвинтівки, тоді всі ховалися в бур'янах, на болоті, в лісах, по хатах у родичів. А поліцаї їх ловили, а частіше робили вигляд, що ловлять. Деякі з них пішли служити в поліцію, щоб самим не потрапити на примусові роботи.

Як згадував житель села Григорій Гах, він під час облави

якось зіткнувся віч-на-віч із поліцаєм Радченком, кинувся тікати в бур'яни, а той навіть не став його переслідувати. В хаті Лідії Литвиненко під піччю була викопана криївка, яка вкривалася дошками, зверху насипався трусок та клалися рогачі, там і ховалася, коли попереджувальні постріли поліцаїв заставали її вдома.

Сільський староста Самійло Шевченко як міг, допомагав односельцям уникнути трудової мобілізації. Так, він радив сільським дівчатам фіктивно виходити заміж, кілька дівчат скористалися його порадою.

Проте накази треба було виконувати, тому частина молоді все-таки потрапляла до рук поліції. Німці неодноразово вказували старості на недостатню роботу з організації наборів остарбайтерів і навіть погрожували, а він лише розводив руками. Розповідають, що комендант Шнайдер навіть шмагав старосту нагайкою.

У кожного з остарбайтерів була власна історія. Про 16-річного Івана Іващенка свого часу розповів на шпальтах газети "Трудова слава" журналіст Микола Смілик.

Івана вислідив і заарештував сусід, поліцай Володимир Дрофань. Найгірше було на пересильному пункті в Бреслау, де знаходилося близько 3000 чоловіків і жінок, частина з них була з дітьми. Охороняли табір власівці. Люди помирали від голоду та хвороб. За два тижні лише три чи чотири рази дали пшоняну затірку та чай із сахарином. Кожного дня вивозили підвздою з бараків тіла померлих, які ховали за огорожею. Хлібину, яку мати дала на дорогу,

Журналіст Микола Смілик

Іван віддав дітям, бо не міг спокійно дивитися в їхні голодні очі.

Нарешті з'явилися покупці, й Іван потрапив на приватну гончарну фабрику в містечку Фрайвальдау поблизу Берліна, яка була сімейним підприємством. До його обов'язків входило підвозити на одноколісній тачці глину до шести німецьких майстрів та переносити готові горщики вгору по сходах у піч для сушки.

Робочий день тривав від шостої ранку до шостої вечора з годинною перервою на обід. В їдальні вранці давали 250 грамів хліба і чай із сахарином, був ще бульйон із брукви на обід та баланда з муки на вечерю.

Іван Михайлович Івашенко

Від постійного недоїдання та тяжкої праці в Івана опухли руки та ноги, повноцінно працювати він не міг, за кілька днів розбив 400 горщиків. Думав, що покарають, але власниця фабрики фрау Брітце зрозуміла його стан і стала підгодовувати: щовечора приносила смажену картоплю чи картоплю в мундирах або ще щось. Та й майстри стали ділитися бутербродами з маргарином, так і оклигав. Німці його жаліли, бо був він найменшим на зріст і наймолодшим за віком з усіх остарбайтерів.

Вся платня остарбайтерів ішла на харчування та проживання, але інколи господарі давали кілька марок на пиво, тоді в неділю хлопці ходили до міста відпочити.

Власники фабрики були лютеранами, свято Великодня 25 квітня 1943 р. у них збіглося з православним святом, тоді Іван набрався сміливості і пішов до фрау Брітце. Господиня винесла йому великий пиріг, сало, варені яйця та м'ясо – був тоді у остарбайтерів перший за рік святковий обід.

А ввечері приїхали німецькі господарі, привезли часту-

вання, пиріжки та яйця. Один із хлопців на знак подяки взяв гармошку і стали співати пісень. Звучало “Розпрягайте, хлопці, коней”, “Калинка” та інше. Пісні німцям сподобалися, але коли гармоніст заспівав “Шли лихие эскадроны приамурских партизан”, насторожилися. Якось викрутилися, один із хлопців пояснив, що то пісня про партизан, які воювали з армією Наполеона. Німці закивали головами і сказали “гут, гут”, французів вони не любили.

Звільнили Івана Іващенко радянські війська 15 травня 1945 р., далі був фільтраційний табір, а виповнилося йому тоді вже 18 років, то й призвали в армію.

На жаль, не вдалося отримати детальних відомостей про всіх остайбартерів, хоча відомо, що більша частина з них повернулася в село.

Партизанський рух

На Ічнянщині з трьох партизанських загонів, які намагалися створити під час відступу Червоної армії, діяв один партизанський загін, який очолював перший секретар Ічнянського райкому І.Ю. Попко. Загін базувався в лісах під Припутнями. В загоні були великі запаси продуктів, до лісу вивезли і весь запас спирту з Ічнянського спиртозаводу.

На Чернігівщині активно діяв партизанський загін під командуванням Є.Х. Соколовського, до його складу входили жителі Варвинського, Ічнянського, Носівського, Прилуцького та Срібненського районів.

Зв’язковими партизан у селі Хаєнки були залишені Григорій Мізюк та Сергій Рудавський. Про діяльність Сергія Рудавського мало що відомо, а Григорій Мізюк підтримував активний зв’язок із партизанами, до нього по ночах вони часто навідувалися, про що є свідчення очевидців.

Григорій Мізюк діяв і на власний розсуд, одного разу його безрозсудний героїзм ледве не призвів до трагедії. Григорій засів на горіщі сараю Олександра Гузя на Веремійці, вичікуючи, коли комендант Шнайдер з одним солдатом охорони та

перекладачем буде їхати бричкою на хутір Кикали. Для теракту він приготував автомат і гранати. Олександр Гузь прогнав його з горища, порадивши стріляти по коменданту з власного сараю.

Німці дуже жорстоко карали за вбивство своїх солдат, як правило, за кожного вбитого розстрілювали 100 чоловіків, а за вбивство коменданта могли навіть знищити всіх жителів і спалити село. На щастя, обійшлося.

Партизани в селі не вдавалися до якихось активних дій, а лише набирали добровольців для поповнення загонів. Добровольців забирали у партизанські загани нібито під примусом, щоб не накликати біду на місцевих жителів. Завжди були свідки, які це підтверджували. Росіянина з оточенців, який пристав до місцевої жінки і порав волів на общинній фермі, дійсно просто забрали, не питаючи згоди.

Афанасій Петриченко організував свій вступ до партизанського загону в травні 1942 р. дуже правдоподібно, він поїхав орати поле під Ясківцем, а потім біля лісу знайшли покинутих коней та прострілену і скривавлену шапку господаря.

За два роки окупації до партизанських загонів пішло близько десяти жителів села.

По ночах партизани із загону Соколовського періодично з'являлися в селі, хотіли вбити найбільш жорстоких поліцаїв Нагайця та Мусійця, але не вдавалося.

Одного разу вночі після безуспішних пошуків Нагайця партизани знищили портрет Гітлера на сільській управі, та продірявили автоматними чергами молочні бідони у сільському клубі, куди жителі зносили молоко для заготівельників.

Іншим разом, навесні 1943 р., партизани з'явилися в селі серед білого дня, були вони у німецькій формі і приїхали на легковій та вантажній автомашині. З легкового автомобіля вийшов Афанасій Петриченко у формі німецького офіцера, розпитував про поліцаїв, але ті знову десь сховалися.

Діяльність партизан зводилася до спалювання в полях зібраного збіжжя сільської общини, щоб воно не дісталось нім-

цям, а тому врожай зернових стали звозити на садибу колгоспу. Там його вночі охороняли солдати допоміжного підрозділу німецької армії, який базувався на військових складах біля Августівки. Цей підрозділ був сформований німцями із полонених за національною ознакою (всі солдати були грузинами).

Незадовго до приходу Радянської армії, на початку вересня, один із грузинів добровільно здався партизанам, він повідомив, що солдати хочуть перейти до партизанського загону. Вночі до села приїхало кілька партизан із загону Соколовського, один із них пішов у колгоспну комору на перемовини, але грузини, порадившись між собою, його заарештували.

А решту партизан стали переслідувати поліцаї та грузини, один із партизанів, відстрілюючись, утік на коні через Заріку до лісу, а інший був тяжко поранений зразу за мостом через Іченьку і впав з коня. Куля влучила в живіт, жителька Заріки Люзя (Луїза) Бондаренко намагалася йому допомогти, але підоспів поліцай, який його добив. Люзі партизан лише встиг повідомити своє прізвище, Лойко, та те, що він родом із Вільшани. Зараз відомо ім'я цього партизана, це Лойко Михайло Максимович, партизан стройовий партизанського загону Є.Х. Соколовського, 1907 р.н., загинув 04.09.1943 р.

Арештованого партизана грузини відвезли в Ічню, партизани намагалися їх перехопити, але не встигли. Допитували його в ічнянській жандармерії, та й розстріляли після катувань. Згідно відомостей із “Книги пам'яті. Чернігівська область” 5.09.1943 р. був убитий партизан Назим Іван Олексійович, 1904 р. н., уродженець села Талалаївка.

Про активність партизанських загонів на Ічнянщині та Прилуччині свідчить кількість загиблих партизанів. Згідно “Книги пам'яті” у загоні Соколовського за весь період окупації загинуло 26 бійців, а в по загону Попка вдалося знайти лише одне прізвище, це Шультга Петро Пилипович, 1898 р. н., із села Грабів Ічнянського району. Загинув він у 1942 р.

Мала активність партизанського загону І.Ю. Попка частково пояснювалася його спокійним і розсудливим характером.

Він не хотів, щоб з вини партизан німці вбивали жителів району. Перед звільненням Ічнянщини йому пропонували захопити Ічню з її малочисельним гарнізоном, але він відмовився.

На його пам'яті вже був приклад містечка Корюківка Чернігівської області, де 1-2 і 9 березня 1943 р. після подібних дій партизанів О.Федорова каральний загін німців (зондеркоманда 4а) розстріляв і спалив живцем у будинках близько семи тисяч жителів. То була найбільш кривава каральна акція фашистів за всю історію Другої світової війни, перед якою бліднуть білоруська Хотинь (149 осіб), чехословацьке Лідіце (320 осіб) та французький Орадур (642 особи).

Карателів тоді було 500-600 чоловік, а партизанські загони зі з'єднання Героя Радянського Союзу О.Федорова, які базувалися в сусідніх селах, налічували близько 5,5 тисяч бійців, але жителям Корюківки ніхто не допоміг, бо не було на те наказу з Москви.

Праота І.Попка підтвердилася і під час останніх боїв за Ічнянщину, коли партизани із загону Є.Соколовського поблизу села Вільшана обстріляли з міномета колону відступаючих німців, влучивши в одну з машин. Ті розвернулися і розстріляли у Вільшані та Сезьках кілька десятків місцевих жителів буквально за день до приходу радянських військ, пишуть навіть, що вбитих було більше сотні.

Так що І.Ю. Попко хоча і не був легендарним партизанським командиром, але багато жителів району просто мали б завдячувати йому власним життям.

Звільнення від окупації

Після поразки німецьких військ під Сталінградом розпочалося звільнення тимчасово окупованих територій. Навесні 1943 р. в селі розмістилися мадяри. У січні-березні 1943 р. друга угорська армія була вщент розгромлена Червоною армією, втративши 80 тис. вбитими і 65 тис. полоненими. Після цього Гітлер розпорядився покласти на угорські війська внутрішні функції в тилу. На Чернігівщині тоді й розмістилися

угорські частини.

Жителі села вважали, що малярські війська відступають, але Хаєнки стали лише місцем чергової дислокації штабу малярської дивізії з генералом на чолі. Фактично, дивізія знаходилася на відпочинку після пережитих боїв.

Мадяри жили в хатах селян, у хаті Костянтина Бондаренка розміщувався штаб. Вели себе мадяри зовсім не так, як німці, до селян ставилися з повагою і співчуттям. Дехто з маляр володів українською мовою, інші мову розуміли, хоча говорити українською й не вміли. У складі малярської армії було багато русинів і словаків.

Мадярський генерал був маленького зросту, дуже любив російські пісні, все просив Валентина Бондаренка зіграти на балалайці та заспівати пісню “Тачанка”, пояснюючи жестами, що сам він співати та грати не вміє. Можливо, так він пригадував свою молодість і громадянську війну.

Одного разу, розповідала Євгенія Гузь, один із офіцерів попросив її зварити вареники з сиром, солдати принесли все необхідне. Правда, хазяйка потім так і не змогла пригледати, кому вона варила вареники, нашим чи німцям, бо офіцер говорив українською мовою, лише діти підказали, що то були мадяри.

Присутність малярських військ захищала селян від свавілля німців, які періодично зупинялися в селі на короткий час. Розповідають, що одного разу денщик німецького офіцера хотів поставити у сараї Бондаренків коня, погрожуючи хазяйці автоматом. Тоді вийшов із хати малярський офіцер та так гаркнув на німця, що того ніби вітром здуло разом із конем. Мадяр звинувачують в участі у каральних акціях у Корюківці, але ніхто з очевидців трагедії не бачив серед карателів зеленої форми маляр.

Мадяри простояли в селі більше місяця, потім пішли, а ближче до кінця літа з’явилися відступаючі поліцаї. Було їх багато, кажуть, більше двох тисяч, що, мабуть, є перебільшенням. Зупинилися на колгоспному дворі, декотрі були з

сім'ями і малими дітьми, яких розмістили окремо в сільській хаті. Вели вони себе спокійно, з селянами намагалися не спілкуватися, стояли тиждень чи два.

Якось вночі житель села, інвалід Андрій Савенків з Гори підкрався до колгоспного двору та кілька разів вистрілив із обріза. Поліцаї відкрили безладну стрілянину у відповідь, прочесали всі околиці, а вранці покинули село.

А далі почався наступ радянських військ, це уже було на початку вересня 1943 р. Війська наступали з північного сходу, були бої з німцями на їх опорних рубежах уздовж річки Удай.

Під час наступу в селі три дні мав місце вакуум влади, німецької адміністрації не стало, а радянські війська ще не прийшли.

Оборона німців базувалася в Парафіївці, Іржавці і Гужівці. Вночі батальйон радянських військ прорвався з Рожнівки і Максимівки до Іржавця та Гужівки; тоді німці, уникаючи оточення, відійшли на Безводівку і Ступаківку, залишивши Ічню.

Перед наступом радянських військ мав місце масовий вступ ічнянців у ряди партизан, до 14 вересня у загоні І.Ю. Попка з'явилося близько 400 людей призовного віку. Партизанський зв'язковий Григорій Мізюк пробув у загоні Соколовського три дні, встиг взяти участь у захопленні продовольчих і речових складів на базі біля Августівки, навіть особисто обеззброїв та роздяг до білизни одного з грузинів із охорони.

За бойові заслуги партизан до діючої армії не брали, так Григорій Мізюк і залишився вдома, а його товариші з села пішли на фронт. Пізніше куток Веремієць на його честь назвали вулицею Партизанською.

А жителі села, скориставшись безладом, поживилися на німецьких складах біля Августівки. Вивозили крупи, муку та посуд. До цих пір у декого з місцевих жителів є супові тарілки зі свастикою на денці.

За три дні безвладдя першими в селі Хаєнки з'явилися партизани, вони нарешті спіймали начальника поліції Нагай-

ця, який ховався у приміщенні школи. Його зразу ж розстріляли під тополею, яка росла біля школи. Хотіли ще розстріляти і поліцай Мусійця, який проживав на Кутняківці, але не знайшли, встиг утекти, лише кинули в піч гранату.

Нагайця ніхто не хотів ховати, його дружина з якимось дідом відвезла тіло на тачці на кладовище, викопала яму і поховала, а потім зникла з села.

В Ічню радянські війська вступили у першій половині дня 15 вересня без бою, хоча німці й намагалися повернути місто ще 16 і 17 вересня, але їхні атаки були відбиті.

Село Хаєнки напружено чекало визволення. Після триденного очікування в Ічню зранку поїхав, спіймавши безхозного коня, Микола, житель сусіднього села Бакаївка, але далі Червоного хутора, окраїни Ічні, його не пропустили радянські патрулі, повернувся та й повідомив жителям радісну новину.

Перші загони Радянської армії ввійшли в село у другій половині дня 15 вересня без бою, всі були забрьохані, бо була в той день дощова погода. Визволителів радісно вітали жителі села. Жінки несли частування, яке встигли приготувати, пиріжки з буряком та калиною, смажений сонях і молоко.

Був один епізод, коли у командира допитливі жінки запитали, де його погони, бо вже чули, що в Радянській армії введена нова форма одягу. А був він одягнений зверху в плащ-палатку, жінки ще пам'ятали козацькі бурки часів громадянської війни, тоді він зняв накидку і всі побачили його капітанські погони.

Звільняли Ічню та Хаєнки частини 18-го гвардійського стрілецького корпусу 60 армії Центрального фронту під командуванням генерал-полковника І.Д. Черняховського. У звільненні брали участь 12-й гвардійський полк Четвертої повітряно-десантної дивізії та окремий загін 2-ї повітряно-десантної дивізії.

На колгоспному дворі поховали двох бійців, які загинули під час попередніх боїв. Пізніше їх прах перенесли до школи та встановили над могилою пам'ятник Невідомому солдату.

Пам'ятник Невідомому солдату

Ім'я одного із загиблих вдалося встановити, хоча і не повністю. Це був Петро Марченко родом із Полтавської області (так записано в іменному списку поховань Ічнянського РВК).

Війська рухалися далі на захід, біля села Монастирище німці створили потужні оборонні позиції, вже 16 вересня там точилися дуже важкі бої. У боях за це село загинуло 75 бійців та офіцерів Радянської армії.

Після звільнення

Зразу ж після звільнення Ічнянщини в Жадьківському лісництві почав діяти польовий районний військкомат. Мобілізували в армію всіх, хто не потрапив під мобілізацію у липні-вересні 1941 р., а також молодь, якій на той час виповнилося 18 років. Їхня доля склалася по-різному, частину молоді, а в їх числі й Григорія Гаха, відправили на Далекий Схід (під Владивостоком формувалися свіжі дивізії).

А основну масу мобілізованих задіяли на Західному фронті. Було їм набагато важче, бо всі вони вважалися повторно мобілізованими, або ж, по-простому, зрадниками, які пересиджували війну на окупованій території. Двом командам мобілізованих було наказано прибути за дуже короткий термін під Чернігів.

Одну з команд вів уродженець села Хаєнки, лейтенант запасу Козир. Запізнилися вони на один день, бо надовго зупинялися в селах, як розповідають, за запізнення лейтенанта Козира розстріляли перед строем.

А інша команда йшла, не зупиняючись, усю ніч, вони встигли вчасно. Далі був запасний полк, там знущалися над мобілізованими, особливо сержанти. Завжди подавали коман-

ду “Ложись”, коли підрозділ заходив у калюжу, а далі наказували повзти. Та й годували лише пшоняною кашею, яку давали двічі на день. Солдати стріляли будь-яку живність, смажили навіть ворон.

Взагалі пишуть, що подібне харчування мало б стимулювати солдатів до скорішого потрапляння на фронт. Може, воно й так, але для сержантів запасного полку наказ іти на фронт разом зі своїми підрозділами був наче грім серед ясного неба – в першому ж бою частина з них загинула, кажуть, що від пострілів у спину.

В одній із рот 37 Гвардійського стрілецького полку 12 Гвардійської стрілецької дивізії було близько 10 призовників 1943 р. із села Хаєнки. 8 січня 1944 р. роту кинули в бій у Білорусії, де вона майже вся і полягла.

Тоді, за задумом командування, рота мала б о першій годині ночі під прикриттям темряви тихо перейти замерзле болото і несподівано атакувати німецькі позиції. Погода втрутилася у плани, хмари розійшлися, був повний місяць, засніжене болото було видно як на долоні.

Але наказу на наступ ніхто не відмінив, так і пішла рота в атаку на виду в німців. Підпустивши роту поближче, німці відкрили шалений вогонь із кулеметів. Команда атакувати успіху не мала, бо до позицій німців було ще далеко, всіх атакуючих скосив кулеметний вогонь. А відступати треба було знову через замерзле болото – там усіх і настигли кулі. Мало хто вийшов живим із того бою, із 120 солдат роти повернулося ледве 20 бійців.

Серед них були Федір Калайда й Олександр Гузь. У тому безглуздому бою врятувало їх тільки те, що наступали вони на фланзі, де кулеметний вогонь не був настільки сильним, а решта хаєнців так і полягла на тому болоті.

Федір Калайда пізніше загинув (23.05.1944 р.), а Олександр Гузь залишився в живих, він і повідав подробиці того бою. В кінці кінців ту німецьку позицію взяли, тоді й почали збирати тіла загиблих, а тому й дати смерті хаєнців відрізня-

ються на кілька днів.

У тому нічному бою загинули:

Гарбар Іван Степанович, 1898 р. н., рядовий;

Глушченко Іван Кузьмович, 1924 р. н., рядовий;

Діденко Микола Родіонович, 1924 р. н., рядовий;

Куриленко Михайло Лук'янович, 1923 р. н., рядовий;

Котенко Михайло Омелянович, 1899 р. н., рядовий;

Радченко Павло Андрійович, 1910 р. н., рядовий.

Згадалися з цього приводу рядки з вірша російського поета Олександра Твардовського:

Я убит подо Ржевом,
В безымянном болоте,
В пятой роте,
На левом,

При жестоком налёте.

Я не слышал разрыва

И не видел той вспышки, -

Точно в пропасть с обрыва -

И ни дна, ни покрывки.

.....

Где - травинку к травинке -
Речка травы прядёт,
Там, куда на поминки
Даже мать не придёт.

А в селі Хасенки поступово відновлювалося мирне життя. Запрацювала місцева школа, діти дуже хотіли навчатись: не було ні зошитів, ні підручників, писали на газетах, а чорнила робили з ягід бузини або із сажі. Але діти, серед яких було багато переростків, що втратили 2 роки навчання, вчилися дуже старанно. Очолити школу пропонували партизану Афанасію Петриченку, міг залишитися, але відмовився і пішов на фронт.

Старшина Афанасій Кузьмович Петриченко загинув в Бі-

лорусії 6.07.1944 р. поблизу села Найда Гомельської області, поховали його в місті Житковичі поблизу залізничного вокзалу.

Після звільнення дехто отримав листи з фронту – була то велика радість, бо два роки від близьких не було жодних вістей. Але листів було мало, стали надсилати запити у військкомати: відомості були невтішними, більша частина жителів села, мобілізованих у 1941 р., пропала безвісти.

На фронтах Великої Вітчизняної війни воювали 312 жителів села, 93 з них нагороджені орденами і медалями, 198 загинули смертю хоробрих.

В центрі села встановлено пам'ятник загиблим жителям села, на гранітній плиті там викарбувані імена всіх полеглих героїв.

Пам'ятник загиблим жителям села

Зараз стали доступними військові архіви, тому вдалося встановити долю окремих жителів села, які зникли безвісти.

Від діда автора книги, Тараса Опанасовича Литвиненка, 1895 р. н., після звільнення села від німців надійшов лист, відправлений ще влітку, в якому він повідомив, що знаходиться на фронті, а невдовзі прийшла і похоронка із записом “пропав без вести”.

Виявилось, що Тарас Литвиненко у серпні 1943 р. потрапив у полон під Липівцями Львівської області, знаходився у таборі військовополонених Шта-лаг IV В, де й помер у вересні 1944 р., похований у місті Гроссенхайн.

Німці були дуже пунктуальними, на діда була заведена облікова картка, в якій вказана дата та місце народження, ім'я дружини, дівоче прізвище матері та ін. (див. додаток I).

В ті часи потрапляння у полон розцінювалось як державна зрада, але часи змінилися – зараз у документах Міністерства оборони Росії роблять інший стандартній запис: “Погиб в плену”.

У полоні загинули також Глущенко Григорій Михайлович (1905 р. н.), Сулименко Василь Павлович (1916 р. н.) та Литвиненко Василь Степанович (1911 р. н.).

Ось відомості з їхніх карток (*додаток 1*):

Григорій Глущенко потрапив у полон 27.04.1944 р., загинув 4.12.1944 р., Шталаг XII F;

Василь Литвиненко потрапив у полон 5.10.1941 р., загинув 4.01.1942 р., Шталаг XI D.

Василь Сулименко потрапив у полон 25.08.1942 р., загинув 26.12.1942 р., Шталаг XI D.

У картці Василя Литвиненка, ветеринарного фельдшера, племінника Тараса Литвиненка, є навіть фото з табірним номером.

Василь Степанович Литвиненко

Всі вони загинули в стаціонарних таборах військовополонених, а були ще тимчасові та пересильні табори, де детальний облік практично не вівся, були лише списки з прізвищами. В тих таборах військовополонених розстрілювали і за супротив, і тих, хто був поранений, а тому не міг ходити, також хворих і німечних. Залишилися вони там, у невідомих або і у відомих місцях поховань, але ідентифікувати їх особистості так і не змогли, та і бажання не було. Адже усім сім'ям загиблих героїв треба було б виплачувати пенсії.

Тому скільки жителів Хаєнок, записаних як зниклі безвісти за донесенням Ічнянського РВК 1946 р., а насправді заги-

нули в таборах – невідомо.

Залишається лише сказати з приводу смерті моїх земляків: “Царство небесне!”, усі вони загинули, захищаючи рідну землю. А пам’ять про загиблих залишається у пам’яті близьких та рідних. Їх щороку згадують 9 травня на день Перемоги. Біля пам’ятника загиблим на війні збирається все село, поминають усіх полеглих, для жителів це Святий день пам’яті.

А в Хаєнках відновилася праця в колгоспі. Було дуже важко, не було чоловіків, всі вони пішли воювати, а коней забрали на потреби армії, тому жінки, підлітки та літні люди орали на коровах. Звечора вони отримували наряди, хто має орати поле наступного дня власною короною. Весь урожай зернових у 1944 р. здали на хлібозаготівлі, на трудові нічого не отримали, виручило підсобне господарство. Досвід у жителів у цьому плані був достатньо вагомим ще при німцях. Але ніхто не обурювався, всі як один працювали на перемогу.

Відбувся і суд над колабораціоністами: старосту села Самійла Шевченка та поліція Володимира Дрофана за співпрацю з німцями засудили на 10 років ув’язнення – крові на їх руках не було.

Самійло Шевченко після відбуття покарання повернувся в рідне село і зразу ж виїхав до Криму. А Володимир Дрофань після виходу із в’язниці часто з’являвся в селі, його батьки померли, невдовзі помер і він.

А для жителів села нарешті настав довгоочікуваний День Перемоги. 9 травня 1945 р. Німеччина капітулювала. Невдовзі в село почали повертатися фронтовики, демобілізація здійснювалася поступово, декому після війни довелося служити в армії ще і в 1948 р.

А останні фронтовики повернулися в село в 1949 р., служили в Германії, Австрії, Польщі, Угорщині, Болгарії, Югославії і навіть у Кореї. Тодішня комуністична влада намагалася будь-що утримувати зайняті території під своїм контролем.

Розділ 7. ПІСЛЯ ВІЙНИ

В результаті війни держава зазнала величезних матеріальних втрат, фінансові збитки у 14 разів перевищили загальні прибутки державного бюджету за 1940 р. Країна втратила близько 30% національного доходу.

Особливо складним у повоєнний період було становище сільського господарства, яке внаслідок війни та колективної системи господарювання повністю деградувало. Хронічно не вистачало техніки, реманенту, тяглової худоби, насіння, робочих рук – у селі залишилися в основному жінки і діти.

Перші повоєнні роки

Повоєнний період на селі був дуже важким. Зруйноване війною сільське господарство не могло виробити достатньої кількості продуктів, а на відбудову народного господарства були потрібні великі кошти.

Тому селян обклали непосильними податками, вони платили сільськогосподарський грошовий податок, оподатковувалася домашня худоба і фруктові дерева. Був ще податок на бездітність і примусове підписання на займи.

Була запроваджена і продрозкладка, селяни мали здавати продукти. Розкладка по селах Чернігівщини була різною: молоко 90-250 літрів, м'ясо 30-40 кг, картопля 60-100 кг, яйця 90-100 шт. Навіть шкіри свиней та вовну з кіз треба було здавати. Ті, хто вирощував на присадибних ділянках зернові, мали здати 30 кг зерна додатково.

У тих селян, які не могли сплатити податки, описувалося і конфіскувалося майно або забиралася живність. Уповноваженим по збору податків у селі Хаєнки був тоді Збарацький, колишній остарбайтер, який поїхав у Германію добровільно. Намагаючись вислужитися, він допускав численні порушення для збільшення суми зібраних податків.

Солдатські вдови мали пільги при оподаткуванні. У Тетяни Литвиненко на руках була похоронка на чоловіка, але Зба-

рацький вніс її у списки як дружину поліцая. Вона не змогла сплатити податок за фруктовий сад і в неї конфіскували майно.

Єдиною цінністю в хаті були дві шафи, виготовлені її батьком Марком Кошмаром для поміщиків Величків. Коли маєток розгромили, батько забрав шафи додому. Ці шафи продали в селі за безцінь, одну з них купив Олександр Гузь, вона й зараз знаходиться в його домі на Веремійці. А звернення зі скаргами до судових органів результатів не дали.

На податковий грабіж селян наклалася політика держави у сфері хлібозаготівель. Зерно продавалось або дарувалось брантним режимам у соціалістичному таборі, здійснювалися і продажі зерна у Францію за зниженими цінами. А зерно можна було зібрати лише в українських селах.

А тут в 1946 р. Україну вразила небувалої сили посуха. За інтенсивністю і розмірами охопленої території вона істотно переважала посуху 1921 р. У південних областях України стрімко поширювався голод, і лише за перше півріччя 1947 р. було офіційно зареєстровано 130 випадків людоїдства.

Щоб не допустити голоду, треба було добитися зниження завдань по обов'язкових поставках від центру. Центр, однак, не пішов на скорочення поставок. Заради виконання плану хлібозаготівель різко зменшили видачу зерна: в колгоспах на трудодень видавали 200-300 г зерна, а потім селяни здавали його згідно зі списками з кожної сотки назад у колгосп. Коли в колгоспів примусово забрали запаси хліба, щоб виконати обов'язкові поставки, сільське населення опинилося перед загрозою загибелі від голоду.

Через репресивну політику і практику хлібозаготівель, стягнення з селян непомірних податків, продрозкладку, неповну оплату й несплату трудоднів, вивезення хліба й інших сільгосппродуктів влада створила в Україні тяжку голодну ситуацію.

Катастрофічним було положення на півдні України, там голод був практично таким же, як і в 1932-1933 рр.

Довелося читати спогади того періоду, в яких одна жінка писала, що прийшло до неї двоє сусідських хлопчиків-сиріт, брати віком 10 і 12 років, просили вони їсти, дала, що було. А коли спитала, коли вони їли востаннє, брати, плачучи, зізналися, що чотири дні тому вони забили, зварили і з'їли її кішку, а потім нічого не їли. Порадила дітям іти на залізничну станцію, там зупинялися потяги з демобілізованими фронтовиками (так хлопці й вижили).

Жебрацтво стало тоді типовим явищем, що заповонило села, залізничні станції, селища й міста. Багато дітей і людей похилого віку, жінок з малими дітьми ходили по хатах, просили хоча б якої-небудь їжі.

Село Хаєнки також постраждало від голодомору 1946–1947 рр. Не було хліба, частина жителів виростила на присадибних ділянках кукурудзу, яку не забирали під хлібозаготівлі, тому обходилися кукурудзяними коржами, але у частини жителів і такого хліба не було. Запаси картоплі були недостатніми, тому до весни 1947 р. знову з'явилися пухлі від голоду люди. Виживали, як могли: навесні їли вирощену на городах ранню редиску, збирали гнилу картоплю на полях, якимось рятуючись від голоду. Частина фронтовиків повернулася з війни із трофеями, продавали їх на базарах, купували харчі, так і виживали.

Про померлих від голоду дорослих жителів села відомостей немає, але через недостатнє харчування знову помирили малі діти, зокрема, немовлята, бо жінки не мали достатньо молока для їх вигодовування. В шкільній їдальні прямо за столом померла 14-річна дівчинка, з'ївши тарілку супу.

Після голодних 1946–1947 рр. на селі скоротилася кількість свиней і великої рогатої худоби. За таких умов особливо напруженими та важкими були періоди підписки на державні позики. Облігації нав'язувалися селянам із застосуванням примусу та насильства. Суму позики встановлювали в сільраді за невідомими нормативами. Годинами тримали тих, для кого сума була непосильна. Вчителів змушували підписува-

тись на позики в сумі місячної зарплатні.

У те, що позики колись повернуть, ніхто не вірив. Пам'ятаю, як дітьми гралися тими облігаціями, вирізаючи з них картинки. Позику 1957 р. через багато років таки повернули, але більшість людей ті облігації давно викинули.

При відбудові народного господарства основна увага приділялася важкій промисловості. Виробництво товарів широко вжитку суттєво відставало, тому тоді неможливо було придбати найнеобхідніші товари, зокрема, одяг та взуття. Жителі села носили військову форму, в тому числі і перешите німецьке обмундирування, ткали та фарбували полотно, з якого шили одяг, перешивали та латали старе. Ватяна фуфайка, кирзові чоботи армійського зразка або стьобані валянки з чунями, склеєними з автомобільних камер – так тоді вдягалися в холодні періоди року жителі села.

Вчитель Олександр Гузь у 1949 р. поїхав до Києва, щоб придбати костюм, але і в столичних магазинах костюмів не було, купив велосипед “Діаман” виробництва Німеччини (ними німці виплачували контрибуцію), на велосипеді й приїхав із Ніжина.

Ічнянський район наприкінці 40-х років перебував у списку відсталих, але поступово ситуація покращувалась, уже в 1950 р. колгосп ім. Шевченка повністю освоїв довоєнні площі посівів.

Життя села в 1953-1991 рр.

Справи пішли на краще в 1953 р. після смерті Сталіна. Були збільшені закупівельні ціни на сільгосппродукцію, поступово зростали виплати на трудовдень. Зусиллями Ічнянської МТС на тваринницьких фермах села з'явилися автопоїлки, а на поля виходили трактори та комбайни. Після ліквідації МТС в 1958 р. техніка була продана в села. Першим трактором у колгоспі став “Універсал” із залізними колесами, з'явився і вантажний автомобіль ЗІС-5 або “полупорка”.

Пізніше колгоспу продали гусеничні трактори ДТ-50 та

автомобілі ГАЗ-51. Збудували машинно-тракторний двір з ремонтною майстернею, парк поповнювався колісними тракторами та комбайнами. На селі перестали використовувати волів, а коні залишилися у невеликій кількості для допоміжних потреб.

До 1960 р. село залишалося не електрифікованим, увечері жителі користувалися гасовими лампами, а тому ввечері село, як тільки темніло, поринало у темряву, бо гас треба було економити. За відсутності електрики використовували силу вітру, за колгоспним двором на пагорбі стояв вітряк старовинної конструкції, його відновили після війни. Там отримували муку для потреб жителів. Вітряний двигун із роторним колесом подавав воду з артезіанської свердловини у водонапірну башту, звідки вона надходила до автопоїлок на фермах.

Електрифікація села стала значною подією. У селянських хатах з'явилися перші телевізори та радіоли, та й село нарешті освітилося ввечері.

А раніше на селі був один телевізор, його власноруч зібрав сільський кіномеханік Федір Семенович Дейнека. Він завідував і радіовузлом, який транслював по селу центральні та республіканські програми. Живилися радіовузлом та телевізором від бензинового електрогенератора, такий же електрогенератор був і в сільському клубі, він забезпечував електроенергією кіноустановку.

У ті роки кіно було єдиною культурною розвагою жителів села, на вечірніх сеансах у вихідні дні зал був переповненим, були й денні сеанси для дітей.

Поява телевізорів, хоча на них і транслювалась єдина державна програма, спричинила певний відтік глядачів від кінозалу. На початку 1960-х років транслювалися фільми виробництва Югославії, де писалося “Дітям до 16-років дивитися заборонено”. Якщо ж виходити з нинішніх понять, то це були нормальні і красиві фільми. Можливо, поцілунки героїв різної статі комусь із партійних працівників і здавався забороненою темою, але люди фільми залюбки дивилися.

Один із перших телевізорів стояв у хаті сільського механізатора Григорія Мізюка. На перегляд фільмів збиралися сусіди, а підлітків виганяли, тому вони дивилися фільми через дзеркало, лежачи у сусідній кімнаті на печі разом із Миколою, сином Григорія Мізюка.

У 1956 р. колгоспники села нарешті отримали паспорти та маленькі пенсії розміром 12 крб.

Зростання сільськогосподарської продукції в Ічнянському районі тривало до 1958 р., а потім мав місце спад виробництва, обумовлений помилками М.С. Хрущова в аграрній політиці. В селі почали вирощувати кукурудзу, зменшивши площі зернових і технічних культур.

Автор добре пам'ятає ту кукурудзу. Техніки для її збирання у колгоспі не було, а тому виганяли на збір урожаю навіть школярів, починаючи з шостого класу. Робилося це, коли починалися заморозки. Початки кукурудзи треба було спочатку звільнити вручну від пелюсток і лише потім здавати. Праця оплачувалася, але навіть для дітей то були копійки.

Намагалися якимось полегшити дитячу працю – колгоспниці інколи варили на полі у великому казані картоплю з м'ясом, але то було винятком, а, в цілому, голодні діти, зірвані з останніх уроків, мали працювати, доки не стемніє.

Розпочалося обмеження підсобного господарства, вимагали здати у колгосп корів, обіцяючи взамін видавати молоко з колгоспних ферм. Частина жителів Хаснок здала корів, але взамін селяни отримали неякісне молоко в недостатній кількості, тому знову купили телиць і корів. За випас корови на колгоспній землі та одержання соломи треба було здати певну кількість молока, на ту кількість і виділялися сінокоси.

Почалося і відбирання земель підсобних господарств. Усім, хто не працював у селі, обрізали городи; до вчителів висувалися претензії: треба було доводити, що землі були надані батькам, які працювали в колгоспі.

Поточне утримання корів також було проблемою, оскільки всі сінокоси належали колгоспу, жителям доводилося ко-

сити траву на узбіччях доріг, по лісах, на болотах або красти в колгоспі. Тоді навіть зарослі кущами луки біля боліт та і самі болота були колгоспною власністю, хоча косити траву там можна було лише вручну, та й то у невеликій кількості.

У 1961 р. на селі виникли перебої із постачанням хліба, тоді вже мало хто випікав хліб у домашніх умовах, купували у крамниці. За хлібом стояли довжелезні черги. Автор на собі відчув, що це таке жити без хліба. Хоча було власне молоко, яйця, картопля та інші овочі, але їсти все одно хотілося. Бо як можна пити без хліба молоко або їсти борщ? Якось послали батьки за хлібом, а його не привезли, купив макарони і гриз їх по дорозі додому.

У 1966–1969 рр. господарські справи в колгоспі ім. Шевченка йшли не дуже добре. Однією з базових культур була картопля, середня врожайність якої становила протягом 5 років 57 центнерів з гектара, тоді як у передових колгоспах вона досягала 120 центнерів. За п'ять років колгосп зазнав збитків на суму 11514 руб. Оплата праці також була низькою, а рівень життя залишався невисоким.

Олександр Петрович Струк

Достатньо високу зарплатню отримували в селі лише механізатори. Саме вони першими купували телевізори, радіоли та мотоцикли. Далі йшли тваринники; важку працю доярок, телятниць, свинарок і птахівниць колгосп мусив стимулювати матеріально.

Пенсії колгоспникам залишалися мізерними, складаючи 20-30 крб.

З 1958 р. головою колгоспу був Олександр Струк, родом із Томашівки, ветеран війни, старшина запасу. Вою-

вав героїчно, мав медалі “За взяття Кенігсбергу” та “За взяття Берліна”. Був направлений на агрономічні курси в Чернігові, після закінчення яких призначений у Хаєнки головою колгоспу. Потім працював агрономом і бригадиром рільничої бригади та головою Хаєнківської сільської ради.

Олександр Струк був найстаршим жителем села, він помер, коли книга вже готувалася до друку.

Пізніше головою колгоспу призначили Сергія Рудавського, в 1945 р. він виїхав із села в Прибалтику, а звідти повернувся з чудовими партійними рекомендаціями.

Сергій Рудавський був, на думку районного керівництва, гарним головою колгоспу, ретельно виконував усі вказівки з райцентру. Автор його пам’ятає: говорив він ламаною російською мовою, мабуть, так було прийнято в Ічнянському райкомі партії.

Був Рудавський досить успішним, як зараз кажуть, підприємцем, при ньому яблука з колгоспних садів возили продавати на базари в Москву, але зароблені гроші йшли невідомо куди.

Конкретно для села Рудавський нічого не робив, не було збудовано жодного об’єкта соціально-культурного призначення. Єдиною колгоспною новобудовою залишався клуб, збудований до війни.

Сільський будинок культури

Старий будинок культури був центром культурного життя села: працювала бібліотека, постійно демонструвалися кінофільми, діяли хор, драматичний і музикальний гуртки.

Відомою в районі та області була співачка з Хаєнок Ніна Гончаренко. Мала вона чудовий голос, її виступи користува-

лися великою популярністю в сусідніх селах та на районних і обласних конкурсах. Особливою популярністю користувалися українські пісні, зокрема, пісня Наталки з опери Лисенка “Наталка Полтавка” та інші.

В її репертуарі були не тільки сольні номери, співала вона і в тріо разом із подругою Євдокією Шевченко та з Олексієм Литвиненком. Ніні Гончаренко пропонували вчитися музиці та співати професійно, але вона відмовлялася, бо не могла покинути хвору матір.

Відомим на сценах Ічні та Чернігова був і струнний оркестр народних інструментів, який складався переважно із ветеранів війни.

Струнний оркестр Хаснківського будинку культури

Наприкінці 1987 р. жінки села створили фольклорний колектив “Маланка”. Першими його учасниками були Галина Діденко, Галина Іващенко, Надія Котко, Галина Кривченко, Ніна Олексієнко, Парасковія Тарасенко, Валентина Лук, пізніше до них приєдналися Надія Калайда, Наталія Смілик, Олена Ситник, Ірина Котко, Наталія Терещенко та Галина Саченко.

Значний вклад у становлення та розвиток колективу внесли Ніна Саченко, Марія Бичко, Ніна Сердюк і Марія Литвищенко, яких уже немає серед живих.

Учасники колективу виступали на республіканській сцені в телепередачі “Сонячні кларнети”. За внесок у відродження народних пісень і професійне їх виконання фольклорний колектив був нагороджений Почесною грамотою Міністерства культури України. А керівником ансамблю була тоді директор будинку культури Ганна Саченко.

Фольклорний колектив “Маланка”

Видача паспортів селянам призвела до суттєвого відтоку молодих жителів із села. Закінчивши вузи, технікуми або професійно-технічні училища, вони влаштовувались у містах і в село не поверталися.

Тоді Рудавський почав мобілізувати через сільську раду всіх жителів. Вчителькам видавалися на прополювання сотки посівів цукрового буряку, а на обробку зерна до зерносховища мали приходити пенсіонери та підлітки. Автор добре пам’ятає ті нічні вахти у зерносховищі. Вранці давали білий хліб з медом, але, більш за все, хотілося спати.

Але всі ці заходи були мало дієвими, виробництво сільськогосподарської продукції зменшувалося як у селі, так і в цілому по Ічнянському району.

А взагалі Сергій Рудавський залишив по собі пам'ять, відновивши ставок на території маєтку Величка та викопавши новий ставок біля магазинів у центрі села.

Зробив він це за державні гроші, домовившись із меліораторами, які здійснювали державну програму з меліорації заболочених земель.

Відновлений ставок Андрія Горленка

Надія на краще з'явилася у жителів села під час Перебудови, яку здійснював М.С. Горбачов. Надані урядом СРСР умови господарської самостійності господарчим суб'єктам дозволили створити в селі відкрите акціонерне товариство "Світанок", яке прийшло на зміну колгоспу ім. Шевченка. Таке товариство було створено в Ічнянському районі вперше.

Акціонерами товариства стали київські та чернігівські банки. Вони мали вільні кошти, які були вкладені у розвиток села, було збудовано близько півтора десятка двоповерхових котеджів для молодих сімей, а механізатори отримали нові зернозбиральні комбайни "Єнісей" та іншу сучасну на той час сільськогосподарську техніку.

Плідна співпраця з банками мусила б мати продовження, та не судилося, сталися відомі події – Радянський Союз розпався, і настали зовсім інші часи.

Розділ 8. РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Про події на селі після здобуття Україною незалежності жителі добре пам'ятають (їх детальний аналіз треба робити значно пізніше, а тому коротко).

Україна успадкувала від радянських часів командно-адміністративну економіку, яка повністю себе вичерпала і потребувала ринкового реформування. Однак упродовж тривалого часу реформи в економічній сфері проводилися вкрай невдало, що ввело економіку у стан глибокої кризи, яка супроводжувалася стрімким підвищенням цін, жорстокою інфляцією, яка переросла в гіперінфляцію, зростанням безробіття через зупинку багатьох підприємств і падіння виробництва.

ВАТ “Світанок” втратило підтримку основних акціонерів, частина котеджів так і залишилася недобудованою. Намагаючись хоча б частково повернути вкладені кошти, на фермах масово вирізали телят і свиней, а м'ясо вивозилося.

Втративши підтримку акціонерів, товариство “Світанок” занепало, тваринницькі ферми закрились, а працівники стали безробітними.

Особливо складною була ситуація наприкінці 90-х років. Часто єдиним джерелом грошових доходів сімей були пенсії батьків, але і їх виплата затримувалася. На селі поширилося злочинство, безробітні молоді жителі крали продукти, живність, посуд із кольорових металів, який здавали на металобрухт. Було пограбовано багато будинків, у яких власники постійно не проживали, використовуючи їх під дачі.

У селі за прикладом міст відкрили бар, який працював і вночі, але потім на вимогу жителів його довелося закрити, бо цей заклад “культури” став розплідником пияцтва, яке особливо поширилося серед молоді (з'явилися закінчені алкоголіки віком трохи більше 20 років).

У нових умовах не змогли нормально функціонувати магазини споживчої кооперації, окремі підприємливі мешканці відкривали маленькі магазинчики у власних будинках.

Виникли проблеми з транспортним сполученням, дуже складно було доїхати в Ічню чи в Ніжин, бо пасажирське автотранспортне підприємство в райцентрі розвалилося.

Село виживало завдяки підсобному господарству, одним із джерел грошових доходів стало молоко, яке здавали заготовлювачам (у селі діяв приймальний пункт). На щастя, ВАТ “Ічнянський завод сухого молока та масла” під керівництвом В.П. Кияновського продовжувало працювати. Деякі жителі села тримали дві і навіть три корови, здавали молоко, так і отримували хоча б якісь гроші.

З’явилася можливість брати додаткові наділи землі, але цим мало хто скористався. Обробка землі потребувала техніки, а коштів на її придбання не було. Дехто завів коней, але це проблеми не вирішувало. Повертатися в ХІХ століття, заводячи волів та коней, було б нелогічним, та й обробіток землі такою тягловою силою потребував великої кількості робочих рук, яких на селі не було.

Окремі жителі придбали списані трактори з навісним обладнанням, якими обробляли власну землю та орали людські городи.

В районі роком ринкових перетворень та економічної спеціалізації став 2000 р. На базі 26 колективних сільськогосподарських підприємств було створено 18 кооперативів і 8 господарств з обмеженою відповідальністю. Того року більше 10 сільгоспідприємств стали прибутковими.

Але ці позитивні зміни села Хаєнки не торкнулися, акціонерне товариство і зараз перебуває у стані занепаду. Механізатори влітку працюють в інших селах, зокрема, у Монастирищі, де сільськогосподарське підприємство діє успішніше.

Обробляються лише найбільш продуктивні землі, а частина земель просто покинута. Олександр Гузь якось показав авторові книги ті 10 десятин землі, якою наділили у 1921 р. його батька Миколу Гузя. Знаходилася та площа за Остапівщиною з боку Заудайки. Ходив до лісу за малиною, вийшов на те поле, а там лише лобода висотою до 2-х метрів.

У селі був створений ковбасний цех, але він скоро припинив існування через відсутність сировини. Зараз у селі діє пилорама, там обробляється деревина з навколишніх лісів; є ще приватна козяча ферма – дієтичне козяче молоко та молочко-продукти поставляються в Київ.

На окраїні села з боку Ічні підприємці Віктор й Ірина Білики в жовтні 2011 р. створили базу відпочинку, яке назвали родинним хутором “Зелена світлиця”. База відпочинку знаходиться на правому березі річечки Гнилиця, колись там поблизу стояли хати хутора Вернигорівщина. Родинний хутір “Зелена світлиця” включає в себе 5 двоповерхових будинків-зрубів і хату-мазанку, оформлену в українському народному стилі; є пасіка, поблизу пасіки розміщено зруб-сіновал. Прекрасною хутора є декоративний вітряк, у якому знаходяться старовинні жорна. На базі є всі зручності: глиняна купальня, діє вільхова сауна.

Кожен будиночок оздоблений натуральним деревом, є діюча пічка (груба), дерев’яні ліжка з ортопедичними матрацами, м’який куточок, холодна та гаряча артезіанська вода,

Родинний хутір “Зелена світлиця”

душ, туалет, супутникове телебачення, набір посуду, холодильник, електрочайник.

А ще банкетна зала на 50 чоловік, бесідки на 40 та малі на 6-10 чоловік, лавки, мангал, казан, шашлична, невеликий сад, автостоянка, дитячий і спортивний май-

данчики.

Звичайно ж, це не заклад відпочинку для жителів села. Але бажаючі відпочити в екологічно чистій зоні знаходяться, проживання коштує від 70 гривень за місце до 500 гривень за оренду будинку на добу. Є і піший туристичний маршрут, який проходить у глибину лісу до річки Іченька поблизу зна-

ходження пам'ятного хреста на місці родової усипальні поміщиків Величків.

А ситуація в селі залишається без особливих змін. Кількість жителів постійно скорочується, так, за даними на січень 2013 р., у селі було зареєстровано 308 чол., а фактично проживає близько 200 чол., більшість жителів є пенсіонерами.

У 2013 р. закрили восьмирічну школу через відсутність достатньої кількості учнів, 7 вчителів та кілька працівників із допоміжного персоналу залишилися без роботи.

Звичайно ж, незалежний розвиток України дав і певні здобутки для жителів села. Зараз у селі діє два приватних магазини, продуктове забезпечення яких цілком відповідає продовольчим магазинам у містах. Там можна купити основні необхідні продукти, навіть морозиво та банани, а також супутні господарчі товари. Пенсіонерам на селі вистачає коштів для придбання основних продуктів навіть при неможливості ефективного ведення підсобного господарства, а всі речі широкого вжитку можна без проблем купити в Ічні – транспортне пасажирське сполучення з райцентром працює задовільно.

Діє мобільний зв'язок, у більшості жителів, навіть у дітей є мобільні телефони.

Проте відсутність робочих місць для більш молодих жителів села залишається серйозною проблемою. Частина жителів офіційно зареєстрована в селі, але проживає і працює в Києві, Чернігові та в інших містах.

Подальше відновлення села потребує надання державою податкових пільг і умов для створення високомеханізованих фермерських господарств, в яких не потрібно багато працівників.

Прикладом є США, там землі обробляє всього близько 5% населення. Першу премію Міністерства сільського господарства США надали свого часу одному фермеру, який разом із двома синами успішно обробляв 600 гектарів землі. Так що залишається лише чекати, надіючись на майбутні зміни.

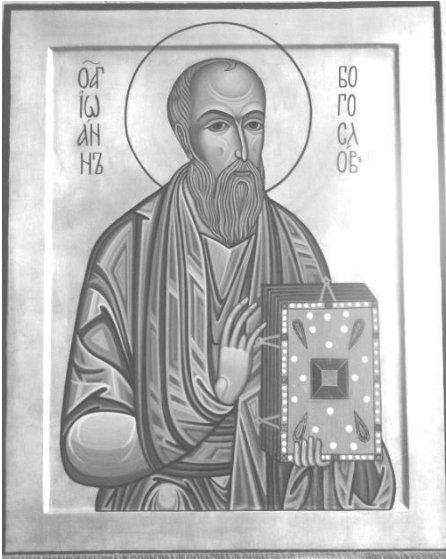
Розділ 9. СІЛЬСЬКА ЦЕРКВА

Православна церква в селі безперервно існувала протягом більш ніж 300 років. За датою освячення вона була названа на честь святого апостола Іоанна Богослова, одного з дванадцяти апостолів, учнів Ісуса Христа, автора однієї з канонічних книг Нового Заповіту "Євангеліє від Іоанна".

У селі була ще одна споруда церковного призначення, невеличка капличка, яка розміщувалась на території маєтку Вернигорівщина. Знаходилася в капличці родова усипальня, в якій Велички хоронили своїх рідних.

Історія церкви

Першу церкву в Хаєнках побудували переселенці на початку XVII століття невдовзі після заснування села (її перебудували тричі).

Святий апостол Іоанн Богослов
(Іконописець *Наталія Козловська*)

Першого разу будівля церкви стала непридатною для богослужіння близько 1700 р. Тоді полковник Прилуцький Дмитро Лазарович Горленко збудував нову церкву. В 1701 р. він пожертвував церкві Євангеліє та срібну чашу вагою 2 фунти і 5 золотників. Євангеліє в лист московського друку, видане 1697 р., зі срібними кутовими дошками із срібла 84 проби, вагою 1 фунт 24 золотники. У книзі був напис: "Ця книга – святе Євангеліє,

куплене коштом його милості пана Дмитра Горленка, полковника Прилуцького в царському граді Москві, року 1701 до

храму в село Хаєнки".

Трохи раніше для новозбудованої церкви був придбаний Требник Львівського друку 1695 р., в якому зроблено напис: "Ця книга куплена для храму святого апостола Іоанна Богослова у Києві, до храму села Хаєнки за 10 золотих за церковний кошт. Року 1700, місяця грудня, 10 дня священиком Петром Радзівєвським".

У 1763 р. церква знову перебувала у непридатному для служби стані, в 1767 р. зусиллями внука Дмитра Горленка, полковника Полтавського Андрія Андрійовича Горленка була побудована нова дерев'яна церква.

Андрій Горленко в 1777 р. пожертвував церкві наступні дари: чаша срібно-визолочена, обкладена срібною сіткою з дискосом, звіздцею і ложечкою. Чаша виготовлена зі срібла 84 проби, вага 2 фунти; дарохранительниця позолочена, срібна, з литим зображенням Воскресіння Спасителя вагою 4 фунти 27 золотників; Євангеліє в лист московського друку, видане 1763 р., прикрашене по кутах срібними випуклими зображеннями святих євангелістів та Воскресінням Христовим усередині, вага срібла – 1,5 фунта; невеликий срібний нап্রেстьольний хрест вагою 1 фунт 2 золотники.

Замість церкви, побудованої Андрієм Горленком, у 1861 р. збудували нову дерев'яну церкву з якісного дуба. Церква мала хрестоподібну форму, збудована на кам'яному фундаменті. Дзвіницю влаштували в 1877 р.

Згідно описів усередині церква була бідна за своїм оздобленням, іконостас був стародавнім, очевидно, з попередньої церкви.

Згідно "Відомості про церкву" за 1898 р. (додаток 2) у причті був священик і псаломщик. Священик отримував від казни 120 рублів, а псаломщик – 36 рублів на рік, прибуток від орних земель складав 20 рублів на рік. Церковний погост займав 400 квадратних сажнів, а кладовище – 1200 квадратних сажнів; було 33 десятини орної землі і 3 десятини заболоченого сінокошу (землі використовувалися священиком). Він

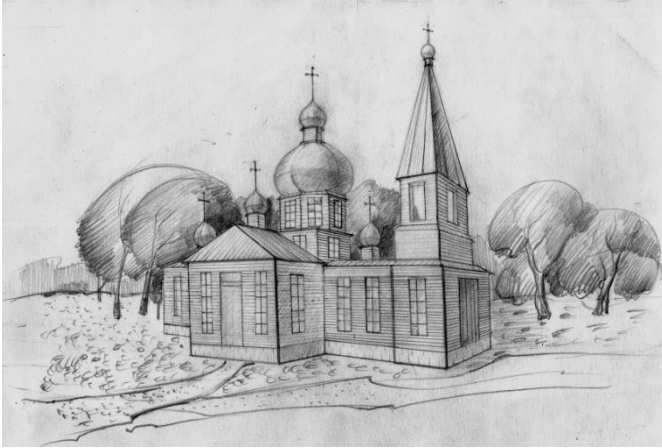
проживав у будинку громади, а псаломщик наймав квартиру за один рубль на місяць з оплатою від опікунства.

На початку ХХ століття Василь Львович Величко подарував церкві ікону Пресвятої Богородиці "Достойно єсть", написану на початку ХІХ століття ченцями Афонського монастиря.

Ще є опис церкви за 1922 р. Церква мала дзвіницю, на якій було 6 дзвонів: два великих дзвони вагою 39 пудів і 20 пудів 21 фунт; середні дзвони вагою 2 пуди 34 фунти, 2 пуди 20 фунтів і 1 пуд 10 фунтів; маленький дзвін вагою 25 фунтів.

На церкві було чотири дерев'яних хрести та, мабуть, металевий хрест на головному куполі.

Жодного зображення церкви не зберіглося, є лише реконструкція, зроблена за описами уродженкою села, членом Національної спілки художників України Валентиною Козловською.

Церква Іоанна Богослова (реконструкція Валентини Козловської)

Іконостас у церкві був чотирирусним, дві кіюти, п'ять хоругв на червоному сукні та шість металевих хоругв.

Список церковних предметів включав у себе 27 найменувань, у тому числі 13 найменувань срібних виробів: чаш, дароносиць, напрестольних хрестів та ін. зі срібла 84 проби, за-

гальною вагою близько 9 фунтів (3,6 кг).

Церковні метричні книги нині зберігаються в Державному архіві Чернігівської області, в них містяться метричні записи, починаючи з 1798 р., а ще є сповідні відомості 18-го століття (з 1754 р.)

За триста років існування церкви в ній змінилося багато священиків, їхні імена містяться в метричних книгах. Більше 150 років поспіль службу в церкві правили священики Радзівські, наприкінці 18-го століття вони стали дворянами. В 1853 р. вдова священика Євдокія Радзівська пожертвувала церкві напрестольний хрест зі срібла вагою 1 фунт 2 золотники. Останній священик з роду Радзівських, батюшка Костянтин, помер в 1855 р. від холери.

З 1879 р. на протязі 16 років священиком був Василь Фесенко-Навроцький. Він організував у селі Воронівці церковнопарафіяльну школу для хлопчиків. Помер батюшка в 45 років від зараження крові через невдало видалений хворий зуб.

Останнім священиком церкви Іоанна Богослова з 1901 р. і до її закриття в 1931 р. був Михайло Іванович Раєвський. Походив він із духовного роду, його батько служив псаломщиком, а дід – священиком у Прилуцькому повіті. М.Раєвський не мав духовної освіти і був рукопокладений у священики після двадцяти років служби псаломщиком і дияконом.

За даними на 1902 р., парафія церкви Іоанна Богослова нараховувала 1855 прихожан із сіл Хаєнок і Воронівки та хуторів Кикали, Вернигорівщина і Романівщина.

Після Жовтневого перевороту для церкви настали важкі часи. На державному рівні велася антирелігійна пропаганда, бо віра в Бога не входила у плани комуністичних вождів.

Гоніння на церкву в селі почалися невдовзі після закінчення громадянської війни, причому робила це й місцева влада. В державному архіві Чернігівської області зберігається два документи (*додаток 2*).

У листі за № 63 від 15 червня 1925 р. адмінвідділу НКВС УРСР до адмінвідділу Полтавського губвиконкому мова йде

про скаргу уповноважених релігійної громади с. Хаєнки, працівників Прилуцького окружного відділу культів Є.Савченка і Є.Крушковського, на незаконні дії місцевої влади.

У заяві йде мова про заборону на проведення хресних ходів, перешкоджання проведенню зборів общини, затримування фіксації у церковних книгах записів про народження, смерті та шлюбів, виклики священиків до адміністративних органів у дні, коли проводяться богослужіння, заборона на проведення богослужінь кількома священиками та ін.

Відзначено негідну поведінку представників влади, які, проводячи ревізію церковних цінностей, не знімають шапок в олтарі й чіпають предмети культу, торкатись яких заборонено церковними правилами.

У документі за № 157 від 29 березня 1926 р. говориться про створення комісії з вилучення церковних, художніх та історичних цінностей із церков Прилуцького округу. В наведеному списку є і село Хаєнки.

При жіночій церковнопарафіяльній школі діяла народна бібліотека, подарована селу Василем Величком. Вона включала 50 томів книг 20-ти найменувань, схвалених Священним Синодом для читання. Через закриття школи М.Раєвський був змушений перевести бібліотеку в приміщення церкви.

А взимку 1931 р. з Прилук приїхало два уповноважених окружкому, які керували закриттям церкви. Знищували церкву місцеві комбедівці – найбільш активним був Сидір Сорочаліт. Вони скинули на землю дзвони, зняли хрести і розгромили іконостас. Далі дійство відбувалося за комуністичним сценарієм: діти на санчатах привезли солом'яні опудала попа і попаді, які спалили на вогнищі, а комнезамівці рубали і спалювали церковні ікони, серед яких були й унікальні, написані в XVII столітті.

Тоді ж знищили і книги народної бібліотеки, їх теж палили на вогнищі, а навколо стояли віруючі, вони молилися і плакали.

Коли уповноважені пішли, віруючим вдалося врятувати

кілька ікон та частину книг, які потім довгий час зберігалися, а може і зараз зберігаються в селянських хатах.

Ікону Пресвятої Богородиці, подаровану церкві Василем Величком, привіз додому на санчатах Олександр Гузь, якому тоді було 16 років (вона зберігалася на горищі). В 50-х роках минулого століття останній церковний староста Павло Гузь забрав у племінника ікону і відвіз у Заудайку. Зараз ікона знаходиться в церкві Святої Покрови цього села.

Олександр Миколайович Гузь

Олександр Гузь був самодіяльним художником, він зробив список (копію) ікони, зараз цей список, відреставрований Валентиною Козловською, знаходиться у храмі Трьох Спасителів міста Кривого Рогу.

Спочатку приміщення церкви перетворили на зерносковище, але лики святих на стінах постійно проступали крізь побілку, тому церкву в 1936 р. розібрали і побудували з дубових колод клуню для зерна, яка нині стоїть пустою на центральній вулиці села. На місці церкви збудували хату, в

Клуня з колод церкви Іоанна Богослова

якій зараз ніхто не живе.

Частково збереглася лише ділянка церковного погосту біля церкви, на якому ховали найбільш шанованих людей. Крім пам'ятника полковнику Куриленку з Кикалів, про який вже згадувалося, там знаходяться могили сестер по батькові княгині Анастасії Дабіжі: Софії Олександрівни Горленко (1820–1889) і Надії Олександрівни Горленко (1818–1891), які проживали на хуторі Романівщина.

Могили сестер Горленко

Кладовище вкрай занедбане, в 90-х роках минулого століття зник один надгробок, кажуть, була там дитяча могила. Жителі села, на жаль, байдуже ставляться до історичних поховань, або й не знають про їх існування.

Князь Василь Дабіжа та його дружина Анастасія, вроджена Горленко

Між могилами сестер Горленко і пам'ятником раніше знаходилися могили князя Василя Дабіжі та його дружини Анастасії. Пізніше княжна Катерина Дабіжа-Ростковська перепоховала батьків у Одесі, а надгробні плити зникли. Кажуть, що вони пішли на виготовлення жорен для вітряного млина.

Стояли там раніше і камінні надгробки козакам села, один із надгробків знаходився у дворі ближньої хати, але потім зник.

На сільському кладовищі якось упало в очі, що найстаріші поховання датовані 1932 р. Виявилося, що старе кладовище було переповнене, його закрили і знесли – влада виділила нову територію під поховання. Зараз на місці старого кладовища людські городи – на кістках предків вирощують картоплю. Так поступово забувалася давня історія села.

Після закриття церкви віруючі ходили молитися за 10 км в Ічню або за 8 км у Заудайку. А для більшості жителів настали часи безбожжя, про десять заповідей і відповідальність за їх порушення стали забувати, впала суспільна мораль, поширилися пиятика та злочинство. А наступні покоління вже нічого не знали про духовні цінності православ'я, їх виховували як атеїстів, прищеплюючи зневагу до релігії. У селі за інерцією відзначали церковні свята, але мало хто міг пояснити, що воно таке "храм на Йвана", для більшості це був просто зайвий привід випити і добре поїсти.

Переслідування віруючих тривали і після війни, забороняли хрестити дітей, тому таїнства робилися таємно – службовців за це могли звільнити з роботи, а комуністів виключити з партії. Тому багато дітей, які народилися після війни, залишилися нехрещеними. Автор цієї книги охрестився лише в 43 роки. Карали навіть дітей, які ходили освячувати паски в Заудайку, залишаючи їх після уроків.

Після здобуття Україною незалежності ініціативна група віруючих на чолі з Ніною Кошмар звернулася в Ічню до благочинного Василя Ясенівки, протоієрея Свято-Воскресенського храму УПЦ Московського патріархату з проханням відновити церкву в селі (навіть церковну громаду зареєстрували). Благочинний їм не відмовив, але поставив умову, що громада має спочатку збудувати церкву та будинок священика.

Коштів на таке будівництво у громади не було, тоді і звернулися в Ніжин до благочинного Сергія Чечина, протоієрея храму Всіх Святих УПЦ Київського патріархату. Він відгукнувся на прохання віруючих, і церква Іоанна Богослова в селі

була відновлена. Релігійну громаду офіційно зареєстрували 30 квітня 2002 р.

Тимчасове приміщення для церкви у будівлі колишньої школи надала голова акціонерного товариства "Світанок" Віра Кирик. Віруючі принесли ікони, встановили іконостас, єпархія допомогла з церковним інвентарем.

Протоієрей Сергій Чечин (в центрі)
зі священниками та вірними

Перша церковна служба відбулася на Благовіст у травні 2002 р.

У церкві проводяться служби по неділях та на церковні свята. Часто дві маленькі кімнати не можуть вмістити всіх бажаючих, люди стоять надворі, але церква діє.

У 2014 р. парафіяни встановили невеличкий декоративний купол над тимчасовим приміщенням церкви, в такому вигляді вона і знаходиться зараз.

Сучасний вигляд церкви

Більше десяти років службу в церкві проводять священники храму Різдва Богородиці села Монастирище, періодично приїжджає і протоієрей Сергій Чечин. Зараз священником церкви Іоанна Богослова є

отець Димитрій.

Надане під церкву приміщення було тимчасовим, один із колишніх депутатів Верховної Ради обіцяв віднайти кошти на будівництво церкви, його наміри були щирими, та не склалося. Ну а далі залишається лише надіятися на краще, можливо, колись і збудують у селі нову церкву Іоанна Богослова.

Усипальня поміщиків Величків

Капличку на території маєтку збудував, як пишуть, Лев Миколайович Величко. В капличці відставний штаб-ротмістр і кавалер часто усамітнювався, розмірковуючи про прожите та згадуючи загиблих товаришів і померлих предків.

Потім капличка стала місцем поховань членів родини Величків. Згідно записів у метричній книзі церкви Іоанна Богослова першим тут поховали сина Льва Величка Володимира, який помер у 1865 р. від коклюшу у віці півтора років. В листопаді 1870 р. у капличці була похована дружина поміщика Анастасія Василівна. Вона померла від хвороби серця у віці 33 роки. Самого поміщика поховали в 1902 р., а в серпні 1904 р. капличка стала останнім прихистком Василя Львовича Величка. Оцинковану труну з прахом поета привезли із Санкт-Петербурга.

Жодного зображення каплички не зберіглося, є лише опис, зроблений краєзнавцем із Гужівки Костянтином Самбурським.

Костянтин Іванович Самбурський (1867–1934) народився в селі Безуглівка Ніжинського повіту Чернігівської губернії в родині священика. Закінчив Чернігівське духовне училище, працював учителем у церковнопарафіяльній школі, служив псаломщиком Преображенської церкви села Гужівка Борзнянського повіту, був членом Собору православної російської церкви 1917–1918 рр.

Але його покликанням була не духовно-церковна діяльність, а історія й археологія, він навіть відмовився від церковної кар'єри, щоб займатися улюбленою справою. Брав участь у роботі археологічних експедицій, був учасником кількох археологічних з'їздів.

У своєму будинку в Гужівці він створив сільський музей, у якому зберігалися предмети кам'яного і бронзового віків, картини XVIII-XIX століть, портрети гетьманів, зброя різних періодів. Особливо цінними були старовинні рукописи і стародруки. Нумізматична колекція налічувала тисячі монет різ-

них епох. Була в музеї і багата етнографічна колекція.

Наприкінці 20-х років минулого століття Самбурський, не маючи засобів до існування, намагався продати частину експонатів музею, але гідних покупців не знайшлося.

Восени 1930 р. в Гужівку з Ічні прибула комісія райкому партії з постановою про ліквідацію сільського музею.

Книги і рукописи церковнослов'янською мовою були спалені на місці, одяг та інші предмети етнографічної колекції роздали сільським активістам, а все інше відвезли в Ічню.

Красзнавцю вдалося врятувати тільки особистий архів, який він у 1928 р. таємно передав Лаврському музею в Києві. Втративши результати своєї 35-річної праці, Костянтин Самбурський впав у депресію, виїхав до Харкова, де жебракував, потім повернувся в Гужівку і незабаром помер. Поховали його сусіди (могила не збереглася).

Щоденники Костянтина Самбурського сховав і зберіг для нащадків завідувач відділом Лаврського музею П.М. Попов за участі С.І. Маслова, професора Київського університету, уродженця Ічні.

Капличка знаходилася приблизно за 300 м на схід від поміщицького дому, розміщувалася вона під віковим дубом.

Василь Величко згадував про родову усипальню у своєму вірші “Мой хутор”:

* * *

И кажется, что все досель подвластно им:

И этот старый дом, зеркальный пруд огромный,

И усыпальница под дубом вековым,

И нивы, и леса, и яркий луг поемный.

Згідно опису Костянтина Самбурського капличка була старовинної архітектури, виглядала простою й одночасно дуже красивою. Вона була влаштована у вигляді двох з'єднаних арок, мала вікна і великі стрілчаті двері. Зі сходу і заходу капличка виглядала як два невеликі, з'єднані між собою храми. В капличці було два відділення, з'єднані аркою, по дві гробниці в кожному. Склепіння у відділеннях теж були арочними, одне

відділення було розписано ликами святих.

Біля каплички знаходилося невеличке кладовище, на якому ховали жителів хутора Вернигорівщина.

Усипальню Величків частково зруйнували прилуцькі більшовики в серпні 1919 р., відступаючи під натиском Добровольчої армії генерала Денікіна.

**Родова усипальня поміщиків Величків
(реконструкція Валентини Козловської)**

Костянтин Самбурський відвідав маєток Величка в липні 1920 р. Він писав, що двері в усипальню була зняті, рами у вікнах відсутні. В першому відділенні лежала розбита мармурова плита, на якій були вибиті імена похованих там людей. Гробниці також були розбиті, у проломах було видно зотлілі труни, одна з трун проламана, виднілися кістки, з труни стирчала довга жердина. Кришка на іншій труні була зсунута, ще одна труна була оцинкованою. Настінні розписи з ликами святих були пошкоджені, лик одного зі святих подряпаний.

В оцинкованій труні, очевидно, знаходилися останки поета Василя Величка.

Таким чином, прилуцькі більшовики не встигли до кінця знищити усипальню Величків – дуже стрімким був наступ денікінців.

А от про те, що відбулося далі, залишається тільки гадати. Є непідтвержені відомості, що якісь поновлювальні роботи в усипальні проводили під час окупації сільський староста Самійло Шевченко з братом Єлисеєм.

Капличка в напівзруйнованому стані простояла майже до 1950 р., її розібрали на цеглу жителі села. Звинувачувати їх у цьому не можна, тоді з війни поверталися фронтовики, створювалися нові сім'ї, потрібно було будуватися, а коштів на придбання цегли під фундаменти та печі у колгоспників не було.

Розповідають також, що гранітні плити з усипальні після війни пішли на виготовлення жорен для вітряного млина, відновлюваного колгоспом.

Розбирання каплички було важкою роботою, яка вимагала участі кількох сильних чоловіків. Вони з цікавості витягли і розкрили одну з трун. В середині знаходився скелет у костюмі, що виглядав як новий, але розсипався при першому дотику. Труну закрили і знову помістили в гробницю.

Потім у селі знайшлося двоє "гробокопачів", які розкрили труни вже з метою наживи (їхні імена відомі). Як розповідають, здобиччю став кишеньковий годинник у золотому корпусі. Деякі жителі села стверджують, що одна з трун була оцинкованою. Кістки небіжчиків розкидали по землі – ці останки бачили потім жителі, які ходили до лісу за грибами. Сімейне поховання Величків остаточно перестало існувати.

Але пам'ять про славний козацький рід залишилася. Ще в 20-х роках минулого століття усипальню Величків хотів відвідати професор Київського університету В.І. Маслов, який тоді завідував Прилуцьким краєзнавчим музеєм, але, як пишуть, забракло часу.

У 2011 р. в Прилуках міський краєзнавчий музей ім. В.І. Маслова і товариство "Краєзнавець" за підтримки виконавчого комітету міської ради проводили дослідження з метою визначення найбільш відомих особистостей міста з XVII по першу половину XX століття, які своїми життєвими, творчими або професійними справами прославили рідний край (акція "7 знаменитих прилучан"). У числі 20 претендентів був і Василь Львович Величко, представлений як поет, прозаїк і публіцист. На сайті Прилук з'явилися статті, присвячені пам'яті поета.

Статтю "Увічнити пам'ять Василя Величка" з портретом поета опублікував у 2013 р. у районній газеті "Трудова слава" краєзнавець із села Хаєнки Анатолій Кузуб.

Автор книги також опублікував на сайті "Проза.ру" кілька статей, присвячених роду Величків.

Цілком закономірним підсумком спільних, нехай дещо розрізнених і неузгоджених зусиль місцевих краєзнавців та громадськості стало встановлення пам'ятного знака на місці успальні. Сталося це в грудні 2013 р., встановив пам'ятний знак ічнянський краєзнавець Микола Терещенко.

Скромний залізний хрест та табличку з написом він виго-

Пам'ятний знак на місці родової успальні поміщиків Величків

товив на власні кошти, встановлювати пам'ятний знак йому допомагав рідний брат Василь.

Радує, що в разі родинного поховання Величків знайшлися небайдужі люди, які, як могли, усунули допущену історичну несправедливість. Кажуть, що народ, який не знає свого минулого, не має і майбутнього. Напевно, так воно і є.

Розділ 10. ІСТОРІЯ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

За часів Гетьманщини в Ічнянській сотні було 7 церковнопарафіяльних шкіл, а після її ліквідації кількість шкіл на Ічнянщині скоротилася. Кріпакам, на думку місцевих поміщиків, грамота була непотрібна. Сільських дітей, переважно з козацьких родин, навчали грамоті псаломщики, які ходили по хатах на запрошення батьків. Тому навчалися лише діти заможних селян, а в цілому в селі була суцільна неписьменність.

Ситуація змінилася після реформи 1861 р. У нових умовах господарювання треба було читати і розуміти документи, які стосувалися приватної власності, та підраховувати видатки, прибутки і збитки.

Тому в 1865 р. у селі була створена народна школа, яка являла собою звичайну сільську хату з маленькими віконцями та однією класною кімнатою. У школі навчалося 10-15 дітей різного віку. Першим учителем був псаломщик Микола Андрійович Боровський. Школа утримувалася на кошти батьків і була бідною: підручників і зошитів не було, учні писали на клаптиках паперу та дошках і вчилися читати за церковнослов'янським букварем, часословом та псалтирем, які приносив учитель.

У 1885 р. громада села звернулася за допомогою до поміщика Льва Миколайовича Величка. Він став попечителем школи і добився її переведу в підпорядкування Прилуцького земства. Першим учителем школи став Петро Яценко.

У школі з'явилися навчальні приладдя, зошити і підручники – навчалися майже самі хлопці. обов'язковим предметом був "Закон Божий", основам православ'я та молитвам дітей навчав місцевий священик.

У 1897 р. у селі виникла сильна пожежа, під час якої згоріла і школа. Навчання проводилося в хатах багатих мешканців Литвиненка та Навроцького. Дітей знову навчав грамоті псаломщик. На кошти земства побудували нове приміщення

школи (споруда збереглася до цих пір). Після побудови в селі нової школи в будівлі земської школи знаходився гуртожиток, а зараз будівля не використовується і потроху руйнується.

Колишнє приміщення земської школи

Земська школа офіційно іменувалася сільським початковим народним училищем і, за прийнятою в Міністерстві освіти Росії класифікацією, називалась однокласною, але навчання тривало три роки. Правда, починався навчальний рік у жовтні, а закінчувався у квітні, оскільки діти мали допомагати батькам у сільськогосподарських роботах. Якщо сюди додати ще й велику кількість церковних свят, то учні навчалися приблизно півроку на рік. У 1912 р. в школі навчалось 70 хлопців і 4 дівчини. Підпорядковувалася школа Прилуцькій повітській училищній раді.

На думку тодішніх учителів, школа давала основи грамотності, проте більшість випускників через короткі терміни навчання не могла сприймати складні тексти та розуміти художні твори. Але випускники школи мали пільги при службі в армії, зокрема, вони ставали унтер-офіцерами, та й на роботу в містах їх приймали охоче.

А для дівчаток поміщик Василь Львович Величко на власні кошти організував жіночу церковнопарафіяльну школу і став її опікуном. Школа відкрилася 1 жовтня 1897 р. У "Відомості про церкву", складеній священиком Іоанном Стобецьким (додаток 2), вказано, що Василь Величко наймав приміщення для жіночої школи. Вірогідно, приміщення було побудоване разом із новою земською школою після пожежі, а Ва-

силь Величко його орендував, а, можливо, і вніс кошти на будівництво.

Завдяки Василю Величку школа була забезпечена всім необхідним. Приїжджаючи на хутір Вернигорівщину, він завжди її відвідував, даруючи дівчаткам тканини на платтячка, хустки, іконки. І зараз у деяких жителів села зберігаються складані іконки, подаровані Василем Величком їхнім бабусям і прабабусям, які навчалися у церковнопарафіяльній школі. Після смерті Василя Величка попечительською школи до 1917 р. була Наталія Платонівна Муретова.

Колишнє приміщення церковнопарафіяльної школи

У приміщеннях жіночої школи тепер розміщені медпункт та церква.

Жіноча церковнопарафіяльна школа офіційно також іменувалась однокласною, а було в ній три класи і четвертий додатковий клас, у якому дівчатка вчилися шити, вишивати і ткати. Завідували жіночою школою священники Іоанн Стобецький, а потім Михайло Раєвський. Першим учителем у жіночій школі був Геннадій Якович Плющ родом із Малої Дівиці, в школі викладав псаломщик Петро Горунович, а математики дівчаток навчали дочки священника Михайла Раєвського.

Підпорядковувалася школа Прилуцькому повітовому відділенню Полтавської єпархіальної училищної ради, яке мало штат інспекторів для контролю якості знань учнів.

Тетяна Кошмар пригадувала, що якось приїхав у школу інспектор і дав учителю текст диктанту, який передбачав не лише перевірку навичок письма, але й кмітливості учениць. Зокрема, диктувалося: “В селе Волки церковь с ели”. Всі написали про з’їдену вовками церкву, лише Тетяна написала правильно, правда, за підказкою інспектора, який сидів поруч.

Після однокласної земської або церковнопарафіяльної шкіл продовжити навчання можна було у двокласній школі. Така школа з 1907 р. діяла в місті Ічня, з 1912 р. вона називалась Вищим міністерським училищем. Назва, безумовно, звучить голосно, але слово “вище” означало лише останній ступінь початкової освіти, а слово “міністерське” відображало підпорядкування школи Міністерству освіти, а не земству.

Це була, за нинішніми аналогіями, неповна середня школа. Навчалися в ній чотири роки, після закінчення можна було вступати до вчительських семінарій та реальних училищ і гімназій, що відкривало шлях і до вищих навчальних закладів.

Писати і читати у змішаній та жіночій школах навчали винятково російською мовою. Довелось якось читати лист однієї випускниці жіночої школи, написаний російською мовою за старим правописом та із вживанням церковнослов'янських зворотів, хоча російською мовою вона і не говорила.

Після Жовтневого перевороту на базі земської та церковнопарафіяльної шкіл у селі була організована чотирирічна трудова школа, організоване у ній навчання за бригадним принципом себе не виправдало. Згідно з діючою тоді концепцією дітей навчали у колективі. Класи ділилися на ланки: якщо один із членів ланки отримував оцінку “незадовільно”, то ця оцінка розповсюджувалася на всіх.

Зразки документів, які видавалися випускникам земської, церковнопарафіяльної та чотирирічної трудової шкіл, наведені в *додатку 3*.

У 1930 р. школа стала семирічною, і вже звичайною, без комуністичної “педології”. Розміщувалася вона в уже згаданих приміщеннях, а після знищення церкви під школу вико-

ристовувався і будинок священника Раєвського або попівський дім. Там знаходився один початковий клас, шкільна майстерня, а також квартира для вчителів. У 80-х роках минулого століття будинок розібрали на будівельні матеріали.

У 30-х роках в Ічні діяв робфак, на якому за вісім місяців після семирічної школи можна було пройти курс середньої школи.

До 1936 р. продовжити навчання можна було в єдиній на район середній школі в Малій Дівиці, яка була платною, а пізніше випускники Хаєнківської школи навчались у середній школі № 1 міста Ічня.

У 1979 р. в Хаєнках побудували двоповерхову школу з водяним опаленням, поруч зі школою була зведена котельня і водонапірна башта. Учні та вчителі отримали комфортні умови для навчання і роботи.

Нова восьмирічна школа в Хаєнках

Далі, на жаль, проявилася демографічна проблема: кількість учнів стала швидко зменшуватись. Якщо в 1970 р. 14 вчителів навчали 115 учнів, то в 2012 р. було 7 вчителів і 15 учнів – навчання перевели на індивідуальну основу. А в 2013 р. з метою економії коштів школу закрили, приміщення передали районному відділу культури, а дітей перевели в середню школу № 3 міста Ічня.

На цьому майже 150-річна історія школи на селі завершилась, а що буде далі, час покаже.

Розділ 11. ВІДОМІ УРОДЖЕНЦІ СЕЛА

Хасенки мають талановитих земляків, імена яких відомі всій Україні. Можна назвати декілька прізвищ достойних особистостей, які своїми життєвими, творчими або професійними справами прославили рідне село. Але не хотілося б когось образити, а тому були відібрані лише відомі уродженці села, життєвий шлях яких уже скінчився. У списку знаменитостей два прізвища – це Ганна Григоренко і Григорій Саченко.

Ганна Іванівна Григоренко

Григоренко Ганна Іванівна (1.01.1944–6.05.2006) – член Національної спілки художників України (з 1980 р.), член Національної спілки майстрів народного мистецтва України (з 1993 р.).

Народилася в селі Хасенки Ічнянського району на Чернігівщині в селянській сім'ї. Батьківська хата знаходилася на Заріці, справа після мосту (зараз тієї хати вже немає).

В дитинстві захопилася казковими узорами народної вишивки (ще до школи вміла чудово вишивати), а коли підросла, то захотіла знати про вишивання якомога більше.

Якось прочитала в газеті “Молодь України” повідомлення про набір до Київського училища прикладного мистецтва, туди і подала документи після закінчення семирічки. Підготуватися до іспитів із рисунку та композиції їй допоміг учитель малювання Олександр Гузь.

Ще в роки навчання, беручи за основу народні малюнки,

створювала власні композиції з самобутнім оригінальним вирішенням. Згодом створена нею вишивана обкладинка книги для реєстрації подарунків, що надходили з нагоди 150-річчя з дня народження Великого Кобзаря, була відібрана для київського музею Т.Г. Шевченка, де всім припала до вподоби.

У 1966 р. Ганна Григоренко закінчила училище з відзнакою, отримавши диплом художника-майстра з вишивки, і почала працювати художником фабрики художніх виробів імені 8 березня в Чернігові. Згодом стала головним художником фабрики, брала активну участь у різних виставках, на Всесоюзній виставці народного мистецтва, присвяченій 50-річчю ВЛКСМ, отримала бронзову медаль.

Продовжувала навчання: в 1973 р. закінчила Львівський поліграфічний інститут імені Івана Федорова, отримавши спеціальність “художник-графік”.

Майстриня в молоді роки

Кілька років обіймала посаду старшого наукового співробітника з народного мистецтва Чернігівського історичного музею (цю посаду ввели в музеї саме для неї). З 1976 р. працювала в художньо-виробничих майстернях Художнього фонду України.

Ще з 1970 р., першою на Чернігівщині, почала пропагувати мистецтво чернігівської вишивки на представницьких республіканських, всесоюзних та міжнародних виставках, зокрема, класичну вишивку білим по білому. Вона переносила класичну вишивку на більш сучасні за кроєм і асортиментом види одягу – блузи, сукні, сорочки, гармонійно поєднуючи стародавні техніки вишивання,

кольорову гаму, побудову композицій із сучасними матеріалами-тканинами та нитками, тобто створила нові традиційні форми народного вишивального мистецтва Чернігівщини, зробивши свій внесок у розвиток галузі і продовження традиції. Її авторські роботи демонструвалися й успішно продавалися як в Україні, так і за кордоном.

Ганна Григоренко займалася також моделюванням, книжковою графікою, оформлюючи книги, працювала в галузі декоративно-ужиткового мистецтва.

У домі Ганни Григоренко завжди панувала творча атмосфера. Її чоловік, Петро Васильович Пікуль – відомий скульптор, працює в галузі станкової і монументальної скульптури. Перевагу надає різьбленню по дереву та художній обробці каменю. Діти теж стали художниками: син Роман – художник-ювелір, він освоїв таємниці художньої обробки металу, спираючись на давні народні традиції. Донька Мирослава займається живописом і графікою, останнім часом працює як художник-монументаліст.

Родина Ганни Іванівни Григоренко

У 2006 р. Ганна Григоренко була удостоєна звання заслуженого майстра народної творчості України, а 6 травня майстриня раптово пішла з життя через тяжку хворобу.

Ювілейна виставка, присвячена творчості знаної художниці й вишивальниці Ганни Іванівни Григоренко “Вишита її життя дорога”, відкрилася 10 січня 2014 р. в Чернігівському історичному музеї імені В.В. Тарновського.

На виставці були представлені роботи Ганни Іванівни: рушники, рушники-панно, сорочки, блузи, костюми, сукні; ескізи узорів вишивок; акварелі із серії “Село моє”, її нагороди та відзнаки із зібрань Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського, Чернігівського обласного художнього музею імені Григорія Галагана та інші нагороди, надані родиною.

Експонати ювілейної виставки

Остання робота майстрині

Творчий доробок провідної народної майстрині України Ганни Іванівни Григоренко був спрямований на переосмислення, наповнення новим змістом давніх традицій. Вона є однією із творців сучасної вишивки та хранителькою традицій народного одягу, тією, хто вивів їх на нові обрії.

Ганна Іванівна залишила по собі не лише унікальні зразки вишивки, які зберігаються в музеях України і світу та в приватних колекціях. Мала вона й учнів та послідовників. Майстриня передала своє захоплення чернігівською вишивкою Наталії Черняк, мобілізувавши її на творчу роботу.

Серед учнів Наталії Черняк була Ольга Костюченко, пе-

реможниця Всеукраїнської виставки-конкурсу Український вишитий рушник у номінації “Кращі молоді майстри” з роботою “Сіверянське весілля”.

Так що Ганна Григоренко є не тільки фундаторкою відродження народної вишивки Чернігівщини, а й засновницею школи послідовників, які продовжують її справу.

Григорій Кирилович Саченко

Саченко Григорій Кирилович (6.12.1905–16.01.1939) – український поет і літературознавець.

Народився у селі Хаснки Прилуцького повіту (нині Ічнянського району) в селянській родині. Батьківська хата знаходилася на кутку Цибанівка. Його батько, не маючи достатньої кількості землі, заробляв на життя, працюючи робітником у вагоноремонтних майстернях.

У 1923 р. Григорій Саченко пішов навчатися на педагогічні курси в селі Мрин Носівського району. Курси з терміном навчання 3 роки були створені в 1919 р. на базі вчительської семінарії, відкритої в 1911 р. У 1926 р. курси були реорганізовані в педагогічний технікум. Пізніше Мринський педагогічний технікум був переведений у місто Прилуки.

Після закінчення технікуму вчителював у селі Сиволож Комарівського (нині Борзнянського) району, активно займався комсомольською роботою. Комарівський райком комсомолу і направив його на навчання до Київського інституту народної освіти.

Інститут Григорій Саченко закінчив в 1931 р., а коли в 1933 р. інститут отримав статус університету, продовжив навчання. Закінчив аспірантуру при Інституті літератури іме-

ні Т.Г. Шевченка.

Працював консультантом з художньої літератури Бібліотеки АН України, деканом поетичних курсів, викладав у Київському університеті, завідував музеєм Літературного інституту імені Т.Г. Шевченка, вів наукову роботу, є автором низки літературознавчих розвідок.

Вірші почав писати ще під час навчання в педагогічному технікумі, з 1926 р. публікувався на шпальтах газет і журналів “Молодняк”, “Глобус”, “Життя і революція”, “Літературна Україна”.

Входив до Спілки селянських письменників “Плуг”. За своє коротке творче життя встиг опублікувати дві збірки поезій: “Зустрічний ентузіазм” (1931 р.) та “Зеніт” (1936 р.).

Григорій Саченко (зліва)
та Григорій Гузь, 1936 р.
(публікується вперше)

Григорій Саченко перебував і на партійній роботі, був членом партії з 1932 р. За посадами мав дозвіл на особисту зброю, що потім і зіграло негативну роль у його долі.

Григорій Саченко не порирав зв'язків із рідним селом, часто приїжджав у гості. З ним дружив уродженець села Григорій Гузь, тоді студент Ніжинського педагогічного інституту (їхні хати знаходилися поряд). Григорій Гузь часто бував і на квартирі поета в Києві.

Григорія Саченка арештували 3 листопада 1936 р. Арешт був пов'язаний з іншою справою, в Києві заарештували Миколу Чумака, брата українського поета Василя Чумака, розстріляного в 1919 р. денікінцями. З Миколою Чумаком Григорій Саченко дружив ще зі студент-

ських часів.

Причиною арешту Миколи Чумака став донос, написаний Ганною Колісніченко, дружиною друга – Георгія Колісніченка. Гостюючи в Ічні, Микола мав необережність розповісти другу в присутності його дружини політичний анекдот. При обшуку на київській квартирі у Миколи Чумака знайшли щоденник, в якому були записані анекдоти, а також наган, на носіння якого дозволу не було. Микола Чумак зізнався, що наган йому колись продав Григорій Саченко.

У звинувачувальному висновку, підготовленому оперуповноваженим НКВС УРСР Олександровим і затвердженому начальником відділу УДБ Рахлісом, зазначено, що Саченко Г.К. “був учасником української контрреволюційної організації і входив до однієї з бойових груп, керованої Чумаком М.Г.” Продажу нагана було витлумачено як “зв’язок з терористом Чумаком і оснащення його бойовою зброєю”.

Під час допитів факт продажу нагана Григорій Саченко визнав, але свою приналежність до якоїсь із бойових терористичних груп категорично відкинув. Військовим трибуналом Київського військового округу 9 травня 1937 р. Григорія Саченка було засуджено на 8 років тюремного ув’язнення з поразкою у політичних правах на 5 років і конфіскацією належного йому майна.

Для відбування терміну покарання Григорія Саченка етапували на Далекий Схід. Його подальша доля досі залишається невідомою.

Для родини Саченків ув’язнення сина і його зникнення у 1939 р. стало тяжким ударом, батько помер від горя, а у матері почав потьмарюватися розум.

Марія Пилипівна Саченко не вірила у смерть сина і розшукувала його з 1946 р. протягом 12 років. На запити приходили відписки, в яких вказувалося, наприклад, що Григорія Саченка перевели з одного табору в інший, але адреса десь загубилася.

Марія Пилипівна була неписьменною, тому всі запити за

трапити за ґрати. А тому померлі чи вбиті продовжували числитись у списках. Існує також думка, що на “мертві душі” виписувалися продукти та інше матеріальне забезпечення, а потім усе це розкрадалося.

21 жовтня 1958 р. Військова колегія Верховного Суду СРСР під головуванням полковника юстиції Б.Цирлінського скасувала вирок стосовно Григорія Саченка, а справу проти нього за відсутністю складу злочину припинила.

Марія Пилипівна Саченко, 1959 р.
(публікується вперше)

Ініціаторами реабілітації поета стало Правління Спілки письменників України, зокрема, його друзі по роботі в Інституті літератури імені Т.Г. Шевченка Євген Шабліовський і Степан Крижанівський.

У 1964 р. в київському видавництві “Радянський письменник” вийшла посмертна збірка віршів Григорія Саченка “На чатах”, в

яку увійшли поезії з попередніх книг, періодичних видань та з особистого архіву поета.

Особистий архів сина Марія Пилипівна віддала на зберігання Олександрю Гузю. Автор книги пам’ятає ті товстелезні стоси аркушів із машинописним текстом, надруковані на цигарковому папері. У 1961 р. в Ічні відкрився краєзнавчий музей, Олександр Гузь і передав туди особистий архів Григорія Саченка.

Григорій Саченко, безумовно, був талановитим поетом, він не був ворогом комуністичної влади, скоріше навпаки, але під політичні репресії 1937-1939 рр., коли знищували своїх, теж потрапив. Було тоді поету 34 роки, так він і загинув, не створивши власної сім’ї та не реалізувавши до кінця свого потужного творчого потенціалу.

Розділ 12. СІЛЬСЬКИЙ ЛІТЕРАТОР

У селі всі знають Анатолія Прокоповича Кузуба, за натурою він є компанійською й енергійною людиною: весь час у русі, від життя не відстає, хоча вже й розміняв восьмий десяток. А от про те, що він є красзнавцем, постійним дописувачем районної газети “Трудова слава” і навіть літератором, відомо не всім.

Анатолій Прокопович Кузуб народився 23 вересня 1937 р. в місті Ніжин у робітничій сім’ї. Дитинство і юність пройшли

в Ніжині. Закінчив школу, потім курси трактористів, працював у сільському господарстві, далі на заводі, без відриву від виробництва закінчив Ніжинський технікум механізації сільського господарства. Деякий час трудився провідником у поїздах далекого сполучення.

У Хаськи переїхав у 1974 р., одружився з Євдокією Єлисеївною Шевченко. Їхня хата знаходиться на кутку Гора або, по-новому, на вул.

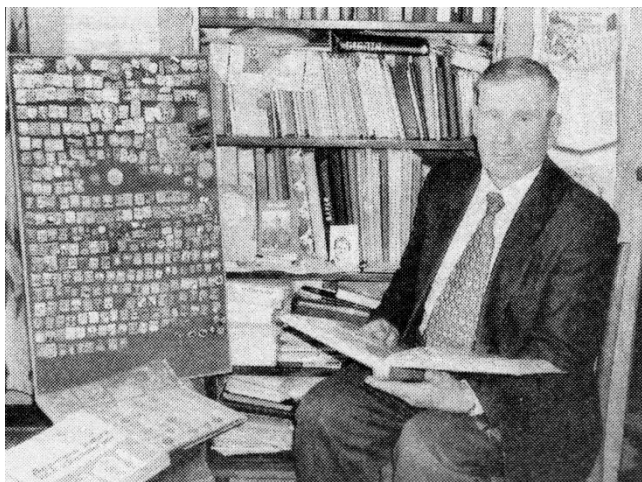
Гагаріна. Спочатку працював інженером-технологом у районній “Сільгосптехніці”, а останні дванадцять передпенсійних років – в Ічнянському управлінні з газопостачання та газифікації майстром, потім оператором аварійної служби.

Але на роботі та і в домашньому господарстві Анатолій Прокопович ніколи не замикався, завжди мав певні захоплення, на які не шкодував ні часу, ні коштів.

Його першим захопленням стало колекціонування. До цієї справи Анатолій Прокопович ставився дуже серйозно, перепишувався з колекціонерами всієї країни, був знаним у їх се-

редовищі, зустрічався на зібраннях із колекціонерами Києва та інших міст. За чималий період свого життя зібрав велику кількість лотерейних квитків, більше десяти тисяч кишенькових календариків, пивних і сірникових етикеток, жетонів метро Києва, Москви, Харкова, Ленінграда, Новосибірська, Баку, Тбілісі та інших міст, у яких довелося побувати. Збирав також поштові марки та значки.

Його колекційні зібрання ретельно класифіковані за тематикою і дбайливо оформлені в чисельних альбомах, для яких уже не вистачає місця на полицях книжкової шафи.

Біля колекційних зібрань

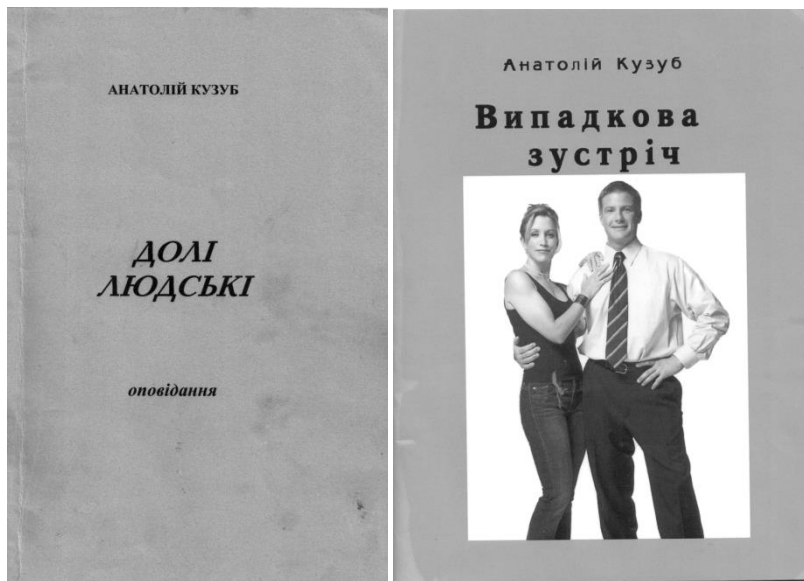
Після розпаду Радянського Союзу колекціонування стало малопопулярним заняттям, зв'язки між колекціонерами порвалися, але Анатолій Прокопович не склав руки, він став шукати себе в іншій царині – нею стала література. Пробивав писати оповідання, спочатку не дуже виходило, але поступово викладені на папері думки набували форми та змісту.

Своє перше коротеньке оповідання “Прискорене заміжжя” він написав у жовтні 1997 р. Став шукати однодумців, вступив до Ічнянського районного об'єднання літераторів “Криниця”. Щомісяця зустрічаючись із колегами, вислухову-

вав їхні поради і продовжував писати. Поступово у нього виробився власний стиль – це стисла форма подачі думки і лаконічність викладення. Окреслилась і тематика, пише Анатолій Прокопович переважно на моральні теми, ділячись своїми думками про побачене та почуте.

За 11 років напруженої праці зібралося більше 40 оповідань і гуморесок, в тому числі й кілька оповідань для дітей. Вони ввійшли в першу книжку Анатолія Кузуба “Долі людські”, яка вийшла 2008 р. у видавництві ПП “Формат” м. Ічня.

Наступним збірником оповідань стала невеличка книжка “Випадкова зустріч”, видана в Ічні в 2011 р. У ній 23 оповідання, автор зберіг власний стиль і вибрану тематику, викладаючи під власним кутом зору нехитрі історії про людські життя. У порівнянні з попередньою книжкою поліпшився стиль викладення, образи стали більш рельєфними і вагомими.

Обкладинки книг Анатолія Кузуба

Будучи дуже допитливою людиною, Анатолій Прокопович паралельно з літературною роботою почав збирати істо-

ричні відомості з історії села та району. Спочатку це були просто вирізки з районної та обласних газет, потім став сам збирати інформацію. Був він комунікабельним, легко знаходив спільну мову з людьми і ретельно записував їхні розповіді.

На основі своїх записів став друкувати невеличкі замітки на шпальтах районної газети “Трудова слава”, придбав навіть цифровий фотоапарат, яким фотографував героїв своїх заміток. Із 2010 р. опублікував у газеті 6 статей.

Його перша стаття називалася “Художник-снайпер” і була присвячена Олександру Гузю, сільському вчителю і самодіяльному художнику, який на фронті був снайпером. У 2010 р. Анатолій Кузуб опублікував статтю “З дружиною познайомилися на війні”, в якій описав життєвий шлях Олександра Струка, фронтовика, колишнього голову колгоспу. Стаття ілюструвалася власноруч зробленою автором фотографією.

У 2013 р. вийшла невеличка стаття про творчість художника-графіка з Кривого Рогу Валентини Козловської, уродженки села.

В тому ж році Анатолій Кузуб опублікував замітку про матроса крейсера “Аврора”, жителя села Григорія Кошмара. Стаття є внеском у вивчення історії Чернігівщини, вона доповнює список уродженців району та області, які служили на крейсери “Аврора”.

Ще дві публікації стосуються поета та публіциста Василя Величка, місцевого поміщика. Над цією темою Анатолій Кузуб працював спільно з автором книги, отримуючи необхідні матеріали. Стаття “Увічнити пам’ять Василя Величка”, опублікована в 2013 р., закінчувалася закликом встановити на місці поховання Василя Величка пам’ятний знак, що і зробив ічнянський краєзнавець Микола Терещенко.

Було ще цікаве оповідання “Пан Василь Величко”, опубліковане в кінці 2012 р. Воно подавалось автором на конкурс “Оживає минушина”, який проводився фондом Віталія Шевченка. Анатолій Кузуб був визнаний переможцем конкурсу,

він став лауреатом за 2012 р. Оповідання увійшло в книгу “Оживає минувшина. Творчість ічнянців”, видану в Чернігові у 2013 р.

Диплом лауреата конкурсу

Була ще одна публікація, яка стосувалася дуже дискусійної теми – візиту Олександра Пушкіна до Ічні. Над цією темою Анатолій Кузуб працював спільно з автором книги, їздив, зокрема, до Ніжина, в музей “Ніжинська поштова станція”, де зібрав відомості про проїзд Пушкіна через Ніжин при слідуванні в Михайлівське. В результаті аналізу всіх зібраних матеріалів було встановлено, що Пушкін ніяк не міг відвідувати Ічню, а історія про цю поїздку була вигадана Миколою

Підвисоцьким.

Так і з’явилася стаття “Поет до Ічні не завітав”, яка була опублікована в газеті “Ічнянська панорама” в 2012 р. За цю публікацію дехто з ічнянців образився на авторів, але що поробиш, факти – вперта річ.

Анатолій Прокопович надавав автору книги велику допомогу при збиранні матеріалів про історію села, робив фотографії (зібрані ним спогади жителів наведені в наступному розділі).

А ще треба згадати, що Анатолій Прокопович з 2002 р. служить паламарем у церкві Іоанна Богослова: щонеділі присутній на церковній службі, допомагає священику вести богослужіння.

Можна лише позаздрити енергії і працездатності Анатолія Прокоповича, адже йому скоро виповнюється 77 років. Те, що він зробив за останні роки, не до снаги і молодим. Хотілося б побажати йому гарного здоров’я та довгих років життя.

Розділ 13. СПОГАДИ УРОДЖЕНЦІВ СЕЛА

Калайда Борис Миколайович, 1959 р. н., житель села

Моя бабуся Приська родом з Ічні (Софіївка), служила у Муретових покоївкою і була свідком убивства Наталії Платонівни – про це вона розповідала, коли мене проводжали в армію.

Бабусин чоловік Яків, а мій дід, помер під час голодомору 1932–1933 рр. Мій батько, Микола Якович, розповідав, що коли ховали діда, то поминального обіду не було. Тим, хто копав яму і ніс труну, дали лише по два млинці з буряками, спечені з відходів борошна, бо їсти було нічого.

Батько запам'ятав, як взимку приходили активісти і шукали зерно. Нічого не знайшли, тоді хотіли взяти з підлоги подушки. Діти притиснули подушки до грудей і стали кричати й плакати. Так і пішли активісти ні з чим. Їжі в хаті тоді не було, харчувались буряками, а влітку зривали і їли квітки акації (всі ми були пухлі від голоду).

Підготував Анатолій Кузуб.

Діденко Ганна Олександрівна, 1945 р. н., жителька села

Як мені розповідали, у Варченка* на Шляху було два будинки (один уже знесли). Була липова алея, колодязь і погріб (пізніше засипані). Під час війни жителі села ховалися у тому погребі від бомбардувань**. Був великий сад, росли жовті вишні, навколо садиби були розбиті квітники.

Варченко був гарним господарем, працював сам, а на посівну та жнива наймав односельчан, бо не міг обробити землі.

Він добре платив людям за роботу, йшли до нього з охотою. Після війни приїжджав син подивитися на батьківщину батьків.

Підготував Анатолій Кузуб.

* Як стверджує мешканець села Сергій Сорокаліт, прізвище хазяїна маєтку було Омельченко. Він отримав землю як посаг, одружившись на вихованці поміщика Льва Миколайовича Величка Варварі.

** Село бомбардували під час наступу німців. Бомби скидали на позиції червоноармійців поблизу села. Кілька бомб розірвалося на території села, але жертв не було.

(Прим. Б. Гузя).

Шевченко Лідія Анатоліївна, 1928 р. н., жителька села

У серпні 1918 р. додому з Криму повернувся Михайло Гмиря. Біля сільської крамниці, де було багато людей, він став розповідати про те, що в інших областях України вже встановлено радянську владу. Його заарештували і відправили в Монастирище. Там його дуже побили і відпустили додому, а через рік він помер*.

Під кінець війни німці і поліцаї вели себе неспокійно. На колгоспний двір зігнали молодь і старих людей, їх повели на розстріл в яр. Із-за пагорба хтось почав стріляти з автомата. Це був житель села Хаєнки Федір Діденко, через інвалідність його не мобілізували в армію. Він перебігав з місця на місце, продовжуючи стріляти; німці подумали, що то були партизани і в паніці почали відстрілюватися. Скориставшись панікою, люди розбіглися**.

Підготував Анатолій Кузуб.

*У серпні 1918 р. влада на Прилуччині належала гетьманській варті.

** Це народна легенда, можливо, відголоски розстрілу жителів Вільшани та Сезьок. Згідно спогадів уродженця села Бондаренка Валентина Костянтиновича, 1931 р. н., під час відступу німців на колгоспному дворі зупинився великий загін поліцаїв. Уночі житель села Андрій Савенків з Гори, дійсно інвалід, підкрався до двору і два чи три рази вистрілив із обріза. Поліцаї у відповідь відкрили безладну стрілянину, прочесали околиці, а вранці покинули село. Розстрілювати вони нікого не збирались, а німців у селі не було.

(Прим. Б.Гузя).

Гах Григорій Сидорович, 1928 р. н., житель села

Мого батька, Сидора Євдокимовича, мобілізували в червні 1941 р. Воював він під Смоленськом, там точилися жорстокі бої, в одному з них він і загинув.

Німці встановили в селі окупаційну владу. Був призначений староста із місцевих жителів та створено поліцейний відділок. Було 5 поліцаїв, всі місцеві: це Володимир Дрофань, Мусієць, два брати Радченки та Земляк. Начальником поліції був Нагаєць, не місцевий, а з Прилуцького району. Мені теж пропонували вступити до поліції, але я відмовився. А військова комендатура, якій підпорядковувалося село, знаходилася в Монастирищі, комендантом був німець Шнайдер.

Сільська управа і поліцейний відділок розміщувались у приміщенні колгоспної контори. Старостою був Самійло Шевченко, а писарем та перекладачем – Микола Гузь, місцевий уродженець, учитель німецької мови, якого не взяли в армію через інвалідність. Він випишував жителям документи німецькою та українською мовами.

Замість колгоспу в селі була створена сільська община, як і при колгоспі село було поділене на бригади. На полях працювала молодь – вирощували жито та просо. Нам нараховувалися трудовні, а після обмолоту платили зерном.

Одного разу, коли ми з товаришем орали поле дволемішним плугом, під'їхав на бричці комендант Шнайдер у супроводі охоронця з автоматом та перекладача. Він підкликав мене і запитав через перекладача, чому ми так пізно почали орати. Я відповів, що мати довго варила сніданок, а тому ми запізнилися. Він посміхнувся, нічого не сказав і поїхав.

А неподалік мали орати наші хлопці, вони тільки приїхали, плуг ще лежав на возі. На запитання Шнайдера вони почали викручуватися, сказали, що орали на сусідньому полі, а сюди щойно переїхали. Тоді комендант оглянув леміші плуга, після оранки вони ставали гладенькими і чистими, а за ніч на поверхні з'являлась іржа. Леміші були вкриті іржею, тоді Шнайдер за брехню добряче відшмагав хлопців нагайкою – у нього була нагайка, яка вискакувала з рукояті, коли натиснути кнопку.

Молодь стали забирати на роботи в Германію: було три набори, мене занесли в списки, тому доводилося переховува-

тися. Одного разу я ховався в хаті двоюрідного брата Олександра Гузя, вночі спав на лавці і прокинувся від голосів за вікном. Мій брат із кимось розмовляв, я впізнав по голосу Григорія Мізюка, а інші голоси були мені не знайомі. Вранці я запитав брата, хто то був, може партизани, але брат сказав мені, щоб я про все забув і наказав мовчати. В ту ніч партизани хотіли вбити начальника поліції Нагайця, але не знайшли. Лише зірвали з управи портрет Гітлера та прострелили в клубі бідони для збирання молока.

А іншим разом під час облави на молодь я зіткнувся вічна-віч із поліцаєм Радченком, кинувся тікати в бур'яни, а він не став мене переслідувати.

Коли німці відступили, у селі три дні нікого не було. Я поїхав підводою на базу*, в покинутих німцями складах набрав муки, пшона та посуду і поїхав у село. Підїхавши до школи, побачив двох партизан з автоматами. Вони наказали мені відїхати назад, сказали, що зараз будуть розстрілювати Нагайця, якого спіймали у приміщенні школи. Я відїхав, почув автоматну чергу, а коли повернувся, то тіло Нагайця лежало на землі під тополею.

Коли відновилася радянська влада, в Ічні запрацював військкомат, і мене мобілізували в армію. Призовників привели в Бахмач; нас посадили у вагони і відправили на Далекий Схід. До Владивостока ми їхали близько місяця.

А потім був запасний полк, де нас навчали військовій справі. Офіцери й сержанти були фронтовиками, вони нам казали: «Вчіться воювати тут, тоді залишитесь живими на фронті». Я потрапив у мінометну роту, ми вивчали конструкцію міномета та вчилися прицільно стріляти.

Взимку 1944 р. нас повели в баню, видали нову білизну, обмундирування, білі кожухи та рукавиці. Сказали, що нашу 40-ву стрілецьку дивізію відправляють на Захід (наші війська уже воювали в Польщі). Всі дуже зраділи, але наступного дня знову була баня, нас переодягли в старе обмундирування. Виявилось, що відправку дивізії відмінили, бо йшла підготовка

Григорій Сидорович Гах

до війни з Японією.

Коли об'явили війну Японії, нашу дивізію перекинули в Маньчжурію на кордоні з Китаєм – із наших позицій у бінокль було видно японські окопи та фігурки солдатів.

Наш наступ був успішним, хоча японці й чинили опір, але перевага була на нашому боці. На все життя мені запам'ятався один бій. Це було в Китаї, збірний загін із 300 бійців, у якому був і я; завезли на вантажівках у тил до японців, бо суцільної лінії фронту не було. Японці опинилися в оточенні

і, намагаючись прорватися, пішли на нас в атаку. Ми піднялися в контратаку, і зійшлися з японцями врукопашну – довелося битися штиком і прикладом. Не знаю, чим би все скінчилося, бо японців було більше, але підоспіли наші, які переслідували відступаючого ворога.

Розповім ще про один епізод. Я тоді вже був сержантом, командиром відділення. Наш наступ зупинив японський кулеметник, який стріляв з горища китайської фанзи. Війна наближалася до кінця, життям солдатів дорожили, тому наступ зупинили, а командир наказав нам, мінометникам, знищити кулемет. До цілі було далеко, влучити складно, але був у нас один сержант, у минулому вчитель математики, який стріляв краще за всіх у роті. Він влучив у фанзу третьою міною.

Коли Японія капітулювала, нас посадили на відкриті платформи і повезли на південь. Їхали довго, пам'ятаю, що проїжджали багато мостів і тунелів. Зупинилися на якійсь станції – це вже була Корея.

Продукти через довгий переїзд у нас закінчилися, всі були

голодні. Поблизу станції побачили склад, біля якого стояв японський солдат. Після капітуляції Японії нам заборонили чіпати японське військове майно, але їсти дуже хотілося. Сходили на розвідку і принесли кілька ящиків із бамбука. Відкрили, всередині були жерстяні коробки з японськими галетами, а на дні коробок були насипані цукерки у формі зірочок, схожі на наші льодяники. Розмочили галети у воді та й з'їли із зірочками – настроїй зразу поліпшився. Наповнили галетами речові мішки, а порожні ящики командир наказав віднести на склад.

Знову поїхали на південь углиб Кореї (боїв уже не було), потім ми охороняли мости та тунелі. В Кореї ми стояли весь 1947 р., а тоді дивізія повернулася на Далекий Схід, довелося дослужувати і в 1948 р. – так і прослужив у армії п'ять років.

Підготував Борис Гузь.

*Базою називають військові склади поблизу станції Августівка за 7 кілометрів від села. При німцях там розмішувалися продовольчі та речові склади. Зараз це селище міського типу Дружба, яке входить до складу міської ради Ічні, там розміщений 6-й арсенал. (Прим. Б. Гузя).

Ніна Михайлівна Бондаренко (Фурманова), уродженка села

Про економію Люда* помнит с рассказов своей матери. Мы помнили развалины дома. Я, став старше, собирала на развалинах дома всякие стекляшки. Помню, много было сирени, от усадьбы остались только пни от лип и дубов.

Теперь немножко о Бандурках** – их или так называли, или Зорянами. Дед умер еще до революции. У бабы Бандурки было 8 детей. Дочь Марта вышла замуж в Буды, дальше идёт Трохим, его сын Николай, где живут Манглеры, дальше Борис, уехал в 1934 г. на Кубань со своей семьёй, дальше Татьяна, потом Михаил, мой отец (о нём напишу ниже), Иван, Антон, Константин.

Когда отец умер (до революции), Иван с одним сельчанином уехал в Ростов, там устроился на работу проводником товарного поезда (тогда такие были) и жил на станции Белая

Глина; был сын Борис, оба погибли во время Отечественной войны. После революции он давай писать братьям (они все кончили по 3 кл.) приезжайте.

Вот мой отец и Константин поехали (только не знаю, вместе или порознь). Константин вернулся, а батько мой остался и работал в кочегарке. Там они и сошлись с моей матерью.

Но тут снова стали писать письма с Хаенок: “Приезжайте, делят землю, дают участки”. Мои собрались и в 1921 г. приехали в Хаенки (от экономии уже ничего не осталось). Вот так наши родители получили участки почти рядом.

Теперь напишу, кто такой Нагаец. Это хаенский чоловик. Он жил на Зарике, его фамилия Радченко (имя не помню). Я училась (з *його сином*, *Б.Гузь*) в одном классе в Хаенках. Когда закончили 7 классов, я пошла в Ичню учиться, а своего сына он забрал в Москву, куда уехал раньше, а было у него 4 детей. Жил он туда к Воронивке, в последних хатах.

Летом перед войной сын вернулся, он уже хорошо фотографировал и собирался возвращаться в Москву, но тут война, остался дома.

А в 1942 г. возвращается отец с молодой женой, поступает в полицию, и живут они в поповских хатах (это за клубом). Старая жена не нужна. Его убили партизаны, никто хоронить не хотел, и жена с каким-то дедом отвезла на тачке на кладбище, выкопала яму, и сама сразу скрылась.

Страшный полицейский был Мусиец, он откуда-то приехал с женой, был жестоким, хитрый – сразу пронюхал и сбежал.

Люда забыла сказать, что деда и отца Гали Борисовой (Нелиной матери)*** расстреляли, полицаи их забрали, как партизан, в Ичню, дальше я не знаю.

В оккупации мы были ровно 2 года, с 15 сентября 41 г. по 15 сентября 43 г.

В сентябре я уже пошла в Нежин, там мы сначала готовили здание института – мыли, убирали. При немцах был госпиталь. А с ноября или декабря 43 г. начали учебу. В 47 г. за-

кончила и уехала с Кузьмой на место службы.

Прислав Віталій Шевченко.

* Людмила Костянтинівна Бондаренко, двоюрідна сестра Ніни Фурманової.

** Батьки Н.Фурманової мали прізвище Бондаренко, а предки носили прізвища Бандура, Бандурка.

*** Галя – дружина Бориса Бондаренка, сина Антона Бондаренка (жили на Заріці). Неля – дочка Бориса та Галини Бондаренко.

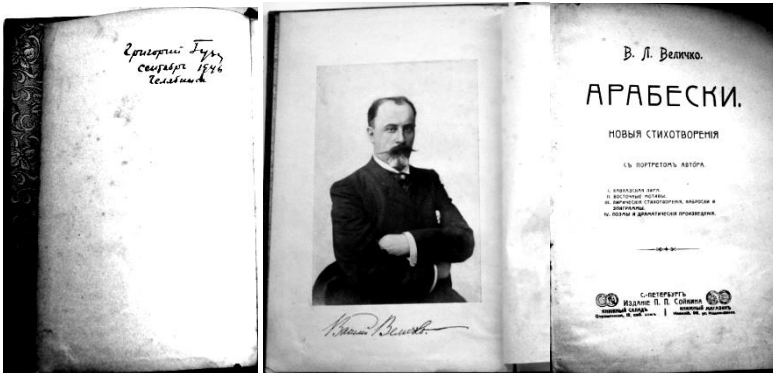
(Прим. Б.Гузя).

Гузь Володимир Григорович, 1948 р. н., житель Мічурінська (Тамбовська обл.)

(Відгук на статтю Б.Гузя “У могилы Василя Величко”)

Читал, а перед глазами всплывали картинки из моего детства, когда мой отец, Гузь Григорий Петрович, 1915 г.р., уроженец села Хаенки о подобных вещах рассказывал. Как комбедовцы украли и убили их лошадь, т.к. мой дед Петр Иванович Гузь отказался вступать в колхоз, а позже, в 1932* г., он умер от голода, жена тронулась умом, а их осталось трое. Отец был самый старший, пошел учиться в педтехникум**, подрабатывал, экономил, по выходным ездил домой в Хаенки, как мог, поддерживал брата и сестру. Выжили, слава Богу!

У нас дома хранится томик стихов Величко. О самом Величко отец отзывался очень тепло, по-видимому, передалось

Реліквія сім'ї Гузь із Тамбовщини

отношение к нему его отца, который говорил: “Это был очень

хороший человек, поэт и гражданин”.

* Сталось це в 1933 р.

** Мова йде про педагогічний технікум в Прилуках.

(Прим. Б.Гузя).

3 листа Володимира Григоровича Гузя

...Вспомнил своего отца, его рассказы о школьной поре, друге Александре Гузь, с которым его многое связывало. ...Как после окончания школы поступил, кроме педагогического ещё и в ветеринарный техникум, чтобы, как и ваш отец, получать обеды... Наши отцы были не только земляками, но и большими друзьями, о чём он вспоминал не раз.

...Дружил с молодым поэтом-односельчанином, забыл я

Володимир Григорович Гузь

его имя и фамилию (кажется Саченко, имя? всплывает, Григорий?), который входил в кружок молодых поэтов в Киеве, отец бывал у него, рассказывал, но время стерло у меня эти воспоминания. К сожалению, этот кружок закрыли, а активных участников репрессировали. В 1982 г., когда мы

приезжали на похороны отцова брата Александра в Прилуки, то заезжали в Хаенки, мама Григория Саченко была жива, он показывал её мне... Жила она недалеко от отцовой “дядыны”, кажется их фотографировал. Слушая отцовские рассказы-воспоминания, воспринимал многие из них с некоторым скептицизмом и недоверием. Но каково было моё удивление... и восхищение отцом, людьми, пронесшими в своей памяти события полувековой давности, когда в 1984 г. летом приехал в Хаенки со своей семьей: женой и двумя дочками. В центре села возле магазина на нас обратили внимание мест-

ные женщины и одна из них меня спросила: "А чьи вы будете?". Я назвал, что сын Григория Гузь, он называл ещё, что Руденкинский. Они немного задумались, что-то вспоминая, и одна говорит другой, "Так цэ ж того Грыши гипнотызёра диты". И сразу разговор пошел как с хорошо и давно знакомыми людьми, стали вспоминать и описывать разные случаи, очевидцами которых они были ещё подростками. Называли Александра, помню, я его фотографировал в предыдущий приезд ещё с отцом к "дядыне" в 1982 г, и был он, кажется с гузиивки?

Этот парнишка, а в 1982 г. пожилой человек Александр (отчество запамятовал), с гордостью повествовал, как в то время по заданию скептиков выполнял, как нейтральный человек, прилюдно все команды новоявленного гипнотизера. "Экзамен" был сдан, и за отцом закрепилось "гипнотизёр", потом еще неоднократно демонстрировал он свои возможности и способности воздействия на сознание односельчан.

...В Хаенках я был с родителями в подростковом возрасте (1959 или 1960 г.), позже в (1982 г.) и последний раз в 1984 г., когда собирались вместе с отцом, но не случилось. А тогда возил нас мой двоюродный брат Виталий Иванович Гузь, который живёт сейчас в Ичне. В этом году я собирался приехать в Ичню, пообщаться, вспомнить, расспросить Виталия о родне, не удалось. Попал в кардиологию, вставили два стента, сейчас адаптируюсь. Но мысль о посещении родины предков не покидает.

Виталий, 1938 г.р., много рассказывал о родне, ранее мне неизвестное, но не всё запомнилось. Его дед Гузь Алексей Иванович, родной брат моего деда, Гузь Петра Ивановича, участника русско-японской войны.

Дед мой был ранен под Мукденом. По возвращении из армии был лекарем в селе (думаю, что неофициальным), лечил скотину, помогал и людям. Поздно женился на, к сожалению, не могу вспомнить имени своей бабушки, по-уличному она была, как мне запомнилось, из Джухалей*, а дед, как го-

ворил отец, был из Руденкивских.

...Похоронен дед вместе с братом Алексеем Ивановичем. У них на могиле общий, метра 2-2,5 в высоту, дубовый крест, где были вырезаны даты их рождения и смерти. Даже в войну простоял, не унесли на топку. Были на "дворище", так называл отец место, где стояла их хата, там росло две высокие ели...

Отец после окончания института немного поработал учителем в школе, кажется, в Парафиевке, и в 1939 г. был призван в армию, участвовал в присоединении Прибалтики.

...После фронта (1943 г.) оказался на Урале в запасном полку под Челябинском, в г. Троицк, где встретился с моей мамой. После демобилизации в 1947 г. в Челябинске 1 января 1948 г. родился я.

Танкіст Григорій Петрович Гузь

Хорошо помнится, что в Челябинске служил на аэродроме его друг и односельчанин, военврач, м-р медицинской службы – Шевченко Григорий Матвеевич, с которым они долго поддерживали отношения...

...Я же закончил историко-педагогический факультет Воронежского пединститута в 1972 г., по распределению вернулся в Тамбовскую область, в г. Мичуринск, где мы с женой Галиной и теперь уже взрослыми дочками, зятьями и 4 внуками живём в настоящее время...

...Постараюсь найти письмо младшей сестры отца Марии,

которая в 1952 г. уехала из Хаенок без паспорта к брату в Челябинск, так как не захотела возвращаться в “родную” колхозную жизнь.

* Сфросинія Опанасівна Литвиненко, а Джухалі – сільське прізвисько. (Прим. Б. Гузь).

Марія Петрівна Гузь, 1925 р. н., уродженка села

Наша мама... Ефросинья Афанасьевна родилась в 1884 г. на Пасху в большой семье, их было 5 сестёр и 5 братьев.* Бабушки Ефросиньи отца убили бандиты, когда он продал быков (в ту ночь и пришли).** Дед наш знал, что придут, взял вилы, а они выстрелили из нагана. Мать (его дочь Ефросинью) загнали на печку, а с ней и её двух братьев-подростков (в каком году не могу вспомнить), но мать наша уже была замужем, деньги забрали.

Наша была вторым ребенком, вышла замуж за Петра Ивановича Гузь в 16 лет в 1900 г., а Петру Ивановичу было 28 лет. Она была совсем неграмотная, а П.И. увлекался медициной и жил у старшего на 10 лет брата Алексея Ивановича. Петр Иванович был младшим в семье, слышала, что у них было две старшие сестры, старше А.И., но мы их никогда не видели. Пётр Иванович, как медик, был военнообязанным, участвовал в войнах (*див. фото на стор. 28, Б.Гузь*). У матери было хозяйство и земля, ей помогали её братья, пахать, обмолачивать. Детей у них долго не было и только 11 марта 1915 г. появился Гриша, в 1921 г. Сашко и я 14 апреля 1925 г. Ещё в 1927 г. родились близнецы, но сразу умерли, их даже похоронили дома, под окошком, потому что не крещёные. Пётр сам и закопал их.

А потом в 1929 г. – коллективизация. Пётр Иванович не хотел писаться в колхоз, и у нас всё ограбили постепенно: сарай и скотину, даже чугуны с печки, суп под плетень вылили, забрали. Как злостные неплательщики, в колхоз не шли, а налоги большие, невыносимые были. Вот и осталась одна хата.

В то время засуха была, голод. Люди умирали по дороге. Мы ели листья, траву. Грише помогал дядя Алексей и его жена Лиза. А отец (П.И.), хоть и лечил людей, но никогда от них ничего не брал, жалел, что и так с голоду умирали. И вот слёг, а мать пошла по миру. Как во сне мне помнится, весной, уже картошку посадили, всходила. Он лёг, и я около него под боком. Это было в 1933 г., он умер, как раз Гриша был дома, меня убрали от отца. Помню в холстах, сено в гроб и хорони-

Челябінськ, 1952 р. Марія Петрівна Гузь (третя зліва); справа Григорій Петрович Гузь із сином Володимиром та Григорій Матвійович Шевченко
(публікується вперше)

ли: его брат Алексей Иванович, племянник Павел и Гриша.

Матери дома не было, она по миру, дома мало бывала, принесёт корочки и кожурочки, и уходит. Её родной брат останавливал, заставлял работать у себя на земле, а у неё руки не поднимались. ...Лет пять было с ней такое нервное потрясение. Потом мать наладилась, огороды хорошие, всё выросло, много холстов наткала. Каждую зиму пряла, хозяйство завели – корова, куры, свиньи. Мы подросли, пасли в колхозе телят, в школу ходили, только всё наладилось и война. Я только 7 классов окончила 18-го, а 22-го июня объявили войну. Опять страх, бомбёжка, ловили, чтобы угонять в Герма-

нию, и 2 года было очень трудно, страшно жить.

Наши три дяди – Тарас, Павел и Трофим погибли в 1941 г., ушли, и ни одного письма не было. ***

Прислав Володимир Гузь.

* Мова йде про сім'ю Опанаса Литвиненка.

** Вірогідно, це відбулося під час революції 1905-1907 рр.

*** Від Тараса Литвиненка надійшов один лист після звільнення Ічнянщини від німців.

(Прим. Б.Гузя).

Шевченко Євдокія Єлисеївна, 1934 р. н., жителька села

Мій батько Єлисей Кузьмович часто ходив на могилу Василя Величка, який при житті був йому майже як другий батько. В маєтку на хуторі Вернигорівщина після смерті власника господарювала Марія Георгіївна Муретова*, з нею батько теж підтримував дружні стосунки. Після смерті Марії Муретової власниками маєтку стали її діти.

У 1914 р. батька забрали до війська. Служив він на Кавказі, а потім на Румунському фронті в Карпатах (див. фото на стор. 29). В бою був тяжко поранений, прострелили обидві ноги. Довго лікувався у шпиталі в Кишиневі. Батько пригадував, як одного разу вирішив покінчити життя самогубством, хотів викинутися з другого поверху шпиталю. Його спіймала за ноги санітарка **, як могла, заспокоїла пораненого: «Навіщо ж губити своє життя, ви ж такий молодий?» - «А кому я в селі буду потрібен, інвалід?»

Повернувся в село, довго ходив на милицях. Був він георгіївським кавалером і мав медаль. Пізніше став ходити з паличкою. Зайшов якимось до дівчини Єфросинії, з якою зустрічався до війни. Назустріч вибіг хлопчик з вигуками: “Тату, тату!”. Виявилося, що у нього росте син Іван. Батько з Єфросинією побралися, були в них ще дочки Настя, Тетяна, Варка і Ліда. Все було добре, та раптом від хвороби померла дружина. Батько залишився один із п'ятьма дітьми. Було важко, але знайшлася дівчина, яка пішла за вдівця на п'ятеро дітей. Була

це Горпина Анатоліївна Шевченко, моя мати. В них теж було п'ятеро дітей.

Єлисей Шевченко з першою дружиною
Єфросинією та дітьми, 1931 р.
(публікується вперше)

Сім'я жила дружно, тримали господарство, вирощували городину, працювали в колгоспі, батько був ковалем.

У 1932-1933 р. була голодовка. Як розповідала дочка Тетяна, батько продав свою нагороду, щоб врятувати дітей від голоду. Як не було батькам важко, але всі діти вижили.

Батько помер у 1975 р. на 83 році життя, а мати померла у 1986 р. Старший син Іван воював, мав нагороди. Після війни був головою колгоспу на цілинних землях у Казахстані, потім повернувся в село і працював лісником. Всі діти від першої дружини вже померли, а мої сестри від другого шлюбу живі.

Підготував Анатолій Кузуб.

* Марія Георгіївна Муретова приїжджала на хутір Вернигорівщину щоліта з Санкт-Петербурга, померла в 1912 р.

** У тодішніх військових шпиталях служили санітари-чоловіки. Вірогідно, мова йде про сестру милосердя.

(Прим. Б.Гузя).

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА

Література

1. Балабай В.І. На землі Ічнянській / В.І. Балабай. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2008. – 288 с.
2. Бордато Эннио, Талалай Михаил. Под чуждым небосводом / Эннио Бордато, Михаил Талалай. – СПб.: Алтейя, 2009. – 147 с.
3. Куриленко Микола Іванович. Прилуцьке Благодичиння: історія, трагедія, відродження / М.І. Куриленко. – Чернігів: РВК Деснянська правда, 2001. – 428 с.
4. Лазаревский А.М. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Том III. Полк Прилуцкий. Киевская старина /А.М. Лазаревский // Киев, 1902. – 494 с.
5. Моренець Віктор. Земля, полита кров'ю / В. Моренець. – Київ: Історичний клуб “Холодний яр”; Український пріоритет, 2013. – 368 с.
6. Моренець Віктор, Шевченко Віталій. Ічнянці в Армії УНР. Штрихи до літопису боротьби українців проти російської окупації в перше десятиріччя після більшовицького перевороту 1917 р. / Віктор Моренець, Віталій Шевченко. – Чернігів: Видавець Лозовий Б.М., 2013. – 296 с.
7. Оживає минувшина. Творчість ічнянців / упорядкування та макет Віталія Шевченка. – Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2013. – 216 с.
8. Плошко В.Е., Плошко В.В. З історії Посульсько-Удайського краю: Історичний нарис / В.Е. Плошко, В.В. Плошко. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2006. – 220 с.
9. Постановления ХХІХ очередного Прилуцкого уездного земского собрания 1893 г. и доклады земской управы с приложениями к ним. – Прилуки: Лито-Типография Я.М. Линкова, 1893. – 266 с.
10. Постановления ХХХІ очередного Прилуцкого уездного земского собрания 1895 г. и доклады земской управы с приложениями к ним. – Прилуки: Лито-Типография Я.М. Линкова, 1895. – 316 с.
11. Радянська влада та православна церква на Чернігівщині у 1919-1930 рр. Збірник документів і матеріалів / Відп. ред. Р.Б. Воробей; упорядники А.В. Морозова, Н.В. Полетун. – Чернігів: вида-

вєць Лозовий В.М., 2010. – 408 с.

12. Савон О.А. Творці історії Прилуччини: довідник / О.А. Савон. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2009. – 768 с.

13. Терещенко М.Ф. Нєможливо забути / М.Ф. Терещенко. – Ічня: ПП “Формат”, 2010. – 192 с.

14. Шевченко Богдана. Ічнянщина. Фототрилогія. Зошит третій. До Удаю, до Іченьки, до Смошу, до Остра... Частина перша / Богдана Шевченко. – К.: Гнозис, 2010. – 264 с.

15. Шкоропад Д.О., Савон О.А. Прилуччина: Енциклопедичний довідник/ За ред. Г.Ф. Гайдая // Д.О. Шкоропад, О.А. Савон. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2007. – 560 с.

Журнальні та газетні публікації

1. Архимандрит Августин (Никитин). Лев Толстой в зеркале русской францисканистики / Августин (Никитин) Архимандрит // Нева: Литературный журнал, 2008. – № 1 – С. 232-245.

2. Гайдай Георгій. Прилуцьке дворянство / Георгій Гайдай // Скарбниця: Газета Прилуцького музею, 1994. – № 11 (листопад). – С. 7-8.

3. Гузь Борис, Кузуб Анатолій. Поет до Ічні не завітав / Борис Гузь, Анатолій Кузуб // Ічнянська панорама: Інформаційно-рекламна газета, 13 жовтня 2012 р.

4. Гумбатова Тамара. Россия купила беду за свои же деньги / Тамара Гумбатова // Вышка: Независимая общественно-политическая газета Азербайджана. – № 17 от 6 мая 2005 г.

5. Кузуб Анатолій. З дружиною познайомилися на війні / Анатолій Кузуб // Трудова слава: Ічнянська районна газета, 5 червня 2010 р.

6. Кузуб Анатолій. Матрос з крейсера “Аврора”/ Анатолій Кузуб // Трудова слава: Ічнянська районна газета, 9 листопада 2013 р.

7. Маринчик Станіслав. Зупинений політ: Григорій Саченко / С.Маринчик // Сіверянський літопис: Всеукраїнський науковий журнал. – 11/2005. – № 6. – С. 91-94.

8. Петренко І.М. Роль паломництв у вихованні учнів церковно-парафіяльних шкіл Лівобережної України наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття / І.М. Петренко // Видання ЧДУ імені Петра Мо-

гили: Історичні науки. Наукові праці. – Том 62. Випуск 49. – С. 35-40.

9. Смілик Микола. Коли ми заспівали пісню про партизан, то думали, що німці не залишать нас живими / Микола Смілик // Трудова слава: Ічнянська районна газета, 17 грудня 2005 р.

10. Смілик Микола. Дворянин із Заудайки / Микола Смілик // Трудова слава: Ічнянська районна газета, 29 липня 2006 р.

11. Смілик Микола. Репетиція, яка триває 20 років / Микола Смілик // Трудова слава: Ічнянська районна газета, 2 лютого 2008 р.

12. Шик Н. Недаром помнит вся Россия... / Н.Шик// Слава Севастополя: Городская газета, 13 октября 2010 г.

Електронні ресурси

(Дата звернення: 05.07.2014).

1. Величко, Василь Лвович. Википедия. URL:

http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%BE,_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

2. Віктор Каспрук. “Канай Ічня”: Голодомор на Ічнянщині / Политикантроп, 24.11.2012.

URL: <http://politikan.com.ua/0/0/58873.htm>

3. История городов и сёл УССР (Том 25: Черниговская обл.). Гл. ред. Советской энциклопедии. Институт истории Академии Наук УССР. Киев, 1983 г.

URL: <http://opiratax.ru/SMF/index.php?topic=2717.0>

4. История лейб-гвардии кирасирского ея величества полка. Составил полковник Марков. – СПб., 1884. – 662 с. – Российская государственная библиотека. URL:

<http://book-old.ru/BookLibrary/00924-Gvardeyskaya-kavaleriya/1884.-Istoriya-Leyb-gvardii-Krasirskogo-Eya-Velichestva-polka.html>

5. "Книга Памяти" - Чернигов и Черниговская область. Электронная база данных. URL: <http://www.memory-book.com.ua/people/book/50>

6. Модзалевский Вадим Львович. Малороссийский родословник (5 томов) / В.Л. Модзалевский. – Киев, 1908-2004. – 541 с. URL: <http://knigi.tor1.ws/index.php?id=3108158>

7. Національна книга пам'яті жертв голодомору в Україні. Чер-

нігівська область. с. Хаєнки. Списки загиблих, Ф. 9030, оп. 2, спр. 6; свідчення очевидців, Ф. 9030, оп. 1, спр. 77,116. URL:

<http://www.memory.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/1090/45.pdf>

8. Павловский И.Ф. К истории полтавского дворянства (1802-1902). Очерки по архивным данным с рисунками. Том II. Издание полтавского дворянства / И.Ф. Павловский // Полтава: Электрическая типолитография Торгового Дома И.Фришберг и С.Зорохович, 1907 г. URL:

<http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-nazvaniyam?id=3716>

9. Алфавитные списки потерь нижних чинов в Первую мировую войну, 1914-1918 гг. / Союз возрождения родословных традиций. URL: <http://www.svrt.ru/1914/1914.htm>

10. Шманкевич Александра. Россия на переломе: два взгляда из детства /Александра Шманкевич // Рубрика: Россия в семейных историях: Иркутская область, г. Усолье-Сибирское, лицей № 1, 10-й класс: Научный руководитель Т.Ю. Шманкевич. – 5.06.2009. URL: <http://www.urokiistorii.ru/node/239>

ДОДАТОК 1. Табірні картки військовополонених

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25				
Personalkarte I: Personelle Angaben																		Bestellung der Gefangennummer: Nr. <u>44554</u>										
Kriegsgefangenen-Stammlager: _____																		Lager: <u>St. 507.</u>										
Das Kriegsgefangene	Name: <u>Oglschtohans Luyczenko</u>												Staatsangehörigkeit: <u>Ukr</u>															
	Vorname: <u>Григорій Григорович Михайлович</u>												Militärgrad: <u>Soldat 1. Klasse</u>															
	Geburtsort und -zeit: <u>5.11.1905. 2. Schajki</u>												Truppenteil: <u>800 Inf. Reg. 64</u>															
	Religion: <u>Ortho. Cui. m. r.</u>												Zivilberuf: <u>Bauer</u>															
	Vorname des Vaters: <u>Michail</u>												Materiel Nr. (Stammstelle des Heimatortes): _____															
	Familiennamen der Mutter: <u>Burjak Fedora</u>												Gefangennamen (Ort und Datum): <u>Konkol 27.12.44</u>															
	Lichtbild												Nähere Personalbeschreibung															
	<table border="1" style="width:100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%;">Größe</td><td style="width: 50%;">Haarfarbe</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"><u>172</u></td><td style="text-align: center;"><u>Schwarz</u></td> </tr> </table>												Größe	Haarfarbe	<u>172</u>	<u>Schwarz</u>	Besondere Kennzeichen: <u>keine</u>											
	Größe	Haarfarbe																										
	<u>172</u>	<u>Schwarz</u>																										
Fingerabdruck des rechten Zeigefingers												Name und Einheit der zu benachrichtigenden Person in der Heimat des Kriegsgefangenen																
												<u>Fiodorshov Oglschtohans</u>																
												<u>2. Schajenki</u>																
												<u>Kr. Schajenski</u>																
												<u>Gr. Schornigolnizko</u>																
												Wenden!																

Zugang an Waff
gemeldet am 15. 8. 44
mit 4-teiliger Karte/Liste Nr. _____
XII F **ST. FORBACH**
Zugang 4.12.44.

Луценко Надежда
Черниковево одб.
Игнъянский рн.
г. Желенки

Л. Прох

В персонельной уч. карт. ИЗМЕН. Н. Я.
Вх. № 52338
1947 г.

М. В. Гусева

Bestimmung: _____

Name: _____ Lager: _____ Bestellung der Gefangennummer Nr. _____

Глуценко Григорій Михайлович

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25

Personalkarte I: Personelle Angaben

Kriegsgefangenen-Stammlager: XID (301) Vorles Lager: **19827**

Name: LITWINENKO W. M. Литвиненко RUSSE / UKRAINE /
 Vornamen: WASIL Василь SOLDAT
 Geburtsort: 1911 KAENKI Каенки 2 part
 Religion: KATHOLIK КАТОЛИК
 Vornamen des Vaters: STEPAN
 Familienname der Mutter: KURSA
 Matrikel Nr. (Stammrolle des Heimatstaates):
 Gefangennahme (Ort und Datum): 5.10.41 CHMELNYCZ
 Ob gesund, krank, verwundet eingeliefert: GESUND

Kriegsgefangenen

Nähere Personalbeschreibung

Größe	Haarfarbe	Besondere Kennzeichen:
165	BLOND.	<u>Z</u>
Fingerabdruck des rechten Zeigefingers	Name und Anschrift der zu betreuenden Person in der Heimat	
	<u>LITWINENKO M.</u> <u>TSCHEERNIGOWSKA OB</u> <u>ITSCHENSKII R-N</u> <u>D. CHAENKI</u>	

Wenden!

уиер. и. I 42.

*Литвиненко
Черниговская об.
Игмянский р.
д. Каенки.*

Name: LITWINENKO, XID (301) Lager: 19827

Литвиненко Василь Степанович

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25

Personalkarte I: Personelle Angaben

Bezeichnung der Gefangenenseite

Nr. *276634*

Lager:

• Kriegsgefangenen-Stammlager:

Name: <i>Litwinenko-Litwinenko</i>	Staatsangehörigkeit: <i>SSSR - Ukraine</i>
Vorname: <i>Taras - Марас Опанас</i>	Religion: <i>Solawit KPW</i>
Geburtsort und -tag: <i>27/IX/1895</i> <i>h. Tschernigow</i> <i>h. Tschchnja SW</i> <i>d. Chaenni Russ</i>	Truppenteil: <i>Juk. Regt.</i> Kompl. ufw.: <i>CU</i>
Religion: <i>Orth.</i>	Beruf: <i>Bäcker</i> Berufs-Gr.: _____
Vorname des Vaters: <i>Afonasij</i>	Matrikel Nr. (Stammrolle des Heimatortes): _____
Familienname der Mutter: <i>Beslerka</i>	Gefangennahme (Ort und Datum): <i>18/III/43 Lipetz</i>
	Ob gesund, krank, verwundet eingeliefert: _____

Kriegsgefangenen

Bild		Nähere Personalbeschreibung	
	Größe: <i>171</i>	Haarfarbe: <i>Schw.</i>	Besondere Kennzeichen: <i>Von Sul 2/10 n 8133</i>
	Fingerabdruck des rechten! Zeigefingers		Name und Anschrift der zu benachrichtigenden Verlen in der Heimat des Kriegsgefangenen
		Frau: <i>Litwinenko Tatjana</i> <i>G. Tschernigow, h. Tschchnja, d. Chaenni</i> Eltern: <i>Litwinenko Matarna</i> <i>ob. Tschernigow, h-n Uster, y. Kaenki</i> Wenden!	

zum p
20.9.44
an

4ml.

Lt. Verbefallaussige vom Lsgl. Krankenrevier Lomenheim
verleibbar am 20.9.1944 im Lsgl. Krankenrevier Lomenheim

В персональной учетной карт.
ИЗМЕН И Д. ЧИСЛНЫ
920634-462
194 г.

• DKW-Befehl v. 10.1.40 bestätigt 23. JUL. 1944

Verpflichtung der Gefangenenseite Nr. Lager: Name:

Литвиненко Тарас Опанасович

D. S. G. Sowj *Сулменко* **Vorbblatt 5a**
 (bei U. und G. die Staatsangehörigkeit angeben) *Василь Павлович*
 WK IV (H II 1916)

Familien- u. Vorname: *Sulimenko, Wasilij*

geb. am: *20. 3. 1916* in: *Chalenki* Kreis: *Itschinskij*

Truppenteil: *Stalag XI-D* Bezeichnung des Erkennungsmarkers: *XI-D Nr. 19831*

Dienstgrad: *Leutnant* (Sche. Nr. des Cos.-Krankenbuches: *2422*)

Name des Lazarett: Kpf.-Lager-Lazarett Stalag XIC (311) Bergen-Belsen <i>bet 92069-44</i> <i>15.5.57</i>	Erkrankungsfäh. Art der Krankheit oder Verwundung: <i>Leutnant</i> <i>19.3.57</i> 25. Juli 1942 <i>allg. Schwäche 35</i>	Zugang: woher: Lager Belsen am: 25. Juli 1942	Übergang: wie, wohin: <i>250</i> <i>gehorchen</i> <i>Wies</i> am: <i>XI</i> 26. Dez. 1942
---	--	--	---

Wehrkr. San. Park XI. Bestell.-Nr. 49. 100.000. G. 42. H. Schindelhauer, Hannover

Weta Bera Сулменко
 Bei Verblüdeten und Gefangenen (sowie verstorbenen) deutschen Wehrmacht Angehörigen:
 Anschrift der zu benachrichtigenden Angehörigen:

Ehefrau: *Weta Sulimenko*

Chalenki, Itschinskij
Черниговская обл.
Итшанский р-н

Халенки (Чаленки)
 Genaue Bezeichnung der Grablage:

Grab Nr. *16537*
 Block.....Reihe.....
 Waldfriedhof des Kpf.
 Lagers Stalag XIC (311)
 Bergen-Belsen

Сулименко Василь Павлович

ДОДАТОК 2. Документи з історії церкви

ВѢДОМОСТЬ О ЦЕРКВѢ

- Воинно-Богословской с. Васильевъ Приписанная церковь
- 1^я Церковь построена и освящена 1861 году и имеет приписанных
 - 2^я 3 убогих и освещенная на поминальном сборе догосвети во связи с таковым-же поминальным сбором въ 1877 г.
 - 3^я Присоединены въ ней админ. земельныя въ числѣ св. святого и м. Вельяминова Тома Богослова.
 - 4^я Принадлежит догосветно.
 - 5^я Церковь по ититулу есть 5^я класса прихода при м. поминальном: Священникъ Меланищевъ.
 - 6^я Священникъ получаетъ отъ казны ассигновку 120 руб. Меланищевъ 35 руб. и това почитается на казны въ годъ 156 руб. и державовъ съ дрянной земли отъ 20^{ти} рублей. Тамъ по выку билетомъ и державности, въ помянутомъ количестве. Онъ бы въ помянутомъ мѣстѣ не имѣетъ таково выдѣ. Во общ. поучрежденіи члѣдъ причта екуменое.
 - 7^я 3 вѣки при св. Церковь: Церковный покровъ имѣетъ до 400 кв. саж. въ Кладовицкѣ имѣетъ 1200 кв. саж. и 33 усе. дрянной земли, вѣковъ числитъ 3 усе. Духовенства епархіальнаго одиельного землемо помянутомъ Священникъ Церковнаго епархіальнаго по Церковной земли кр. о сн. вѣковъ имѣетъ выдѣ писанья. и урочиды документами не имѣетъ ни на выдѣ.
 - 8^я Священникъ получаетъ въ оду съ вѣковой цоли. и Меланищевъ, получаетъ на вѣстъ земли съ вѣстѣи въ писанья отъ по почитаемъ отъ 1 руб. въ годъ.
 - 9^я Земли въ числѣ админ. при св. Церковь имѣетъ
 - 10^я 1^я 2^я 3^я 4^я 5^я 6^я 7^я 8^я 9^я 10^я 11^я 12^я 13^я 14^я 15^я 16^я 17^я 18^я 19^я 20^я 21^я 22^я 23^я 24^я 25^я 26^я 27^я 28^я 29^я 30^я 31^я 32^я 33^я 34^я 35^я 36^я 37^я 38^я 39^я 40^я 41^я 42^я 43^я 44^я 45^я 46^я 47^я 48^я 49^я 50^я 51^я 52^я 53^я 54^я 55^я 56^я 57^я 58^я 59^я 60^я 61^я 62^я 63^я 64^я 65^я 66^я 67^я 68^я 69^я 70^я 71^я 72^я 73^я 74^я 75^я 76^я 77^я 78^я 79^я 80^я 81^я 82^я 83^я 84^я 85^я 86^я 87^я 88^я 89^я 90^я 91^я 92^я 93^я 94^я 95^я 96^я 97^я 98^я 99^я 100^я
 - 11^я Тамъграбшадъ къ св. Церковь, вѣковъ св. с. Земл. имѣетъ въ 13 вѣсѣ.
 - 12^я Домовой Церковь въ св. приходѣ имѣетъ
 - 13^я 1^я 2^я 3^я 4^я 5^я 6^я 7^я 8^я 9^я 10^я 11^я 12^я 13^я 14^я 15^я 16^я 17^я 18^я 19^я 20^я 21^я 22^я 23^я 24^я 25^я 26^я 27^я 28^я 29^я 30^я 31^я 32^я 33^я 34^я 35^я 36^я 37^я 38^я 39^я 40^я 41^я 42^я 43^я 44^я 45^я 46^я 47^я 48^я 49^я 50^я 51^я 52^я 53^я 54^я 55^я 56^я 57^я 58^я 59^я 60^я 61^я 62^я 63^я 64^я 65^я 66^я 67^я 68^я 69^я 70^я 71^я 72^я 73^я 74^я 75^я 76^я 77^я 78^я 79^я 80^я 81^я 82^я 83^я 84^я 85^я 86^я 87^я 88^я 89^я 90^я 91^я 92^я 93^я 94^я 95^я 96^я 97^я 98^я 99^я 100^я
 - и утѣверждена Кошмарова и Делавина Канцелярск.

Здравствуй в утробе.

Письмо Виссариона Кошмарова Духовного

№ 1887 года от № 3679^н т. е. 1887 года

и, и не писали бы в то время.
16^н Копия с предписания № 1887 года по 1904 году
Духовного, в утробе.

17^н Копия с Удольского Клуба посылка в утробе
после всех обстоятельств, и после всех обстоятельств
книжки при Удольском Клубе Библиотека при Клубе
двухтомная в двух томах с. В. Сидорова издательство 5^н
тома, и 20 изданий при Удольском Клубе. Книжки
актом с. В. Сидорова издательство.

18^н Удольский Клуб в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе и в утробе
по Удольскому Клубу № 1887 года в утробе.

19^н Удольский Клуб в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе в утробе.

Восстановить сущность Клуба в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе в утробе
по Удольскому Клубу в утробе в утробе в утробе.

20 Копия с Удольского Клуба в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе в утробе
по Удольскому Клубу в утробе в утробе в утробе.

Копия с Удольского Клуба в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе в утробе
по Удольскому Клубу в утробе в утробе в утробе.

Копия с Удольского Клуба в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе в утробе
по Удольскому Клубу в утробе в утробе в утробе.

Копия с Удольского Клуба в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе в утробе
по Удольскому Клубу в утробе в утробе в утробе.

Копия с Удольского Клуба в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе в утробе
по Удольскому Клубу в утробе в утробе в утробе.

Копия с Удольского Клуба в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе в утробе
по Удольскому Клубу в утробе в утробе в утробе.

Копия с Удольского Клуба в утробе в утробе
книжки посылка в утробе в утробе в утробе
по Удольскому Клубу в утробе в утробе в утробе.

Відомість про церкву, 1898 р.

ЛИСТ АДМІНВІДДІЛУ НКВС УСРР ДО АДМІНВІДДІЛУ
ПОЛТАВСЬКОГО ГУБВИКОНКОМУ ПРО РОЗГЛЯД
ЗАЯВИ УПОВНОВАЖЕНИХ РЕЛІГІЙНОЇ ГРОМАДИ
с. ХАЕНКИ МАЛОДІВІЦЬКОГО РАЙОНУ ЩОДО
ПОРУШЕННЯ ПРАВ ВІРУЮЧИХ

15 червня 1925 р.

Таємно^с

Докладаючи при цьому копію прикладеного при заяві уповноважених релігійної громади с. Хаенки Прилуцького округу Крушківського та Савченка списку вчинків місцевої влади відносно громади, – НКВС пропонує вам терміново перевести розслідування зазначених в ньому моментів, що протирічать існуючим по відокремленню церкви від держави законодавствам, та увесь матеріал слідства до 25 червня передати НКВС.

Заст. наркомвнусправ-
нач. адмінвідділу
Заст. заввідділенням культів

Невський
Саратів

Додаток

Список фактов, которые гнетят верующих^а

1. Без всякой причины не дают разрешения на крестные ходы, требуя непосильные взносы или массу подписей, словом, издеваются.
 2. Стараются запретить собрание общины, духовенства по вероисповедным вопросам.
 3. Всячески тормозят выдачи записи родившихся, умерших и бракосочетавшихся, намеренно задерживая, чтобы вести в дни, когда по церковным правилам нельзя совершать.
 4. Властелины, являясь ревизовать имущество церкви, издеваются над святыней, находясь, не снимая шапки, в алтаре и прикасаясь к предметам, к которым по христианским правилам нельзя.
 5. Вызывают без причины священников в богослужебные дни, препятствуя совершать службы.
 6. Стесняют соседних священников участвовать в богослужении в храмовые дни, намеренно умаляя торжество годовичного праздника села.
 7. Запрещают духовенству ездить с молитвой к прихожанам и делать сбор, положенный за службу.
 8. Привлекают духовенство к отбыванию работ и подвод натурой.
 9. Запрещают общине делать сбор средств верующих.
 10. Отбирают без причины причтовые квартиры и усадьбы, оставляя духовенство в нищете.
 11. Злоупотребляют колокольным звоном.
 12. Учиняют самовольные распоряжения в пределах кладбищ.
 13. Ежегодно требуется дорого стоящая регистрация церкви.
 14. Непосильная плата страховки за церковь.
 15. Слишком непосильная уплата налогов духовенства и принуждение приобретать акции^а.
- Желательно просить министра Украины и подлежащую власть облегчить страдание чувств верующих.
Просить дать разрешение на крестный ход в Троицкую субботу – родительскую – на кладбище 24 мая.
Просить обличить в кощунстве лиц, которые при ревизии церкви держали себя неподобающе.
с. Хаенки Прилуцкого округа Крушковский Е. и Савченко Е.

Резолюція: Прохати РВК дать пояснения і розслідувати справу.

*Державний архів Чернівецької області. – Ф. Р-5446. –
От. 2. – Спр. 81. – Арк. 71–72 зв. Конії.*

№ 157

**ІНФОРМАЦІЯ ІНСПЕКТУРИ НАРОДНОЇ ОСВІТИ
ПРИЛУЦЬКОГО ОКРВИКОНКОМУ ДО ПРЕЗИДІЇ
ОКРВИКОНКОМУ ПРО СТВОРЕННЯ КОМІСІЇ
З ВИЛУЧЕННЯ ЦЕРКОВНИХ, ХУДОЖНІХ
ТА ІСТОРИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ**

29 березня 1926 р.

Згідно з розпорядженням НКВС від 25 травня 1925 р. ч. 9207/203 та 25 травня 1925 р. ч. 1988 повинна утворитись комісія по перевірці та із'яттю церковних, художніх та історичних цінностей.

Комісія організується із слідуючих представників:

- а) від адмінвідділу філії релігійних культів – Хіревич;
- б) від інспектури народосвіти – Кучміна (зав. музеєм);
- в) від місцевих органів влади;
- г) експерт від Полтавського губмузею;
- д) від релігійної громади, в якій буде проводиться огляд речей.

Ця комісія повинна терміново розробити огляд всім церквам та молитовним будинкам, в яких маються художні та історичні речі, останні взяти в розпорядження окрмузею.

Комісія по перевірці та із'яттю художніх та історичних цінностей повинна об'їхати та оглянути речі при слідуючих релігійних громадах:

м. Прилуки (всі релігійні громади)	с. Тростянець
м. Пирятин	с. Товкачівка
м. Яготин	с. Хаєнки
с. Лісняки	с. Іржавець
с. Густина	с. Ковалівка
с. Ладан	с. Журавка
с. Сокиринці	с. Варва
с. Срібне	с. Антонівка
с. Березова Рудка	с. Усівка
с. Теплівка	с. Линовиця
с. Драбів	с. Гурбинці
с. Харківці	с. Аркадіївка
с. Запоріжжя	с. Вейсбахівка
с. Замостя	с. Згурівка
с. Дігтярі	

Інспектор
За секретаря

Дашевська
Рудько

*Державний архів Чернігівської області. – Ф. Р-5492. –
Оп. 1. – Спр. 1511. – Арк. 16-16 зв. Засвідчена копія.*

ДОДАТОК 3. Зразки шкільних свідоцтв

М. И. П.

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Прилуцкій Уѣздный Училищный Совѣтъ симъ удостоверяетъ, что сынъ *Крестянкина* *Полтавской* губерніи *Прилуцкаго уѣзда села Давыдовской волости Сквирской уезды Киевской губерніи* *Медвѣдико* *Иванъ Ивановичъ* исповѣданія, родившійся тысяча восемьсотъ *Севастіана* *Амвросіа* года *ноября* *сентября* *двадцатого* успѣшно окончили курсъ ученія въ *Киевскихъ* *Свѣтскихъ* начальномъ народномъ училищѣ, а потому имѣетъ право на льготу, установленную пунктомъ 3-мъ статьи 64-й Уст. о военной повинности. Выдано *Тринадцатого* *дванадцатого* дня 190 *4* года, въ г. Прилукахъ Полтавской губерніи.

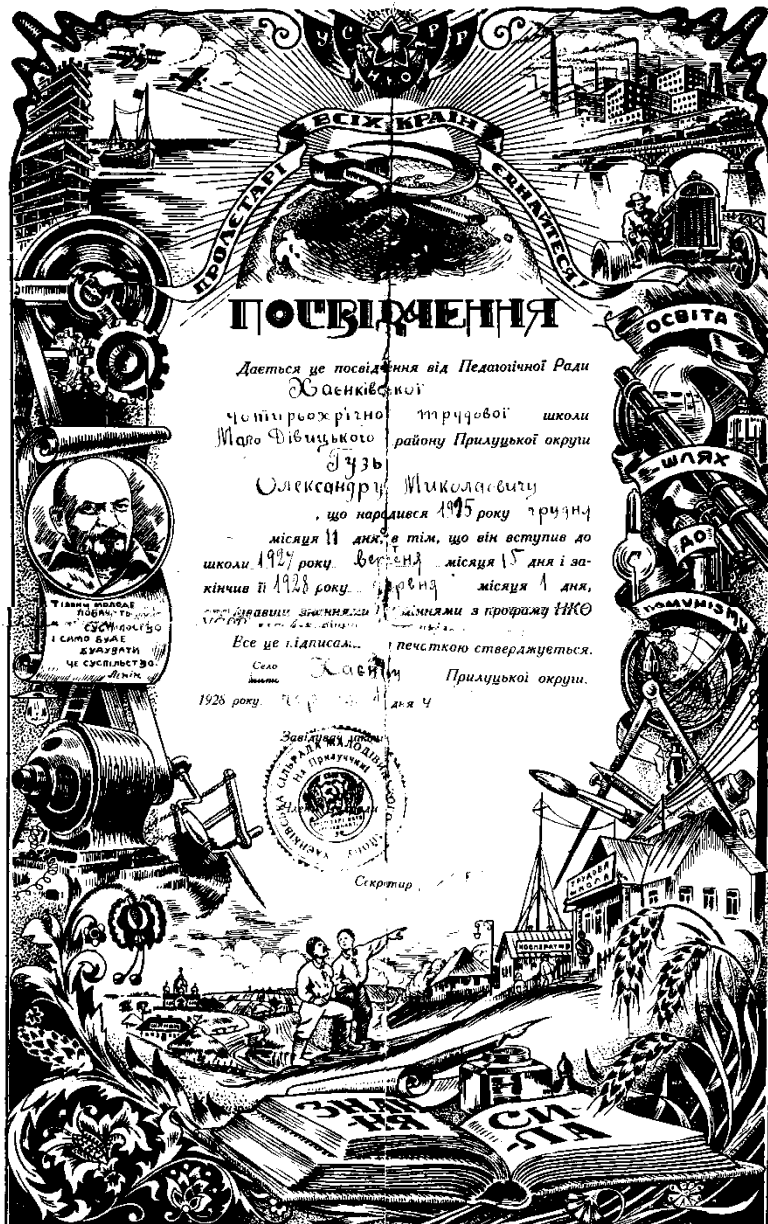
№ *778* | Свѣдѣн. Училища.

Предсѣдатель Совѣта *В. М. Губинъ*

Члены: *Раневъ*
Малъ
С. М. Шевченко

Свѣдоцтво земської школи

ПОСВІДЧЕННЯ

Дается це посвідчення від Педагогічної Ради
 Дніпропетровської
 чотирирічної трудової школи
 Мало-Фібіцького району Прилуцької округи

Зузь
 Олександр, Миколайович

, що народився 1915 року 7 грудня
 місяця 11 дня, в тім, що він вступив до
 школи 1927 року. Вересня місяця 15 дня і за-
 кінчив її 1928 року 14 грудня місяця 1 дня,

завиравши званнями і званнями з програми НКО

Все це написали і печаткою стверджується.
 Село *Хавин* Прилуцької округи.
 1928 року 14 грудня 4

Секретир

Посвідчення чотирирічної трудової школи

Науково-популярне видання

ГУЗЬ Борис Олександрович
НА БЕРЕГАХ ІЧЕНЬКИ

Історія села Хаєнки

Використано фото, надані уродженцями села і їх родичами, та окремі фото з мережі Інтернет

Директор видавництва Мінерал М.С. Куций
Редактор О.І. Ткач
Коректор О.І. Ткач
Комп'ютерна верстка та макет Бориса Гузя
Оформлення обкладинки Наталії Козловської
Ілюстрації Валентини Козловської
Спеціальна фотозйомка
Анатолія Кузуба, Миколи Смілика та
Миколи Терещенка

Формат А5, папір офсетний, друк офсетний
Об'єм 11,5 ум. друк. арк., 12 обл.-вид. арк.
Тираж 200 прим.
Замовлення № 08-07-14
Видавництво Мінерал
50002, Кривий Ріг, вул. Пушкіна, 44

Віддруковано в міській друкарні